

บรรณานุกรม

ภาษาไทยหนังสือ

กาญจนา เงามั่งสี และคณะ. แผนที่ภาษาจังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ม.ป.ป.

การประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก, สำนักงาน. แผนพัฒนาการศึกษา. พิษณุโลก: โรงพิมพ์เฝ้าไทย, 2531.

____. รายงานการประถมศึกษา 2528. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2528.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. วัฒนธรรมพื้นบ้านในวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. คู่มือบริหารโรงเรียนประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2526.

____. ประสิทธิภาพของการบริหารโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 6 (2530-2534). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, 2530.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานผลการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2519.

____. ผลการประชุมพิจารณาแนวโน้มนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ 13-15 กรกฎาคม 2519. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2519.

____. คู่มือการจัดตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดและศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมจังหวัด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521.

____. รายงานผลการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2522.

- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. คู่มือปฏิบัติวัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2523.
- _____. การศึกษาและการเสริมสร้างวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2523.
- _____. นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติและแนวทางในการรักษา ส่งเสริม พัฒนาวัฒนธรรม พุทธศักราช 2529. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2529.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. การศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2520.
- จารีต เข้าวุ่นทด. การเล่นพื้นเมืองของชาวนครไทย. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2520.
- จำนอง ทองประเสริฐ. การประยุกต์ศาสนาและปรัชญา เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สักดีโสภาคการพิมพ์, 2526.
- ชนิดา รัชชลเมือง. สังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ถาวร เกิดเกียรติพงศ์ และ วราคาม หีสุกะ. สังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เอราวัฒนาการพิมพ์, 2522.
- ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. วรรณกรรมคำสอน. พิษณุโลก: โรงพิมพ์วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก, 2530.
- _____. ภาษากับวัฒนธรรม. พิษณุโลก: โรงพิมพ์วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก, 2531.
- นคร พันธุ์รงค์. นิทานพื้นบ้านของท้องถิ่นสุโขทัยและบริเวณโดยรอบ. พิษณุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2522.
- _____. ท้องถิ่นของเรา. พิษณุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2523.

นิคม ทาแดง. "หน่วยที่ 11 การศึกษากับวัฒนธรรมในชุมชน." ในเอกสารการสอนชุดวิชา การศึกษาเพื่อชีวิตและชุมชน หน่วยที่ 11-15, หน้า 1-76. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต, 2523.

นิพนธ์ กินาวงศ์. หลักเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนและการนิเทศการศึกษา. พิชญโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก, 2526.

บัญชา อุเจริญไพบูลย์. ภูมิศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดพิชญโลก. พิชญโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก, 2521.

ประคอง วรรณสุด. สถิติศาสตร์ประยุกต์สำหรับครู. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์, 2531.

ปราณี เถกิงพล และคณะ. หลักสูตรมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

ปราณี วงษ์เทศ. พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2525

ห้องพันธ์ มณีรัตน์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.

_____. มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

พวงทอง สุตประเสริฐ. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. พิชญโลก: โรงพิมพ์วิทยาลัยครูชินุสสงคราม พิชญโลก, 2527.

พระราชวรมณี. มองอเมริกาแล้วมาแก้ปัญหาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2526.

พูนพงษ์ งามเกษม. คติชาวบ้าน. พิชญโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก, 2521.

_____. วิเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก ตำบลบ้านจุงนาง จังหวัดพิชญโลก. พิชญโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก, 2522.

- ขุนพงษ์ งามเกษม. การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2524.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- ยนต์ ชุ่มจิต. ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2526.
- ลัดดา สุขปรีดี. เทคโนโลยีการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: สักดีโสภาการพิมพ์, 2524.
- วิจิตร ศรีสอาน. "หน่วยที่ 1 การศึกษากับวัฒนธรรม." ในเอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนศึกษา หน้า 1-32. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต, 2524.
- วีระ บำรุงรักษ์. นโยบายและแผนปฏิบัติการในด้านวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยใช้การศึกษานอกโรงเรียนเป็นสื่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- _____. การพัฒนาวัฒนธรรมไทยในทศวรรษใหม่. กรุงเทพมหานคร: เอรารังการพิมพ์, 2528.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2520.
- _____. แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลป และวัฒนธรรม ฉบับที่ 6 (2530-2534). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.
- สนม ครูทเมือง. วัฒนธรรมประเพณีไทย. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2528.
- สมพงษ์ เกียรติไกรเพชร. ประเพณีและเรื่องน่ารู้. กรุงเทพมหานคร: แพร์พิทยา, 2519.
- สมพร บัวทอง. คดีชาวบ้านอำเภอสทิงพระ อำเภอรโนด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ม.ป.ป.
- สมหวัง คงประยูร. ศิลปพื้นบ้าน. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ส่งเสริมวารกิจ, 2522.
- สาโรช บัวศรี. เอกสารในการสัมมนาในระดับชาติเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านในประเทศไทย. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2520.

- สิทธิชัย ธาตานิคม. การศึกษากับสังคม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2524.
- สิริวรรณ ศรีหกล. "หน่วยที่ 4 การศึกษากับกระบวนการสังคมประภคิต." ในเอกสารชุด วิชาพัฒนศึกษา หน่วยที่ 1-4. หน้า 126-169. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต, 2524.
- สืบแสง พรหมบุญ. ประวัติศาสตร์กับการพัฒนาประเทศ : ทรรคนะนักประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528.
- สุจริต บัวพิมพ์. รายงานผลการวิจัย. งานวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชเรื่อง "คุณลักษณะของเอกลักษณ์ไทยที่พึงปรารธนา." กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- สุนทร โคนรบรรเทา. "หน่วยที่ 8 โรงเรียนกับชุมชน." ในเอกสารชุดวิชาพัฒนศึกษา หน่วยที่ 8-15 หน้า 157-198 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต, 2525.
- สุพนธ์ หลกษะวัน. วิเคราะห์คำรสมุนไพรวัดสุนทรประดิษฐ์ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก: โรงพิมพ์วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก, ม.ป.ป.
- สมน อมรวิวัฒน์. เอกสารประกอบการสอนวิชาสัมมนาการประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- สรพินธ์ ยันต์ทอง. การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์จักร, 2526.
- สุธิวงษ์ ทรงษ์ใหญ่. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : แนวปฏิบัติภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2525.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลป์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2521.
- สุลักษณ์ สิวลักษณ์. หลักการทางสังคม จริยธรรม วัฒนธรรมและข้อคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519.
- เสน่หา บุญรักษ์. คติชนวิทยา. พิษณุโลก: โรงพิมพ์วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก, 2527.

แสงนา ตีประชา. ศิลปะและวัฒนธรรม. วิทยุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยุโลก, 2529.

หวน หินธุพันธ์. วิทยุโลกของเรา. วิทยุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยุโลก, 2515.

อนุমানราชธน, พระยา. ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2526.

อารี สุทธิพันธ์. ศิลปะพื้นบ้านดีเด่น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528.

อุทุมพร จามรมาน. การสู่วัยอย่างทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. บรรยายเรื่อง "แนวโน้มในการมีส่วนร่วมในการให้โรงเรียนมีส่วนในการพัฒนาชนบท." ในการสัมมนาผู้บริหารโรงเรียน มพช.2 ณ โรงแรมแก่นอินทร์ขอนแก่น. 23-24 กุมภาพันธ์ 2526.

บทความ

กุหลาบ มัลลิกะมาส. "คติชาวบ้าน-วัฒนธรรมไทย." แว่นวรรณกรรม 7 (กันยายน 2527): 24-32.

จิราพร ธวัชวีเชียร. "การศึกษากับกระบวนการทางสังคม." วารสารวิจัยทางการศึกษา 13 (เมษายน 2521): 37-41.

ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน. "การพัฒนาท้องสมุดเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม." วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 6 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2530). 95-100.

ธนู บุญรัตน์พันธ์. "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน." คุรุปริทัศน์ 13 (พฤศจิกายน 2531): 34-37.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. "แนวคิดเรื่องการศึกษาและสงวนรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน." วารสารวัฒนธรรมไทย 18 (มกราคม 2522): 3-4.

ประสิทธิ์ แยมกลิ่นหุ้ง. "ความเสมอภาคของโอกาสทางการเมือง." วารสารการศึกษาแห่งชาติ 1 (ตุลาคม-พฤศจิกายน 2512): 1-12.

- ภิญโญ สาธร. "อภิปรายนอกสภา." เดลินิวส์ (10 กรกฎาคม 2523): 3.
- มณี หอมยงค์. "การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย." วารสารการศึกษานอกโรงเรียน 10 (ธันวาคม 2524 - มกราคม 2525): 124-131.
- มานิตย์ ประชิตโรมรัน. "วัฒนธรรมกับการส่งเสริมจิตใจ." วารสารจันทร์ เกษม 5(กันยายน-ตุลาคม 2524): 71-73.
- วิจิตร ศรีสอ้าน. "วัฒนธรรม." มิตรครู 16(กรกฎาคม 2520): 5-8.
- _____. "สังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับการศึกษา." วารสารสังคมศาสตร์กับการศึกษา 12(กุมภาพันธ์ 2522): 18-22.
- วิบูลย์ แซ่มชื่น. "แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียน." คูปริทัศน์ 8(กรกฎาคม 2526): 40-50.
- วิไล ดวงแก้ว. "ประเพณีพื้นบ้านสื่อการสอนที่ถูกลืม." มิตรครู 29(พฤศจิกายน 2530): 23-24.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโกคม. "การสลายตัวของศิลปะพื้นบ้านไทยในปัจจุบัน." วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 3(มีนาคม 2521): 329-338.
- สุจิต เพียรชอบ. "บทบาทครูในการพัฒนาประเทศ." วารสารครูศาสตร์ 9(มกราคม-กุมภาพันธ์ 2522): 52-57.
- _____. "บทบาทของครูในสังคม." วารสารครูศาสตร์ 1(มิถุนายน-กันยายน 2514): 110-111.
- สมศรี เอี่ยมธรรม. "วัฒนธรรมพื้นบ้าน." ดิขลิทธิ์ 1(สิงหาคม 2526): 8-11.
- สุเทพ การุณสัญจร. "บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาวัฒนธรรม." วารสารพวงแสด 5(มิถุนายน 2526): 34-39.
- เจลิยว มณีเลิศ. "การพัฒนาหลักสูตรบนพื้นฐานของวัฒนธรรม." วิจัยสนเทศ 5(สิงหาคม 2529): 1-3.

เรือง เจริญชัย. "มองการศึกษา." วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 20 (สิงหาคม-กันยายน 2529): 5-7.

เอกวิทย์ ฃ กลาง. "ข่าวการศึกษา." ไทยรัฐ (19 กรกฎาคม 2531): 6.

วิทยานิพนธ์

กมล รอดคล้าย. "ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทยในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

กอบแก้ว สิงห์ดี. "ความคิดเห็นของนิสิตครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีต่อวัฒนธรรมไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ขจร ลือชัย. "ความคิดเห็นของนักศึกษาอาชีวศึกษาในเขตการศึกษา 11 เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน ภาษาตะวันออกเฉียงเหนือ." ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

จากรรรณ วัลกุล. "ความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมระดับตำบลที่อยู่นอกโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อการพัฒนาชนบท เกี่ยวกับหน้าที่ของครูและโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

จารึก บุญไชย. "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของนักศึกษาในสหวิทยาลัยศรีอยุธยา." ปริญญาโทบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

จำลอง มหานิยม. "แหล่งวิชาการชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับหลักสูตรประถมศึกษา กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต." ปริญญาโทบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526.

- จุไร รังสิกรรพุม. "การทดลองถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นใน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา." ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- ฉลาด บุตรเนียน, "การศึกษายทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังในด้านความสัมพันธ์ระหว่าง
โรงเรียนมัธยมศึกษากับชุมชนตามทัศนะของครู ผู้ปกครอง และคณะกรรมการ
โรงเรียน." ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2524.
- ชนิดา วิญญูเกียรติ. "การทดลองถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัด
เชียงใหม่." ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2524.
- สุติมา เขยชม. "การปฏิบัติตนและแนวโน้มในการปฏิบัติจริยธรรมของครูภาษาไทยในโรงเรียน
มัธยมศึกษา ตามการรับรู้ของตนเอง." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชา
มัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ชำนานู แก้วคะดา. "ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทย ภาคตะวันออก
เฉียงเหนือ ในการอนุรักษ์และสืบทอดคติชาวบ้านอีสาน." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ฐิติมา ช่างไม้. "การทดลองถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัด
ราชบุรี." ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2524.
- ติลก หัตถวิชัยโชติ. "การศึกษากิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของ
โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

- คุณิต ทองสลวย. "ความคิดเห็นของครูและผู้บริหารเกี่ยวกับบทบาทในการอนุรักษ์และ
สืบทอดวัฒนธรรมไทยของนักเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- บุญเลิศ นนทลือชา. "ความมุ่งหวังของผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีต่อชุมชน."
วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- นพคุณ คุณาชีวะ. "บทบาททางการศึกษาปรีชาไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- นวลละออ สุภาพล. "การทดลองสอนการถ่ายถอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่วัยรุ่นใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2527.
- บุญเหลือ คำเขียว. "การศึกษามหาวิทยาลัยที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังด้านความสัมพันธ์
ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.1) รุ่นที่ 1
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีการศึกษา 2526 ตามทรรศนะของผู้บริหารโรงเรียน
ครู ผู้ปกครอง และกรรมการโรงเรียน." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2528.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ. "วรรณคดีอายุกรรมพื้นบ้านไทยทรงคำ บางระกำ พิชญโลก :
การวิเคราะห์เชิงหน้าที่และแบบแผนทางจิตลักษณะ." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก, 2527.
- พนมไพโร อภรณ์รัตน์. "พฤติกรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเอง ตามคำรายงาน
ของนักเรียน ครู และผู้บริหาร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาจิตวิทยา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- พนนต์ เอี่ยมสำอางค์. "ความคิดเห็นของนักศึกษาวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อการส่งเสริม
วัฒนธรรมไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสารพัดศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

- พเยาว์ ไวยโรจน์. "ปัญหาของครูสังคมในการพัฒนาเจตคติต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 6." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- มานพ กาละดี. "ความต้องการจำเป็นของชุมชนตำบลย่านตาขาว อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2525.
- มานพ จันโทริ. "บทบาทร่วมพัฒนาชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- ลักขณา อินทะจักร. "การจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ตามการรับรู้ของผู้บริหาร ครู และนักเรียน." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วรรณิ์ ศิวกุล. "การทดลองถ่ายถอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครปฐม." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- วิมล คำศรี. "การสอนคติชนวิทยาในวิทยาลัยครูภาคใต้." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- วิลานี ศรีมาวิน. "ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้เรื่องบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชนจากวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานครและเขตการศึกษา 11." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- วิชุด ลือพิช. "การศึกษาบทบาทของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526.

- วัลยา ไกลสม. "สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์และเสริมสร้างวัฒนธรรมไทย
ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนในสังกัดสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ศิรินา กระสาททอง. "การรับรู้บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขต
พื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- สงัด มิตถิตติ. "การบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในจังหวัด
เชียงราย." ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2525.
- สมจิตร เอื้ออรุณ. "การทดลองสอนนิสัยทางสังคมโดยใช้สื่อ เน้นศิลปวัฒนธรรมไทยเพื่อเสริม
สร้างเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยแก่นักเรียนก่อนวัยเรียน." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สมชาย ดันดีสันติสม. "การใช้นิทานพื้นเมืองเพื่อเสริมสร้างการอ่าน สำหรับนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัด
กำแพงเพชร." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- สะอาด พองอินทร์. "บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา ในโครงการ
การศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ตามการรับรู้ของครูและผู้บริหารการศึกษา
ในเขตการศึกษา 8." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสาร์ตศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- สิรัตน์ สุทธิธิดารา. "การศึกษาการบริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา
ในจังหวัดศรีสะเกษ." ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สงขลา, 2529.

- สุจริต บัวพิมพ์. "การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในสถาบันอุดมศึกษา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- สุนทนา แยม์เจริญ. "ศึกษา เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน ของครูโรงเรียน มพช. กับครูโรงเรียนมัธยมในท้องถิ่นใกล้เคียง." วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- สุนทรี ดวงทิพย์. "วิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน คำบลท่าไม้ อำเภอรานกระด้าย จังหวัด กำแพงเพชร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- สุวพิศ ทกสุวรรณ. "การบริหารการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.
- อนงศิริ วิชาลัย. "การจัดกิจกรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการ ประถมศึกษา จังหวัดพะเยา." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525.
- อิสรา พจนานาส. "บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาต่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม และ ปรับปรุงวัฒนธรรมชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2528.
- อุทร สิทธิศักดิ์. "สภาพและปัญหาของครูประถมศึกษาที่อยู่ต่างอำเภอของโรงเรียนที่ทำการสอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2527.
- อุทัย วรสุวรรณรักษ์. "อิทธิพลของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยของ ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าบ้านแม่ห้วยแม่ซ้าย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

- อุบลวรรณ ภวภานันท์. "การทดลองถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครราชสีมา." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- อุไร ฤาชา. "ปัญหาการบริหารงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2530.
- อัจรา ทองพลาย. "บทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 6." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- อ่ำไพ มหาสิทธิ์กุล. "การทดลองถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดจันทบุรี." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525.

ภาษาอังกฤษ

- Ballantine, Jeanne H. The Sociology of Education : A Systematic Analysis. Englewood cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc., 1983.
- Botkin, B.A. A Treasury of American Folklore. New York: Crown Publishers, 1966.
- Brembeck, Jeanne H. Social Foundations of Education : Enviromental Influence in Teaching and Learning. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1983.
- Choo, T. "Communicator credibility and communication disere pancy as determints of opinion change." Journal of social Psychology 64(October 1964): 1-20.

Davidson, H.R.E. Patterns of Folklore. Tatawa N.J.: DS Brewer Rowman
& Littefield, 1978.

Krappe, A.H. The Science of Folklore. New York: W.W.Norton Inc.,
1964.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนาม ผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ศาสตราจารย์ บันลือ พุกษะวัน
อาจารย์ภาควิชาประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
2. รองศาสตราจารย์ บัญชา คูเจริญใหญ่
อาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
3. รองศาสตราจารย์ ธนู บุญรัตน์พันธุ์
ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านแห่งชาติ
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาและวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านหัว เมืองฝ้ายเหนือ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุพจน์ พุกษะวัน
ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน
วิทยาลัยครูพิบูลสงครามพิษณุโลก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดพิษณุโลก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะทางกายภาพของจังหวัดพิษณุโลก

ที่ตั้ง ขนาด และประชากร

ที่ตั้ง ตามตำแหน่งละติจูด (Latitude) และลองจิจูด (Longitude) ปรากฏว่า จังหวัดพิษณุโลกตั้งอยู่ระหว่างละติจูด $16^{\circ} 31' 23''$ เหนือ ถึงละติจูด $17^{\circ} 44' 31''$ เหนือ และลองจิจูดที่ $90^{\circ} 52' 27''$ ตะวันออก ถึงลองจิจูด $101^{\circ} 04' 34''$ ตะวันออก เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ตอนเหนือของภาคกลาง ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 420 กิโลเมตร (โดยทางรถไฟ)

ที่ตั้งสัมพันธ์	จังหวัดพิษณุโลกมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้
ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ เลย และสาธารณรัฐ- ประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร

รูปร่าง รูปร่างของจังหวัดพิษณุโลก มีรูปร่างคล้ายรูปสี่เหลี่ยม แต่มีแนวแคบ ๆ ยื่นออกไปทางตะวันออกเฉียงเหนือจนติดกับพรมแดนของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งบริเวณนี้นับว่าเป็นจุดสำคัญเกี่ยวกับการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายที่มาจากประเทศใกล้เคียง

ขนาด จังหวัดพิษณุโลกมีเนื้อที่ประมาณ 10,815.85 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6,759,908.7 ไร่ หรือ 1.88% ของเนื้อที่ทั้งประเทศ

ประชากร ประชากรของจังหวัดพิษณุโลกมีประมาณ 740,486 คน (สถิติ พ.ศ. 2530) (สยามออลมาแนค. 2530: 420) ประชากรเกือบทั้งหมดเป็นผู้ถือสัญชาติไทย

ลักษณะการกระจายของประชากร ปรากฏว่าส่วนใหญ่อาศัยกันอยู่หนาแน่นตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน เนื่องจากประชากรของจังหวัดพิษณุโลกร้อยละ 79.31 ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยแม่น้ำ ลำคลอง เพื่อการเกษตร การขนส่ง และการบริโภค นอกจากนี้แล้วเขตที่มีคนอยู่หนาแน่น คือในเขตเทศบาลเพราะเป็นเขตที่มีการประกอบธุรกิจการค้าและการบริการด้านต่าง ๆ สำหรับเขตที่มีคนอยู่อย่างเบาบางได้แก่ บริเวณที่

ที่สูงและภูเขาทางภาคตะวันออกเฉียงของจังหวัด ซึ่งไม่มีความสะดวกในด้านการคมนาคมและมักจะถูกผู้ก่อการร้ายคุกคาม แต่อย่างไรก็ตามลักษณะการกระจายของประชากรในปัจจุบันนี้ เร่งกระจายไปตามเส้นทางคมนาคมที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ เช่น หมู่บ้านทรัพย์ไพรวัลย์ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางสายพิษณุโลก-หล่มสัก

4.1.2 ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดพิษณุโลกตั้งอยู่ลึกเข้ามาในผืนแผ่นดิน ทำให้ไม่มีโอกาสได้รับอิทธิพลจากทะเล ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้นที่มีฤดูกาลเห็นได้ชัดเจน คือ มีฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ในฤดูร้อนจะมีอุณหภูมิสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 32.4°ซ อุณหภูมิเฉลี่ยในฤดูหนาวประมาณ 19.5°ซ ส่วนปริมาณน้ำฝนนั้นเฉลี่ยแล้วประมาณ 1,354.4 มม. ต่อปี ซึ่งน้อยกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของประเทศซึ่งมีประมาณ 1,550 มม. ต่อปี ทำให้มีปริมาณน้ำฝนไม่พอเพียงต่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะพืชไร่ที่ทำการเพาะปลูกหลังฤดูฝนต้องประสบความแห้งแล้งทุกปี

4.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิประเทศของจังหวัดพิษณุโลกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

- (1) เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ
- (2) เขตที่สูง ภูเขา ทางตอนกลางและตะวันออกเฉียงของจังหวัด

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านที่ไหลผ่านอำเภอบางระกำ อำเภอบรรพตพิสัย และอำเภอบางกระทุ่ม บริเวณนี้เป็นที่ราบที่เกิดจากแม่น้ำพาดตะกอนมาทับถมมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 40-50 เมตร ยกเว้นทางตะวันออกเฉียงของที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านซึ่งเป็นเขตเชิงเขาที่มีความสูงมากกว่า 60 เมตรขึ้นไป พื้นที่ของที่ราบลุ่มแม่น้ำมีความกว้างจากตะวันตก-ตะวันออก ประมาณ 30-40 กิโลเมตร และมีความยาวจากเหนือ-ใต้ ประมาณ 68-78 กิโลเมตร ลักษณะของที่ราบนี้จะค่อยลดความสูงจากเหนือลงมาสู่ทางใต้และมีคลอง หนอง บึง อยู่มากมาย ทำให้บริเวณที่พื้นที่เหล่านี้กลายเป็นแหล่งเพาะปลูก และแหล่งประมงที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก

นอกจากจะมีแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านไหลผ่านแล้ว ยังมีสาขาของแม่น้ำน่านที่สำคัญคือ แม่น้ำแควน้อย และแม่น้ำวังทอง (แม่น้ำเข็ก) ซึ่งเกิดจากภูเขาทางด้านตะวันออกเฉียง แม่น้ำแควน้อยมีความยาว 185 กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำน่านที่บ้านไม้คอง อำเภอมือสอง ส่วนแม่น้ำวังทองนั้นไหลไปรวมกับแม่น้ำน่านที่บ้านท่าหอ จังหวัดพิจิตร

เขตที่สูงภูเขาทางตอนกลางและภาคตะวันออกของจังหวัด ได้แก่แนวภูเขาที่ต่อเนื่องมาจากทางตอนใต้ของจังหวัดอุตรดิตถ์ เขตภูเขาตอนกลาง ได้แก่เขาช่องลม เขาอุโมงค์ เขาคันโช้ง เขาสมอแครง และเขาฟ้า ส่วนแนวทางด้านตะวันออกได้แก่ เขาค้อ เข่าพลูหิน และเขาภูซัด เป็นต้น ภูเขาเหล่านี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำแควน้อย แม่น้ำวังทองและสาขาระหว่างแนวเขาตอนกลางและแนวเขาทางตะวันออกมีเขตที่ราบระหว่างหุบเขาที่มีประชาชนอาศัยอยู่ เช่น ที่ราบหุบเขาหมู่บ้านทรัพย์ไพรวัลย์ ที่ราบหุบเขาอำเภอนครไทย และที่ราบหุบเขาอำเภอลำปาง ที่ราบหุบเขาเหล่านี้มีแม่น้ำแควน้อยและแม่น้ำวังทองไหลผ่าน ทำให้มีดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

4.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรของจังหวัดพิษณุโลกที่สำคัญคือ ทรัพยากรแผ่นดิน เนื่องจากพื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่งของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตร ราษฎรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพทางการเกษตรและปศุสัตว์ ในบริเวณที่ลุ่มที่เป็นหนอง คลอง และบึงต่าง ๆ ก็อุดมไปด้วยปลาน้ำจืดนานาชนิด เช่น ในลำน้ำยม ลำน้ำน่าน คลองบางแก้ว คลองบางแร้ คลองแมน และคลองโปร่งนง เป็นต้น เป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุมโดยเฉพาะในฤดูน้ำลด นอกจากนี้ยังมีผลผลิตจากการเกษตรซึ่งเป็นสินค้าพื้นเมือง เช่น กล้วยตาก น้ำตาลโตนด ทอผ้า ไม้กวาด และเครื่องจักสานต่าง ๆ ส่วนบริเวณที่เป็นเขาสูง ๆ ก็อุดมไปด้วยป่าไม้ มีไม้สัก ไม้เต็ง ไม้ชิง และไม้ยาง เป็นต้น ในปัจจุบันได้สำรวจพบว่ามีน้ำมันในเขตอำเภอบางระกำและอำเภอรพหพิราม ซึ่งบริษัทไทยเซลล์ เอ็กซ์พลอเรชัน แอนด์โปรดักชัน จำกัด ได้ดำเนินการสำรวจเพื่อที่จะหาปริมาณว่ามีเพียงที่จะลงทุนได้หรือไม่

4.1.5 การคมนาคม การคมนาคมภายในจังหวัดพิษณุโลก และการติดต่อกับจังหวัดในภาคต่าง ๆ ดังนี้

(1) ทางบก

- ทางรถไฟ จังหวัดพิษณุโลกตั้งอยู่บนเส้นทางรถไฟสายเหนือ มีรถไฟผ่านห้องที่อำเภอรพหพิราม อำเภอบึงเมือง อำเภอบางกระทุ่ม ประชาชนสามารถใช้บริการของการรถไฟในการติดต่อกันได้อย่างสะดวก

- ทางหลวง จังหวัดพิษณุโลกมีทางหลวงติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ ได้สะดวกหลายสาย ที่สำคัญ เช่น

สายพิษณุโลก - สุโขทัย	ระยะทาง	85 กิโลเมตร
สายพิษณุโลก - หล่มสัก	ระยะทาง	130 กิโลเมตร
สายวังทอง - เขาทราย	ระยะทาง	80 กิโลเมตร
สายพิษณุโลก - นครสวรรค์	ระยะทาง	130 กิโลเมตร
สายพิษณุโลก - อุดรดิตถ์	ระยะทาง	108 กิโลเมตร

นอกจากนี้ยังมีถนนติดต่อระหว่างจังหวัดกับอำเภอ อำเภอกับอำเภอ และอำเภอ กับหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ค่อนข้างสะดวกเป็นส่วนใหญ่

(2) ทางน้ำ

ในปัจจุบันนี้มีแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่ง และ ส่วนใหญ่ก็ใช้กันเฉพาะในฤดูฝน เท่านั้น

(3) ทางอากาศ

จังหวัดพิษณุโลกมีท่าอากาศยานของบริษัทการบินไทย จำกัด โดยบริการ รับส่งผู้โดยสารจากกรุงเทพฯ เชียงใหม่ และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ ทำให้การติดต่อระหว่าง จังหวัดพิษณุโลกกับจังหวัดในภาคต่าง ๆ รวดเร็วขึ้นมาก

นอกจากการคมนาคมขนส่งแล้ว จังหวัดพิษณุโลกยังมีการสื่อสารทางระบบโทร-คมนาคมที่สามารถติดต่อกันภายในจังหวัดและต่างจังหวัดซึ่ง เป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็ว

4.1.6 การปกครอง จังหวัดพิษณุโลกแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วนคือ การปกครอง ส่วนภูมิภาค โดยแบ่งออกเป็น 9 อำเภอ 82 ตำบล 765 หมู่บ้าน และการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่ง เปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองชุมชนของคนในรูปของ เทศบาลและสุขาภิบาล ประกอบด้วย เทศบาลเมืองพิษณุโลกและสุขาภิบาลอีก 11 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่ในอยู่ในอำเภอต่าง ๆ

ศาสนา

โดยทั่วไปประชาชนจะนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ สำหรับศาสนาอื่น ๆ มีเพียงเล็กน้อย เท่านั้น ดังรายละเอียดจากตารางข้างล่างนี้

การนับถือศาสนา

ศาสนาพุทธ	ประมาณร้อยละ	99.71
ศาสนาคริสต์	ประมาณร้อยละ	0.25
ศาสนาอิสลาม	ประมาณร้อยละ	0.03
ศาสนาอื่น ๆ	ประมาณร้อยละ	0.01

สถาบันทางศาสนาในจังหวัดพิษณุโลก

เลขที่	ศาสนา	วัด	สำนัก สงฆ์	ที่พัก สงฆ์	วัดร้าง	ภิกษุ	สามเณร	ศิษย์วัด	หมายเหตุ
1	พุทธ	206	164	126	42	2968	546	1166	
2	คริสต์	8	-	-	-	-	-	-	
3	อิสลาม	2	-	-	-	-	-	-	นับถือ เป็น
4	อื่น ๆ	-	-	-	-	-	-	-	จำนวนน้อย

การปฏิบัติ ศาสนกิจของชาว จังหวัดพิษณุโลก

เนื่องจากจังหวัดพิษณุโลกมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยมาทุกยุคทุกสมัย และ เคย เป็น ราชธานีของประเทศไทยด้วย ฉะนั้นจึงมีวัดวาอารามที่สวยงามเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านต่างก็เลื่อมใส ในพระพุทธรูปศาสนาโดยทั่วหน้ากัน การปฏิบัติ ศาสนกิจยังคงกระทำอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะชาว ชนบทยังมีความศรัทธาในพระบรมพุทธรูปศาสนาอย่างที่เคยปฏิบัติมาครั้งโบราณ ส่วนประชาชนใน เมืองนั้นมีจำนวนลดลงบ้าง ทั้งนี้เป็นผลกระทบจากวัฒนธรรมตะวันตก รวมทั้งปัญหาทางด้านสังคม และ เศรษฐกิจด้วย

อย่างไรก็ดีทางจังหวัดพิษณุโลกได้พยายามส่งเสริมให้ประชาชน เข้าวัดทำบุญทั้งในวันสำคัญ ทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษา เป็นต้น ส่วนใหญ่วันนักขัตฤกษ์และ วันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันครู วันเด็ก ฯลฯ ก็จัดให้มีการศรัทธา มี ปาฐกถาธรรม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมระดับจิตใจและจริยธรรมของประชาชนให้พัฒนาควบคู่ไปกับความ เจริญทางด้านวัตถุที่กำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

5.4 สภาพทาง เศรษฐกิจ

5.4.1 อาชีพหลัก โครงสร้างทาง เศรษฐกิจของจังหวัดพิษณุโลกขึ้นอยู่กับ การเกษตรกรรม โดยเฉพาะการกสิกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้ยังมีการประกอบอุตสาหกรรม และการค้า ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(1) การเกษตรกรรม มีผู้ประกอบอาชีพนี้ประมาณ 92,099 ครัว- เรือน โดยแยกออกเป็นการเพาะปลูก การปศุสัตว์ และการประมง

(2) การอุตสาหกรรม แม้ว่าจังหวัดพิษณุโลกจะไม่มีแหล่งวัตถุดิบ มากเพียงพอสำหรับการลงทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แต่บรรยากาศการลงทุนอุตสาหกรรมนับว่าแจ่มใส พอสมควร ขณะนี้มีโรงงานรวมทั้งหมดประมาณ 95 โรง มีคนงานรวมทั้งสิ้น 5,118 คน

(3) การพาณิชย์และการตลาด จังหวัดพิษณุโลกมีร้านค้าพาณิชย์ที่ จดทะเบียนไว้แล้ว 2,649 ราย ประกอบการค้าทั้งค้าส่งและค้าปลีก

สินค้าออกที่สำคัญได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ถั่วเขียว มันสำปะหลัง งา ถังลิสง ฝ้าย ถั่วเหลือง ระบุ่ง อ้อย พืชผักต่าง ๆ สัตว์มีชีวิตได้แก่ โค กระบือ สุกร ไก่ ฯลฯ

ตลาดสินค้าออก ได้แก่ ตลาดกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง โดยการขนส่ง ทางรถยนต์และรถไฟ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

วัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก

1. ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน
2. ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน
3. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
4. ดนตรีนาฏศิลป์และการละเล่นพื้นบ้าน
5. ปัจจัยชีวิตความเป็นอยู่พื้นบ้าน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดที่มีความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น เช่น

1. ความเชื่อในการประกอบอาชีพ
2. การแต่งงานของลาวโซ่ง
3. การสร้างพระพุทธรูป
4. การย่ำกลองบอกทุ่ม
5. การบวชนาคของชาวนครไทย
6. ประเพณีปักธง
7. ประเพณีการแข่งเรือ

1. ความเชื่อในการประกอบอาชีพ

ปัจจัยพื้นฐานที่มนุษย์ต้องการในการดำรงชีวิต มีตามลำดับความสำคัญดังนี้ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ในปัจจัย 4 อย่างนี้ เรื่องอาหารสำคัญที่สุด มนุษย์จึงต้องพยายามหาอาหารให้ได้มาก ๆ และอาหารหลักของคนไทยก็คือ ข้าว มนุษย์จึงต้องหาวิธีและครุ่นคิดว่า ทำอย่างไรจึงจะทำนาได้ผลผลิตมาก ๆ เพื่อให้เพียงพอที่จะบริโภคในครอบครัว และถ้าได้มากยิ่งขึ้นก็อาจเพียงพอที่จะขายได้ องค์ประกอบสำคัญในการทำนา นอกจากมีที่นาแล้ว ก็ต้องอาศัยฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล และดอกอย่างพอเหมาะ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป เพื่อใช้ในคอนจะปลูกข้าวและหล่อเลี้ยงต้นข้าว จนกว่าข้าวจะตั้งท้องออกรวงให้ชื่นใจ และในที่สุดก็เกี่ยวเกี่ยวไปใส่ยุ้งฉางเอาไว้ ข้าวจึงเป็นพืชผลที่ชาวนาไทยเฝ้ามองและกังวลอยู่เป็นเวลานาน ตั้งแต่เริ่มไถจนถึงเกี่ยวไว้ในฉาง พิธีกรรมที่ทำเป็นประเพณีเกี่ยวกับไร่นาของจังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

พิธีขอฝน

พิธีแรกนา

พิธีทำขวัญข้าว

พิธีรับขวัญข้าว

พิธีปฏิบัติต่อข้าวในยุ้ง

รับของหวานที่มาจำมา เช่น”

พิธีรับขวัญข้าว

เป็นพิธีกรรมที่ทำตอน เชิญข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้วจะมีการรับขวัญข้าว โดยผู้ทำพิธีบายศรีใส่ กระจุง ในบายศรีประกอบด้วย สไบแพร ผ้าถุง แป้ง น้ำมัน กระจุก หรี ข้าว ขนมหวาน งาม ปลา ไข่ต้ม ส้มเหล้า เอาดินอ้อยเป็นไม้คานไปเรียกขวัญข้าวที่นา เรียกว่า ไบ้ขวัญข้าว โดยเอาน้ำมันไปทาต้นข้าวที่เกี่ยวข้อง ๆ ไว้ แล้วภูเม็ล็ดข้าว คือ เก็บเม็ล็ดข้าวให้ได้ 7 เม็ล็ด (ถือว่ามี 7 นาง) เลือกเก็บ เม็ล็ดดี ๆ งาม ๆ ใส่กระจุง พร้อมทั้งเรียกขวัญว่า “ขวัญข้าวเอ๊ย ให้ไปอยู่ในเจ้าเผ้ายัง อยู่กลางทุ่งฝนฟ้าจะตกพรา” เรียกขวัญแล้วเอาผ้าสไบแพรคลุมกระจุงกลับมา ระหว่างที่เดินทางกลับบ้านไม่ให้วางกระจุง ตั้งใจเดินแน่วแน่ให้ถึงบ้าน พบใครตามนาก็ไม่ให้ ทักทายหรือแม้จะ เหลียวมองใครก็ไม่สมควร เพราะกลัวว่าขวัญข้าวจะตกหายเสียกลางทาง ระหว่าง ทางก็เรียกนางพระโอสพมา เรือย ๆ จนถึงบ้านเอาบายศรีและ เม็ล็ดข้าวที่เก็บมาใส่ยุ้ง

พิธีปฏิบัติต่อข้าวในยุ้ง

เมื่อจะดักข้าวไปสีเพื่อรับประทาน จะมีพิธีจกข้าวโดยเอาจก (หวด) ไปดัก 3 หน ให้คนดักข้าว นั้น เป็นคนที่เกิดปีชวด มะโรง มะเส็ง ดักข้าวให้ได้ 3 ทัพพี ตอนดักก็กล่าวว่า “วันนี้วันดีวัน เศรษฐีพญาวัน จกข้าวกินอย่างให้บก จกอย่างให้เปลือง” นำข้าวนี้เก็บไว้สัก 2-3 คืน แล้วนำไปรวมกับข้าวอื่น ๆ

บางแห่งมีข้อปฏิบัติต่อข้าวในยุ้ง คือทุกวันพระ 3 คำ 15 คำ จะนำใบตุน (ราชพฤกษ์) และดอกไม้สีขาว ไปเหน็บไว้ที่ประตูยุ้ง พร้อมกับตั้งนะโม 3 จบ แล้วพูดว่า “ที่ได้เอาดอกไม้มา สมมา (ขอขมา) ที่ได้ล่วงข้าม ขอกินบ่ให้บก จกบ่อให้เปลือง”

เวลาจะดักข้าวต้องมีทำนั้งพิเศษ คือ นั้งทับสิ้นเท้า เพราะถือว่าไม่ให้มีรูรั่ว จะได้กิน ไม่หมด ไม่รั่วไม่ไหล (เสนาหา บุญรักษ์ 2528: 335-341)

2. การแต่งงานของลาวโซ่ง

“ชนเผ่าลาวโซ่ง” มีการแต่งกายของ เผ่าลาวโซ่งทั้งชายและหญิงนุ่งห่มด้วยผ้าที่ทอเอง

พิธีขอฝน

น้ำฝน เป็นปัจจัยสำคัญในการทำนา ต้องอาศัยจังหวะ เวลาที่ฝนจะตกตามฤดูกาล ดังนั้น จึงต้องมีประเพณีการเล่นบางอย่างเพื่อเป็นการขอฝน เช่น มีการแห่นางแมว การเล่นนางตั้ง นางควาย นางซ้อง นางลุ่ม นางลิง นางสาก เป็นต้น

พิธีแรกนา

เมื่อถึงวันดี ส่วนมากจะเป็นวันสุกข์ (เชื่อว่าข้าวจะได้สุกเร็ว) เจ้าของนาจะนำหมากพลู ไปบอกแม่โสภที่ทุ่งนาแล้วเริ่มไถ เป็นมงคลไว้ 3 รอบ เมื่อมีน้ำพอจะทำนาได้แล้ว ก็ไถให้เสร็จ ก่อน จะปลูกข้าวจะทำพิธีแรกนาก่อน วันแรกนาทำในวันที่จะปลูกข้าวเป็นครั้งแรก โดยเลือกวันดี ๆ เช่น กัน ทำศาลเช้าแรกก่อน ศาลนี้สานไม้ไผ่ทำเป็นรูปบ้านเสาดเดียว สมมติเป็นศาลพระภูมิ มีหลักร้าน 4 มุม เสียบมะนาวตรงมุมทั้ง 4 (หรือจะใช้มะกรูดผ่าซีกก็ได้) วงรอบศาลด้วยด้ายดำ ด้ายขาว ศาลนี้บางคนสานเป็นรูปบ้านสวยงาม ขนาดศาลประมาณกว้างยาวด้านละ 1 ศอก และมีรั้วไม้ไผ่กัน รอบบริเวณศาลนี้มีเครื่องบูชาประกอบด้วยหมากพลู ข้าวแดง แก้วน้ำ ไปทำพิธีตอนใกล้ค่ำหรือเช้าตรู่ เพราะบู่ยังไม่กินข้าว ผู้ทำพิธีซึ่งจะเป็นหญิงหรือชายที่เป็นเจ้าของบ้านส่วนมากจะเป็นชาย กล่าวคำดี คำไพเราะ เช่น "วันนี้วันดี วันเศรษฐกิจวัน" "ทำน้อยให้ได้หลาย" "ให้ได้ข้าวต้นละหม้อ กอ ละเกวียน ให้ไหลมาเทมาอย่างน้ำ" ลงท้ายว่า "นะโม หุทธายะ" ในวันนี้จะเอาดินกล้าไปปักกล้า ไว้สัก 7 ต้น 9 ต้น

พิธีขวัญข้าว

เมื่อข้าวตั้งท้องซึ่งเชื่อว่าแม่โสภตั้งท้อง จะมีพิธีทำขวัญข้าว เลือกทำในเดือนสิบ ทำพิธี เตรียมเครื่องบูชาแม่โสภ ประกอบด้วยข้าวกระยาสารท ขนมะจีน เผือก มัน ส้ม แยม น้ำมัน กระเจ๊ก หรี สร้อยคอ หรือสร้อยข้อมือ ผ้าถุง ผ้าสไบใหม่ ๆ บายศรี ดอกไม้สีเหลือง บางคนก็เตรียมเฉพาะ ข้าวเม่าคลุกน้ำตาล หมากพลู นำไปที่ศาลเช้าแรกแล้วหยิบผ้าพาดต้นข้าว 3 กอ รวบใบมามีควมกัน สมมุติว่าเป็นแม่โสภ นำสร้อยแหวนสวมต้นข้าว หมายถึง การแต่งตัวให้แม่โสภ พร้อมทั้งกล่าวเชิญ แม่โสภมารับประทานของหวานของคาวที่นำมาบูชา และขอเชิญแต่งตัวให้สวยงาม

บางที่จะมีเทวีแห่งไร่นาหลายองค์ก็ได้ เพราะมีคำกล่าวของวิทยากรคนหนึ่ง ชื่อ ล่าวอน ชูศรี ว่า "ได้เอาข้าวหวานมาไหว้มาเช่น อย่าว่าไม่รู้ไม่เห็น นางทั้งเจ็ด นางขอให้มาลงรับประทาน ข้าวหวาน นางพระโสภ พระโพธิศรี จันทรเทวี สร้อยมณีวัลย์ จันทรนิลา ศรีโสภา อ่อนโมรา มา

แล้วย้อมครามสีดำครามชนิดนี้ไซ่งปลูกใช้เอง สวมเสื้อดำมีกระดุม 15 เม็ด ถึง 20 เม็ด เฉพาะผู้หญิง ไซ่งนุ่งซิ่น ดำมีลายขาวรอบตัวการอยู่อาศัยของพวกเขาไซ่งมักปลูกบ้านท่าหลังคาสูง ๆ ในห้องเดียวกันนั้นใช้เป็นที่นอนที่นั่ง เล่นและทำครัวไปในตัวเสร็จ

"การแต่งงานพวกลาวไซ่ง" แบ่งออกเป็นสองอย่าง กล่าวคือ อย่างแรกเรียกว่า "การสู่ขอ" การสู่ขอนี้ได้เริ่มขึ้นเมื่อฝ่ายชายและหญิงชอบพอรักใคร่กันแล้ว ก็จะจัดเข้าแก่ไปสู่ขอ เข้าแก่ก็หาหมากพลูไปให้ผู้ใหญ่ของเจ้าสาวแล้วก็พูดตกลงกันว่า จะเรียกร้อยอะไร และเป็นจำนวนเท่าใด แต่โดยมากมักจะเรียกแต่เงินสินสอด มีจำนวน เท่ากันกับแม่ของเจ้าสาวได้เคยเรียกร้อยมาแล้ว เมื่อคราวที่ตนแต่งงาน เช่นแม่เจ้าสาวเคยได้เงิน 20.00 บาท ลูกสาวของคนก็เรียกร้อยจากฝ่ายชายเพียง 20.00 บาทเท่านั้น ครึ่งถึง เวลาฤกษ์งามยามดีก็จัดพิธีแต่งงานกัน

การแต่งงานอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า "อาสา" การแต่งงานโดยวิธีนี้ยิ่งแปลกมาก คือเมื่อชายหนุ่มและหญิงสาวชอบใจรักใคร่กันและได้จัดการสู่ขอแล้ว เจ้าบ่าวก็ไปอยู่บ้านเดียวกับครอบครัวของเจ้าสาวได้เลย และต้องช่วยบิดามารดาของเจ้าสาวทำมาหากิน

การกำหนดเวลาแต่งงาน ก็แล้วแต่ฝ่ายผู้ใหญ่ของเจ้าสาวจะกำหนด บางที่ยังไม่ได้แต่งงานกันเลย เพราะยังเป็น เวลาอาสาอยู่เขาก็สามารถ "อาสา" จนมีบุตร 2-3 คน จึงได้แต่งงานกันก็มี

ครึ่งถึง เวลากำหนดแต่งงานแล้ว เขาก็เริ่มมาทำพิธีไหว้ผีและไหว้ผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาว ในคราวนี้ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะ เรียกร้อยสิ่งของพอเป็นพิธี เช่น เงิน สุรา และสุกร 1 ตัว สำหรับเซ่นผี เป็นต้น

พอถึงวันฤกษ์ดี ฝ่ายชายก็มาทำพิธี เมื่อเสร็จ เรียบร้อยแล้ว ก็มีการเลี้ยงอาหารกัน บางทีก็มีการพ้อนรำทำเพลง เพื่อความครึกครื้นสนุกสนาน เสร็จพิธีแล้วฝ่ายชายก็นำภรรยาและบุตรของตนแยกครอบครัวไป

"การทำศพ" พวกไซ่งนับถือผีมาก มีการ เซ่นและบวงสรวงผีอยู่เสมอ เมื่อคนในครอบครัวตายลงไป บรรดาญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงจะต้องไปเยี่ยมกันโดยแสดงอาการร้องไห้โอดครวญ ทำเสียงครวญครางไปต่าง ๆ นานา ดูเสมือนแกล้งร้องไห้ เมื่อทามศพลง เรือนไปป่าช้าก็ต้องหากันเดินตาม และร้องไห้ตามไปด้วย

อนึ่ง สิ่งของต่าง ๆ ที่จะต้องนำไปพร้อมกับศพ คือ ธง สุรา หรือ ฤ เมื่อเผาเสร็จ เรียบร้อยแล้ว ก็เก็บกระดูกใส่หม้อ นำไปฝังไว้ที่ที่เผาไหม้พร้อมด้วยสุรา แล้วปักธงไว้เป็น เครื่องหมาย

และพร้อมกันนี้ต้องมีเครื่องสังเวช เช่นผู้ตายไว้ด้วย เพื่อให้วิญญาณกลับมาถึงบ้านเรือนของคน

การทำพิธีต่าง ๆ ของพวกโชนั้น ทุกคนไม่เลือกกว่าจะเป็นชายหรือหญิง ต้องแต่งตัวใส่เสื้อคลุมซึ่งทำด้วยผ้าดำมักเป็นลายขาวและแดง เหมือนกันหมดทุกคน (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร 2519: 263-266)

3. การสรงน้ำพระพุทธรูป

ประเพณีการสรงน้ำพระพุทธรูป ประเพณีสรงน้ำพระพุทธรูปที่วัดพระศรีมหาธาตุ ได้กระทำการสรงองค์พระพุทธรูปและพระพุทธรูปในวิหารอีกหลายองค์ ซึ่งสืบเนื่องกันมาแต่ครั้งโบราณกาล

พิธีนี้ถือว่าเป็นประเพณีสำคัญ ซึ่งทุกคนจะละเว้นเสียมิได้ ประเพณีสรงน้ำพระพุทธรูปตรงกับวันที่ 13-14-15 เมษายน ของทุก ๆ ปี

ต่อมาการสรงน้ำก็สรงที่องค์พระพุทธรูปจำลอง พระพุทธรูปขององค์จริงทางวัดไม่เปิดให้สรง เนื่องจากกลัวว่าเกิดความเสียหาย เพราะประชาชนเข้าไปเล่นกันในพระวิหารทางการของวัดจึงได้ห้าม เกรงว่าจะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นทั้งนี้เพราะนอกจากสรงน้ำพระพุทธรูปแล้วชาวบ้านยังนิยมเล่นสาดน้ำกันเหมือนประเพณีสงกรานต์แห่งอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไปอีกด้วย ดังนั้นการห้ามสรงน้ำพระพุทธรูปขององค์จริงนี้ จึงห้ามมาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา

4. การย่ำกลองบอกห่ม

ย่ำกลองบอกห่ม เมื่อเวลาห้าค่ำ เวลาเที่ยงคืนและเวลาห้ารุ่ง ซึ่งเป็นธรรมเนียมของเมืองหลวงในสมัยโบราณ ณ เมืองพิษณุโลกนี้ยังมีกลองใหญ่ใบหนึ่ง แขนงอยู่ที่วิหารพระพุทธรูปมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ มีพนักงานคอยตีกลองนั้น เพื่อบอกห่มยามตามเวลาดังกล่าวแล้ว

ธรรมเนียมย่ำกลองบอกห่มนี้ เข้าใจว่าจะเริ่มตีกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2006 ณ สมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ได้เสด็จขึ้นมาประทับที่เมืองพิษณุโลกนี้เป็นประจำ

การศึกษาลองนี้ได้ศึกษ เป็นประจำ จนกลายเป็นธรรมเนียม นับ เป็นวัฒนธรรมโบราณที่รักษา กันมาอย่างเคร่งครัดมาก อนึ่ง ความใหญ่โตของกลองโบนี่ คนสองคนเข้าไปนอนได้อย่างสบาย โดยเฉพาะการทำกลอง ใช้น้ไม้สักเจาะให้กลวงแล้วใช้หนังวัวหนังควมึงตัวมาขึงหน้ากลอง เห็น แล้วนำพิศวงวิธีทำ (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร 2519: 362)

5. การบวชนาคของอำเภอนครไทย

ประเพณีการบวชนาค นับว่ามีความสำคัญยิ่งทางพุทธศาสนา เพราะผู้บวชจะได้ชื่อว่าเป็น พุทธศาสนิกชนแล้วยังถือว่าได้ทดแทนคุณบิดามารดาตามความ เชื่อของชาวไทย ส่วนที่เป็นประโยชน์ แก่ตัวผู้บวช เองก็จะได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรม มีจิตใจบริสุทธิ์ เว้นจากการทำความชั่ว มุ่งทำความดี การบวชนาคจึง เป็นประเพณีที่สำคัญควรแก่การส่งเสริมและรักษาไว้ ดังเช่นประเพณีการบวชนาคที่ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีวิธีการที่แตกต่างกับท้องถิ่นอื่น เป็นประเพณีสืบเนื่องมาแต่ บรรพบุรุษแล้ว ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. การเตรียมตัวก่อนการอุปสมบท เมื่อมีอายุครบ 20 ปี

การเตรียมตัวก่อนการอุปสมบท ต้องเข้าวัดก่อนประมาณ 3 เดือน เพราะต้องไป ท่องเจ็ดตำนานกับอาจารย์ที่วัดจนคล่อง ในขณะที่ไปประจำอยู่วัดจะแต่งตัวโดยนุ่งผ้าจีบสไบด้วยผ้าขาว ผู้บวชจะต้องกินนอนอยู่กับวัดได้จะ เป็นการดี แต่ถ้าหากมีความจำเป็นก็กลับบ้านในเวลาเย็น รุ่งเช้า ก็ต้องเข้าวัด เหตุที่ต้องอยู่วัด เพราะผู้ที่บวชบางคนจะอ่านหนังสือไม่ค่อยได้ต้องอาศัยพระสอนท่อง หนังสือไปพร้อมกัน ส่วนบิดามารดาก็เตรียมอุปกรณ์ในงานนี้จนครบ พร้อมทั้งเตรียมข้าว อาหาร ผ้าไตร บาตร โดยเฉพาะบาตรเป็นสิ่งสำคัญ เพราะต้องนำเส้นฝ้ายของบุคคลที่บวช กั้น มัน และคง ใส่นาบาตรด้วย ซึ่งถือว่าฝ้ายของบุคคลเหล่านี้จะป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้คามชื่อ ภายในบาตร จะมีเครื่องกลางของขลังใส่นาบาตรด้วย ถือว่าเอาเครื่องกลางนี้ไปบวช ในสมัยโบราณเรื่องอาหาร อุดมสมบูรณ์ โดยมากจะไม่มีการซื้อขาย เพียงแต่ขอแรงช่วยเหลือกันตามกำลัง ใครมีสิ่งของอะไร ก็นำมาช่วย การบวชนี้อยู่ในระยะ เดือนมีนาคม ถึงเดือน เมษายน เพราะชาวบ้านส่วนมากจะว่าง งานกันทุกครอบครัว

2. การเป็นนาค

ก่อนวันอุปสมบทผู้บวชจะต้อง โทกหัวโดยผู้เป็นบิดา มารดา จะทำพิธีตัดผมให้บุตรของ

ตนก่อนผู้อื่น แล้วนำหมที่ตัดออกหรือโกนออกใส่ในโบซอนไปลอยน้ำหรือเอาไว้ตามต้นไม้ การเป็น
นาคนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ

1. การเป็นนาคคอนเย็น บิดามารดา ญาติพี่น้องของนาคจะอาบน้ำให้นาค เมื่อ
นาคอาบน้ำเสร็จจะนุ่งผ้าจีบสีม่วง สไบสีม่วง พร้อมทั้งเครื่องแต่งตัวนาคทั้ง 4 อย่างคือ สายสร้อย
ทองคำ แหวนทองคำ แหวนเงิน และแหวนนาค นาคจะไปรับศีลกับพระให้เรียบร้อย เมื่อถึง
เวลาจะไปแห่นาค จะมีการยิงปืนเป็นระยะ ๆ 3 ครั้ง เพื่อเป็นสัญญาณบอกให้ทราบว่า การแห่นาค
จะเริ่มขึ้นแล้ว นาคจะขึ้นมานั่งบนแล (คล้ายวอที่ใช้หาม) พร้อมทั้งสวมขฎา ซึ่งประดับด้วยผ้าสี
ต่าง ๆ ที่ใช้ผ้าสีต่าง ๆ ประดับ เพราะสมัยก่อนไม่มีกระดาษสีเหมือนในปัจจุบัน เมื่อแห่นาคไปตาม
ถนนจะมีการร้องเพลงกล่อมนาคพร้อมกับมีกลองยาว หลังจากเสร็จพิธีแห่แล้วจะพานาคกลับบ้านเพื่อ
ทำขวัญนาค เมื่อเสร็จจากการทำขวัญนาคก็มีมหรสพฉลอง เช่น เพลงฉ่อย ลิเก ฯลฯ

2. การแห่นาคคอนเข้า หลังจากพิธีทำขวัญนาคแล้ว วันรุ่งขึ้นจะแห่นาคไปเข้า
โบสถ์ที่วัดเพื่อทำพิธีอุปสมบท ในตอน แห่นาคจะนุ่งห่มด้วยชุดจีบสีม่วง แล้วไปขอหมากนแก่ ซึ่งเป็น
บุคคลที่นับถือของคนในหมู่บ้าน รวมทั้งผู้ใหญ่บ้าน หรือข้าราชการต่าง ๆ จากนั้นจะเปลี่ยนชุดจีบ
สีม่วง เป็นชุดจีบสไบขาวทั้งชุด เมื่อถึง เวลาแห่นาคจะทำการยิงปืน เป็นระยะ ๆ 3 ครั้ง เพื่อเป็น
การนัดหมาย แล้วแห่นาคไปวัดแห่เวียนรอบโบสถ์ 3 รอบ ให้นาคขอขมาผู้ที่ทามาบวช นาค
จะไหว้พระสีมาเพื่อขอขมา เมื่อเสร็จแล้วบิดามารดาจะคอยอยู่ที่ประตู โบสถ์ เพื่อที่จะให้นาคจงบิตา
มารดา ญาติพี่น้องเข้าโบสถ์ เพื่อรอรับการอุปสมบทต่อไป

3. การอุปสมบท

การอุปสมบทนี้ ประกอบด้วย อุปัชฌาย์ กุสวด พระอันตบ จะทำพิธีบวชตามประเพณี
เมื่อเสร็จพิธี พระบวชใหม่จะออกจากโบสถ์ มีการทำบุญอีกครั้งโดยการใส่บาตร ของหมาก ยาสูบ
หรือเงินด้วย เป็นเสร็จพิธี

4. การฉลองมี 2 วิธี คือ

ก. การฉลองทางนาค เมื่ออุปัชฌาย์ทำมาบวชเสร็จที่โบสถ์ บิดามารดาจะ
เตรียมเครื่องไทยทานไปพร้อม แล้วนิมนต์พระสวดมงคลให้ที่โบสถ์จน เรียบร้อย

ข. การฉลองที่บ้าน การฉลองที่บ้านนี้ อาจจะฉลองในเย็นวันบวชเสร็จหรือเมื่อ
 ไท่ก็ได้โดยนิมนต์พระมาสวดมงคลให้ที่บ้าน แล้วถวายเครื่องไทยทาน เป็นอันเสร็จพิธี (สนม
 ครุทเมือง 2528: 30-32)

6. ประเพณีปักธง อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

กำหนดงาน ประเพณีปักธงนี้จะมีในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี

ความเป็นมา สำหรับความเป็นมาของประเพณีปักธงประจำปีของชาวอำเภอ นครไทย
 นั้น มีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่า "อำเภอ นครไทยนั้น แด่เดิมคือ เมืองบางยาง ซึ่งเป็นเมืองที่พ่
 ขุนบางกลางทาวได้ช่องสมผู้คนชาวไทยที่แตกฉานชาน เข้ามมาจากจีนตอนเหนือ และได้แยกมาจากทัพ
 ของพระเจ้าพรหมมหาราช มาอยู่ที่เมืองบางยาง หรืออำเภอ นครไทยในปัจจุบัน เมื่อพ่อขุนบางกลาง-
 ทาวได้เข้ามาที่เมืองบางยางนั้น ได้เกิดต่อสู้กับเจ้าของถิ่นเดิม ซึ่งอาจจะ เป็นพวกขอม มอญ ลาว
 หรือละว้า พวกใดพวกหนึ่งในจำนวนนี้ การสู้รบกับเจ้าของถิ่นเดิมนั้น ได้มีการรุกไล่กันระหว่างทัพของ
 ขุนบางกลางทาว กับทัพของเจ้าของถิ่นเดิมจนถึงเทือกเขาข้างล่าง และทัพของพ่อขุนบางกลางทาว
 ได้ชัยชนะแก่ศัตรู พ่อขุนบางกลางทาวได้เอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายไม้ปักไว้ที่ยอดเขาข้าง
 ล่างไว้เป็นอนุสรณ์ในการมีชัยชนะแก่ศัตรูในครั้งนั้น เพื่อเตือนใจแก่ลูกหลานตั้งแต่นั้นมา ซึ่งชาว
 นครไทยได้ยึดถือสืบมา เป็นประเพณีจนตราเป็นเท่าทุกวันนี้

พิธีกรรม ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ชาวบ้านนครไทยอันมีชาวบ้าน หัว
 ร่องในเมืองบ้านเหนือ หนองฉาน หนองน้ำสร้าง บ้านบ่อไอ้จอก บ้านนาหัวเซ และบ้านเนินเพิ่ม
 บรรดาคนเฒ่าคนแก่และสาว ๆ จะช่วยกันทอผ้า เพื่อจัดทำเป็นผืนธง โดยใช้ฝ้ายที่เขาปลูกกันไว้มา
 ช่วยกันทอ คือ เอาเมล็ดฝ้ายออกจากปุยฝ้าย ตัดฝ้ายให้ขยายตัวแล้วก็ปั่นให้เป็นเส้นด้าย ด้วยเครื่อง
 มือที่เรียกว่า หลาบปั่นฝ้าย แล้วนำเส้นด้ายไปทอเป็นผ้าผืนทำเป็นธง

ก่อนวันงานจะมีการนัดหมายชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ เกี่ยวกับสถานที่นัดพบ และกำหนด
 เวลาออกเดินทางโดยพร้อมเพรียงกัน และนิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ของแต่ละหมู่บ้านเตรียมไว้

เมื่อถึงวันที่ 14 ค่ำ เดือน 12 คณะทั้งหมดก็จะมาพร้อมกัน ณ จุดที่นัดพบ และออกเดินทาง
 ไปยังภูเขาล่าง (ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอ นครไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ

6 กิโลเมตร) โดยออกเดินทางกันแต่เช้าครู่พร้อมด้วยอาหารกลางวันเตรียมไปถวายพระสงฆ์ และสำหรับเลี้ยงผู้ร่วมเดินทาง

เวลาที่ขึ้นไปประมาณ 9.00 น. และไปถึงสถานที่ปักธงจะเป็นเวลาประมาณ 11.00 น. ขบวนทั้งหมดจะไปที่ถ้ำฉันทเพล เพื่อจัดการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ที่มาร่วมในพิธี หลังจากพระฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว ก็จะเริ่มปักธง โดยปักที่ถ้ำ "ฉันทเพล" เป็นแห่งแรก การที่เรียกถ้ำนี้ว่า ถ้ำฉันทเพลเพราะสภาพของก้อนหินเป็นถ้ำ พื้นหินมีลักษณะเป็นลาน และ เบื้องบนมีแผ่นหินยื่นออกมามุงคล้ายหลังคา เหมาะในการที่จะใช้ เป็นสถานที่ประกอบพิธี และทุกครั้งในการที่มาปักธง จะมีการถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ที่ถ้ำแห่งนี้ทุกครั้ง จึงเรียกกันว่า "ถ้ำฉันทเพล" พิธีจะเริ่มโดยการถวายธงที่จะปัก พิธีกรจะอาราธนาให้พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาระหว่างที่พระสงฆ์กำลังสวดอยู่นั้น หัวหน้าขบวนก็จะนำธงที่ถวายแล้ว นำไปปักไว้ที่ก้อนหินที่เคยปักเป็นประจำมาแต่โบราณ และบริเวณที่ปักธงจะมีที่สำหรับเสียบค้ำธงไว้พอดี เป็นอันว่า เสร็จพิธีปักธงผืนแรก

ต่อจากนั้น หัวหน้าขบวนจะเคลื่อนค้ำไปยังสถานที่ปักธงแหล่งที่ 2 ซึ่งอยู่ห่างจากแห่งแรกประมาณ 300 เมตร ซึ่งมีชื่อเรียกว่า "ย่านไฮ" เข้าใจว่าอาจเพี้ยนไปจากคำว่า "ย่านชัย" ซึ่งแปลว่า บริเวณที่พ่อบุญบวงกลางหาวมีชัยชนะแก่ข้าศึกศัตรู วิธีการปักธงก็กระทำในทำนองเดียวกันกับการปักธงผืนแรก

แหล่งสุดท้ายที่จะปักธงนั้นได้แก่ ยอดเขาข้างล่าง คำว่าข้างล่างนี้ เามาจากสภาพของก้อนหินซึ่งมีลักษณะคล้ายรูปข้างนอนหมอบจึงมีชื่อเรียกว่า "ข้างล่าง" และใช้ก้อนหินก้อนนี้เป็นที่ปักธงผืนที่ 3 มาเป็นประจำ เฉพาะก้อนหินนี้มีความใหญ่และความสูงกว่าสองแห่งแรก โดยคะเนว่าสูงประมาณ 50 เมตร และทางที่จะขึ้นไปยังก้อนหินนี้ลำบากมาก ถ้าพลาดก็อาจตกได้

เมื่อพิธีปักธง เสร็จสิ้นลง ทุกคนก็แยกย้ายกันกลับบ้าน บางคนก็แวะหาไม้ไผ่ล่างาม ๆ ตัดเอาไปเพื่อทำของใช้ที่บ้าน หรือเครื่องจักสานอื่น ๆ หมู่สาวก็จะชวนกันชมวิวและหาดอกกล้วยไม้ป่าตามประสาของคนหมู่สาว ทุกคนที่เดินกลับบ้านจะมีใบหน้าอิ้มเอิบ เบิกบานใจ เพราะถือได้ว่าปฏิบัติหน้าที่ตามบรรพบุรุษของเขาที่ได้กระทำสืบต่อกันมาหลายร้อยปี เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

สำหรับประเพณีการปักธงของชาวอำเภอนครไทยนี้ กล่าวกันว่าถ้าจะเว้นไม่ทำ "พ่อบุญบวงกลางหาว" ได้สาบแช่งเอาไว้ จะมีอันเป็นไปในทางวิบัติ แต่ถ้าหากลูกหลานได้ทำแล้วจะเป็นสิริมงคล และอยู่ด้วยความร่มเย็น เป็นสุขทั่วหน้ากัน

ประเพณีนี้ผนวกเอาองค์ประกอบ 3 ประการ เข้าด้วยกัน คือ การรำลึงถึงวีรกรรมของ
 พ่อขุนบางกลางหาว โดยมีสถานที่แท้จริงเป็น เครื่องเตือนใจ ไม่ใช่เป็นแค่เพียงการทำพิธีรำลึง
 ถึงเฉย ๆ ประการที่สอง ในการประกอบพิธีกรรมได้ผนวกศาสนา เข้าด้วย โดยการถวายภัตตาหารเพล
 และถวายธงที่ปักแก่พระภิกษุสงฆ์ก่อน ประการที่สาม ความเบิกบานสำราญใจของชาวบ้านหลังจาก
 การได้ทำบุญและปักธงตามประเพณีของท้องถิ่นคนแล้ว ลักษณะการแยกย้ายกันกลับโดยแหวะหาไม้คอก
 ไม้ไผ่ สำหรับจักสานกัศิ การที่หนุ่มสาวชวนกันชมทิวทัศน์ เก็บดอกกล้วยไม้ไปตามทางกัศิ ย่อมทำให้
 งานนี้เป็นงานที่ทุกคนรอคอยและต้องการที่จะอนุรักษ์ประเพณีไว้ (สถาบันไทยคดีศึกษา 2525 :
 74-75)

7. ประเพณีการแข่งขันเรือยาว จังหวัดพิษณุโลก

การแข่งขันเรือยาว เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวจังหวัดพิษณุโลก ที่ได้ยึดถือมาเป็นเวลา
 ช้านานจนกระทั่งปัจจุบันนี้ โดยเทศบาลและจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการ เป็นประจำทุกปี มีนโยบายที่จะส่งเสริมให้
 เป็นงานระดับชาติ

กำหนดงาน ประมาณ เดือนตุลาคม

- จุดมุ่งหมาย
1. รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นให้ถาวรสืบไป พร้อมกับให้ประชาชนได้บำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
  2. ส่งเสริมฟื้นฟูกีฬาประเพณีให้เจริญก้าวหน้า
  3. ช่วยการผันเงินเข้าสู่จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นการกระจายรายได้สู่
 ชาวชนบท
  4. เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับประชาชน

พิธีกรรม การแข่งขันเริ่มตั้งแต่เวลา 10.00 น. เป็นต้นไป บรรดากองเชียร์สองฝั่ง
 แม่น้ำน่านต่างก็แต่งตัวกันอย่างเต็มที่ ส่วนผู้ที่ร่วมขบวนแห่เรือเล็กก็แต่งตัวเป็นคนป่า บ้างก็แต่งเป็นชุด
 เชิง บ้างก็แต่งเป็นชุดกลองพาเหรด แต่ขบวนที่ประทับใจที่สุดก็คือขบวนรำมึงคละ ซึ่งเป็นศิลปะ
 การแสดงพื้นเมืองของชาวพิษณุโลก เรือแต่ละประเภทบรรจงตกแต่งกันอย่างประติรูปประคอง ส่วน
 เรือยาวที่จะเข้าแข่งขันแต่ละลำมีชื่อเสียงไพเราะเพราะพริ้ง เช่น เรือลินสมุทร เรือสุคสาคร

เรือเขมรทอง ฯลฯ แต่เดิมทีเรือเหล่านี้มีถิ่นกำเนิดที่บ้านท่าโรง ตำบลวัดพริก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พอถึงวันเพ็ญเดือนสิบสองจะนำผ้ามาท้มพระพุทธรชินราช หลังจากท้มผ้าพระพุทธรชินราช เสร็จแล้ว เรือเหล่านั้นจะทำการแข่งขันกัน

เรือที่จะนำมาแข่งส่วนมากเจ้าของ เรือและผู้ที่จะ เข้าแข่งขันจะจัดพิธีบวงสรวงแม่ ย่านางเรือก่อนที่จะเข้าแห่ เครื่องบวงสรวงแม่ย่านางเรือจะมีผ้าขาว 1 ผืน และมีผ้าสีแดงผูก ไว้นหัวเรือ ส่วนมากจะเป็นผ้าเยื่อไม้ ชูบเทียน ขนมัดม หักหมู เหล้าขาว 1 ขวด เงิน 12 บาท นอกเหนือไปกว่านั้นถ้าเรือชื่อบลาไหลทองก็นำปลาไหลใส่ลงไปเรือ เสร็จแล้วเขาจะเข็นเรือ ออกไปทางทิศเหนือ พวกออกเรือจะจ้วงพายให้เร็วที่สุด เรือยาวลำหนึ่งจะมีพาย 29-36 คน เรือเล็ก มีพายไม่เกิน 26 คน เรือจิวมีพายไม่เกิน 12 คน และนอกจากนี้ยังมีเรือประกวดประเภทสวยงาม ทางวัดต่าง ๆ จะส่งเรือเข้าแข่งขัน มีคณะกรรมการคอยตัดสินเรือทุกประเภท

กติกาการแข่งขัน เรือทุกประเภทถ้าส่งเข้าแข่งขันน้อยกว่า 4 ลำ ทางคณะกรรมการ จะให้รางวัลเพียง 1 รางวัล เฉพาะที่ชนะเท่านั้น ส่วนเรือที่คณะกรรมการตัดสินให้เสมอกัน เทียวแรกจะให้ทำการแข่งขันใหม่ใน เทียวที่ 2 และทวนกระแสน้ำด้วย ถ้าเกิดเสมอกันอีกให้จับสลาก ยกเว้นในรอบชิงชนะเลิศ ให้แข่งกันเป็น เทียวที่ 3 และให้เปลี่ยนกระแสน้ำ เรือที่เข้าแข่งขันทาง คณะกรรมการให้แต่งตั้งตัวแทนประจำอยู่ที่กองอำนวยการ 1 คน เพื่อทำการจับสลากประกบคู่ หรือนำข้อตกลงต่าง ๆ ของคณะกรรมการไปแจ้งให้พายเรือทราบและพายเรือทุกคนต้องปฏิบัติ เชื่อฟัง ตัวแทนที่ตนเลือกมาโดยเคร่งครัด เรือล่าไคปล่อยให้เรือคู่ต่อสู้ไปรอที่ท่อนปล่อยเรือเกิน 10 นาที คณะกรรมการจะตัดสินให้แพ้ทันที เพราะฉะนั้นเรือทุกลำเมื่อแข่งแล้ว ให้ไปเตรียมตัวหรือพักผ่อน บริเวณท่อนปล่อยเรือ ไม่ต้องคอยให้คณะกรรมการเรียกอยู่เสมอ เพราะจะเป็นการเสียเวลา การปล่อยเรือจากท่อนปล่อยเรือ และการตัดสินชนะให้ถือสุดโคนเรือเป็นเกณฑ์ (ไม่ถือเครื่องตกแต่งเรือ) การแข่งขันเป็นแบบแพ้คัดออก (สถาบันไทยคดีศึกษา 2525: 76-77).

2. ภาษาและวรรณกรรม ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลกที่สำคัญ ๆ และมีลักษณะ เฉพาะท้องถิ่นมีดังนี้

1. คำานการสร้างพระพุทธรชินราช
2. คำานานวัดชีปะขาวหาย
3. คำานาน เมืองพิษณุโลก
4. คำานาน เนินอะแซห่วนก็
5. นิทานกลองอินท เภรี
6. นิทานคำบลึงพระ
7. ปริศนาคำทาย
8. คำพูดที่คล้องจองในท้องเริ่ม
9. สุภาษิต คำพังเพย
10. ภาษาพื้นบ้าน ในจังหวัดพิษณุโลก

1. คำานการสร้างพระพุทธรชินราช

ในปี พ.ศ.1898 พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) มีความเลื่อมใสในพระพุทธรศาสนา มีความประสงค์อยากจะทำสร้างสิ่งเคารพบูชาในรัชกาลของพระองค์ จึงโปรดให้ช่างสุโขทัยที่มีฝีมือมาทำการหล่อ พระพุทธรูปขึ้น 3 องค์ ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก คือ 1. พระพุทธรชินสีห์ 2. พระพุทธรชินราช 3. พระศรีศาสดา ซึ่งมีขนาดดังนี้ พระพุทธรชินสีห์ หน้าตัก 5 ศอก 1 คืบ 5 นิ้ว พระพุทธรชินราช หน้าตัก 5 ศอก 1 คืบ 5 นิ้ว พระศรีศาสดา หน้าตัก 4 ศอก 1 คืบ 6 นิ้ว ปรากฏว่า ช่างได้เททองหล่อพระพุทธรูปทั้ง 2 ดิด เรียบร้อยดี คือ พระพุทธรชินสีห์ และพระศรีศาสดา แต่พระพุทธรชินราชนั้น ทองไม่แล่นติดบริบูรณ์ และช่างได้พยายามเททองหล่อใหม่อีก 3 ครั้งก็ไม่สำเร็จ จึงทำให้พระมหาธรรมราชาโทรมมนัสยิ่งนัก พระองค์จึงตั้งอธิษฐานด้วยบุญบารมีของพระองค์ให้จัดการสร้างหุ่นเททองหล่อพระพุทธรชินราชขึ้นใหม่อีก และในการครั้งนี้ได้มีชีปะขาวคนหนึ่ง เข้ามาช่วยในการสร้างหุ่นเป็นอย่างดี และไม่ยอมพูดจากับใคร ๆ ตามชื่อ ตามบ้านที่อยู่ก็ไม่ยอมบอกครั้นถึง

คราว เททองก็ช่วยเหลือเข้าทำการเททองเอง ทองก็แล่นเต็มบริบูรณ์ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว
 เดินทางขึ้นมาทางเหนือ พอมาถึงที่แห่งหนึ่งก็หายไปและได้เห็นฟ้าเป็นช่องขึ้นไป จึงได้รู้ว่า
 เทวดาแปลงกายมาหลอพระพุทธรักษาประชาชนจึงสร้างวัดขึ้นเป็นอนุสรณ์ ณ บริเวณนั้น นาม
 ว่า วัดชีปะขาวหายและสร้างศาลาขึ้นตรงที่เห็นฟ้าเป็นช่อง และตั้งชื่อว่าศาลาช่องฟ้ามาจนถึง
 ปัจจุบันนี้ (พระพุทธรักษาสร้างเสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ.1900) (นคร พันธุ์รงค์ 2522 :
 33)

2. ตำนานวัดชีปะขาวหาย

วัดชีปะขาวหายหรือชาวบ้านมักเรียกติดปากว่า "วัดคาปะขาวหาย" ตั้งอยู่ในท้องที่
 ตำบลหัวรอ และอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านปากตะวันออกตรงข้าม ตำบล บางสะแกห่างจากตัวเมือง
 พิษณุโลกขึ้นไปทางเหนือตามลำน้ำน่านประมาณ 2 กิโลเมตรเศษ มีถนนเล็ก แยกออกจากถนน
 เอกาทศรฐไปยังวัดนี้ได้

สำหรับวัดชีปะขาวหายนี้ เป็นวัดที่ปรากฏอยู่ในตำนานการสร้างพระพุทธรักษา
 กล่าวไว้ว่า เมื่อพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกทรงสร้างเมืองแล้วโปรดให้สร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
 ทางทิศตะวันออกของเมือง มีพระปราสาทมหาธาตุล้อมรอบด้วยพระวิหารทั้ง 4 ทิศ ทรงรับสั่งให้
 ข้างฝีมือจากเชียงแสน ศรีสัตตนาถาย สุโขทัย ทรินัยไชยและหัวเมืองอื่น ๆ ได้ช่างฝีมือดีทั้งหมด
 6 คน คือ บาอินทร์ บาพรหม บาพรหม บาสังข์ บารายกุศล และบาพิษณุ ทำพิธีปั้นและ
 หล่อองค์พระพุทธรักษา พระพุทธรักษาและพระศรีศาสดา ปรากฏว่าหล่อได้เพียง 2 องค์เท่านั้น
 ส่วนพระพุทธรักษาหล่อถึง 3 ครั้ง แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์แบบตามพระราชประสงค์ พระองค์จึงทรง
 ตั้งสัจจาอธิษฐานและทำพิธีบวงสรวงให้ผลึกการทั้งหลายตั้งอยู่ในมรรคมลที่ตั้งงาม จึงเกิดสิ่ง
 อัจฉรยนิมิตขึ้นมา คือ มีคาปะขาวผู้หนึ่งซึ่งพระอินทร์ได้จำแลงกายลงมาช่วยปั้นหุ่นองค์
 พระพุทธรักษาและทำศรีสุไลไว้ที่พระพักตร์ตรงคางทั้งองค์หาที่เปรียบมิได้ ครั้นสร้างเสร็จแล้ว
 คาปะขาวก็เดินทางออกจากโรงพิธีไปทางทิศเหนือพอถึงบริเวณที่ตั้งวัดนี้ก็หายตัวไป เขตท้องที่
 ตำบลหัวรอเหนือวัดชีปะขาวหายปัจจุบันซึ่งเล่ากันว่าพวกที่ติดตามมานั้น ได้เห็นท้องฟ้าเป็นช่องทาง
 ขาวยาวตลอดคงจะเป็นบริเวณที่คาปะขาวหายตัวไป ภายหลังชาวบ้านแถวนั้นได้สร้างศาลาขึ้น
 แล้วตั้งชื่อว่า "ศาลาช่องฟ้า" หรือปัจจุบันเรียกว่า "ศาลาดาทะ" ดังนั้นบริเวณแห่งนั้นก็เลย

ได้ชื่อว่า บ้านดาปะชวาทาย มาจนถึงทุกวันนี้ และเพื่อเป็นอนุสรณ์โปรดให้สร้างวัดบริเวณที่ชื่ปะชวาทายตัวไปชื่อว่า "วัดชื่ปะชวาทาย"

3. คำาน เมืองพิษณุโลก

ครั้งนั้นพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก เจ้าเมืองเชียงแสน โปรดให้ยกกองทัพลงมาตีเมืองศรีสัชชนาลัย ซึ่งมีพระเจ้าสุจรา เป็นประมุข กองทัพพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกยกมาถึงเมืองศรีสัชชนาลัยจึงตั้งค่ายอยู่ห่าง 50 เส้น โดยล้อมเมืองศรีสัชชนาลัยไว้ก่อน

ในขณะนั้นพระพุทโธษาจารย์ซึ่งจำพรรษาอยู่ ณ วัดเขาริงแรง เห็นว่าการรบระหว่างพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกกับพระเจ้าสุจรา นั้นจะเป็นเหตุให้ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก จึงได้เข้าไปหาพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกก่อน แล้วทูลชี้แจงห้ามปราม และพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกทรงเห็นด้วยและทรงยินดี เลิกทัพกลับไป เชียงแสน ต่อมาพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกมีโอรส 2 องค์ คือ เจ้าไกรสรราชกับเจ้าชาติสาคร พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าไกรสรราชกับเจ้าชาติสาคร เดินทางมาถึงบ้านพราหมณ์และพิจารณาหมู่บ้านว่าควรสร้าง เป็นเมืองจึง ตามว่าควรตั้งชื่อเมืองอะไรดี พวกพราหมณ์ก็กราบทูลว่า พระองค์เสด็จมาถึง เมืองนี้ในยามพิษณุ จึงพระราชนามว่า เมืองพิษณุโลก

4. คำาน เนินดินอะแซหุ่นกี้

ในสมัยที่กองทัพพม่า มีอะแซหุ่นกี้เป็นแม่ทัพยกเข้ามาตีเมืองพิษณุโลก ฝ่ายทางเมืองพิษณุโลก ก็มีเจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพป้องกันเมืองอย่างเข้มแข็ง จนอะแซหุ่นกี้แม่ทัพพม่าประหลาดใจว่าทำไมเมืองพิษณุโลกจึงแข็งแรงนัก อะแซหุ่นกี้พยายามอย่างหนักออก เลียบค่ายทุกวัน เจ้าพระยาจักรีก็ออกรับกำลังพม่าทุกวัน ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ เก้าววันสิบวันก็แล้วก็ยังดีหักเอาเมืองพิษณุโลกไม่ได้อะแซหุ่นกี้จึงให้ทหารล่มาไปร้องบอกว่า เพลาพุงนี้เราอย่ารบกันเลยและขอให้แม่ทัพออกมาเราจะขอตัว ครั้นรุ่งขึ้นเจ้าพระยาจักรีขึ้นมาขึ้นลับปทนยกพลทหารออกมาขึ้นบนกำแพงเมือง ให้อะแซหุ่นกี้ดูตัว อะแซหุ่นกี้จึงให้ล่มาถามถึงอายุว่าเท่าใด เจ้าพระยาจักรีบอกไปว่าอายุได้ 30 ปีเศษ แล้วจึงถามอายุของอะแซหุ่นกี้บ้าง ล่มาบอกว่า

อายุได้ 72 ปีแล้ว อะแซห่วนก็กิติจิราณาตุลักษณะของเจ้าพระยาจักรีสรร เสรีญาว่ารูปก็งาม
ฝีมือก็เข้มแข็ง สุจริตกับเราผู้เป็นคนเฒ่าได้ จงจุดสำหรัรักษาตัวไว้ต่อไปภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์
แน่แท้ แล้วให้เอาเครื่องม้าทอง 1 สำหรับและอื่น ๆ มอบให้เจ้าพระยาจักรีแล้วว่าจงรักษาเมือง
ให้มั่นคง เราจะตีเอาเมืองให้ได้ วันนั้นทหารไทยและพม่ากินข้าว ร่วมสนุกรื่นเริงมิได้ทำ
อันตรายใด ๆ กัน แล้วต่างคนก็กลับเข้าค่ายของตนเอง

ในปัจจุบันที่ซึ่งอะแซห่วนก็ยืนมาคู่ตัวเจ้าพระยาจักรีนั่น คือ เนินดินใหญ่หน้ากองบังคับ
การตำรวจภูธร เขต 6 ซึ่งบัดนี้ใช้เป็นที่ตั้งของสำนักงานเทศบาลเมืองพิษณุโลก ซึ่งอยู่ห่างจาก
กำแพงเมืองที่เจ้าพระยาจักรีปรากฏตัวให้ดูประมาณ 100 เมตร

5. นิทานกลอง "อินทเกรี"

ที่หน้าวิหารพระพุทธชินราช มีกลองขนาดใหญ่ตั้งไว้ที่ศาลาทรงไทย มีพนักงานคอย
ย่ำกลองบอกเวลาทุกชั่วโมงตั้งแต่ 6.30 น. - 17.00 น.

การย่ำกลองตามวัดต่าง ๆ คงจะปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ที่มีพิษณุโลกเป็น
ราชธานีนับเวลาได้ประมาณ 600 ปีมาแล้ว เดิมเป็นการทำด้วยความจำเป็นของบ้านเมือง
เพราะในสมัยนั้นประชาชนไม่ค่อยมีนาฬิกาใช้กับประจำบ้าน หรือประจำตัวเหมือนสมัยนี้จึงต้องมี
กลองประจำวัดทุกวัดเรียกว่า กลองเพล คือ ใช้ตีบอกเวลา คมมาถึงสมัยนี้ เขาจะใช้ตีบอก
เวลาเฉพาะตอน 11.00 น. เท่านั้น เพราะเป็นการเตือนพระภิกษุให้เริ่มลงมือฉันอาหาร
กลางวัน วัดบางแห่งยังใช้ตีตอนเย็นใกล้ค่ำ เรียกว่ากลองย่ำค่ำ แต่ที่ยังตีเวลาบอกทุกชั่วโมง
ในเวลากลางวันคงจะมีแต่ที่วัดพระศรีมหาธาตุเท่านั้น

ในพงศาวดารเหนือกล่าวว่า ขณะจะตั้ง เคาหล่องค์พระพุทธชินราชนั้น มีพระอินทร์
เนรมิตกายเป็นชีปะขาว ลงมาช่วยในการหล่อด้วย และก่อนที่จะเททองหล่อพระพุทธชินราช
ชีปะขาวได้ตีกลองโบนีเพื่อเอาชัย จากนั้นจึงได้ชื่อว่า "อินทเกรี" หมายถึง กลองของพระอินทร์
กลองนี้ทำด้วยไม้มะ เชื้อเป็นพันธุ์ไม้ป่าชนิดหนึ่ง เสียงดังกังวาล ถือว่าเป็นเสียงกลองที่เป็นสิริ
มงคลแก่บ้านเมืองและเป็นกลองที่ตีบอกเหตุแก่ชาวเมืองในสมัยนั้นด้วย แม้ในขณะนี้ก็ตีบอกเวลา
เป็นปกติสืบต่อมาเป็นประจำ

6. นิทานคำบึงพระ

คำบึงพระเป็นคำบึงหนึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สาเหตุที่เรียกคำบึงพระเพราะในสมัยก่อน ณ ที่หมู่บ้านแห่งนี้มีบึงใหญ่อยู่กลางหมู่บ้าน บึงนี้ใหญ่มาก และมีน้ำเต็มบึง มีคาบกับยายคู่หนึ่งมีอาชีพหาปลา วันหนึ่งทั้งสองคนได้พายเรือไปกลางบึงแล้วทอดแห ปรากฏว่าแหของคายายไปดึงเอาเศียรของพระพุทธรูปขึ้นมา หอคาและยายเห็นก็ตกใจ จึงไปบอกเพื่อนบ้านทั้งหมู่บ้านให้มาช่วยกันดึงเอาพระพุทธรูปขึ้นมาจากบึง เพื่อนำไปประดิษฐานเป็นพระประธานที่วัด ในการอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ ถึงแม้ว่าจะเกณฑ์คนทั้งหมู่บ้านมาช่วยกันดึงเพื่อจะนำเอาพระพุทธรูปนั้นขึ้นมาจากบึงก็ไม่สามารถจะนำขึ้นมาไว้บนบกได้ จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ชาวบ้านเล่าว่า วันดีคืนดีจะได้ยินเสียงเหมือนคนศรีไทยบรรเลงซบกล่อมมาจากบึงนั้น และจากเหตุที่ชาวบ้านพบพระพุทธรูปและไม่สามารถนำขึ้นจากบึงได้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านบึงพระ ซึ่งต่อมาได้เป็นคำบึงหนึ่งของอำเภอเมือง โดยได้เรียกว่า บ้านบึงพระ (นครพันธุ์วงศ์ 2522: 19-26)

7. ปริศนาคำทาย

ปริศนาคำทาย หมายถึง คำถามหรือคำซ่อนเงื่อนให้ทาย ซึ่งเป็นการลับสมองแก่ผู้ถูกทาย ทำให้เป็นคนมีไหวพริบรู้จักคิดค้นหาเหตุผล รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดความสุขสนานเพลิดเพลิน และรู้จักสังเกต จังหวัดพิษณุโลกมีปริศนาคำทายเป็นจำนวนมาก มีทั้งปริศนาคำทายที่ตรงกับภาคอื่น และที่แตกต่างจากภาคอื่น เช่น

- อะไรเอ๋ย ดันเท่าไค้ก (ครก) ไบไต้ก (ปรก) ดิน (ตะไคร้)
- ดันเท่าลำเลีย (เรือ) ไบท่อเกีย (เกลือ) บ่ (ไม้) มิติ (ต้นมะขาม)
- คอเด็กฮ้ม (ห่ม) ข่าว (ขาว) คอสน่าว (สาว) นุ่ง (นุ่ง) เขว (เขียว)
- ยามแก่ (แก่) นุ่ง (นุ่ง) แดง (พริก)
- ไทลน (หล่น) คู้บใส่หมวกแค้ คนคอแหลวี่ง (วิ่ง) มาดู(ลูกตาล)
- ข้างนอกขุชะ (ขรุขระ) ข้างในค๊ะคิ่งโท่ง (ขุ่น)
- ซี (สี) ดินเดินมาหลังคามุงกระเบื้อง (เต่า)
- หลั่งงอ ๆ กินปา (ปลา) ในน้ำ (เบ็ด)
- จีบ (จับ) ทางซีไหล อะไร (ไถนา)

- สับขอนสุทะขอนแก่น สับขอนแก่น แล่นขึ้นน้ำใส ะไร (มะพร้าว)
- ดัน เท่า เข็มโบ เต็มน้ำ (ผักแว่น)
- ยามอ่อน (อ่อน) เขามากิน (กิน) ยามแก่ (แก่) เอมานอนเพียน (ไม้ไผ่)
- หนึ่งห่อเนี้ย (เนื้อ) เนี้ยห่อกระดูก กระดูกห่อเนี้ยห่อน้ำ (มะพร้าว)
- มีตาล้อมหัว เอาตัวบ่อ (ไม้) ล้อด (รอด) (สับประรด)
- เวลาไปเท่าบึงนา เวลามาเท่ากระดิ่ง (ทอดแห)
- ก้นกวง (กลาง) กั้น (กิน) ค้าย (เข็ม)
- หอกน้อยหุง เขาไปในสวนอ้อย คนทิ้งร่องหาม (ไม้) เห็น (เข็ม)
- บ้อมมีห่อแค่มือก (ไม่มีบ่อแค่มือก) บ้อมมีผูกแค่มือหมอน (ไม่มีผูกแค่มือหมอน) ลูกออกที่ไร
ต้องอยู่ไฟแห่มกอน (แห่กัน) (ยิงปืนคาบศิลา)
- สุกในดินกินบ้อ (ไม้) ได้ สุกในไม้ไว้กิน (กิน) (ขมิ้น, ข้าวหลาม)
- ทางโน้นก็ผ่า ทางนี้ก็ผ่า เหลา (เหลียว) หามือ(ไม้) เห็น ะไร (มะพร้าว) (หู)
(สุพจน์ พฤษะวัน 2528: 321-322)

แมนะไร นั่งบนขอนหย่อนขาด หย่อนขาด (คนนั่งถ่ายอุจจาระ)

แมนะไร สาว ๆ ขาวนา ไร่ไปไร่มา อ้อมหมีหมีมัน (หญิงคำข้าว)

แมนะไร สีชาอินยัน ยิงชกยิงคัน น้ำมันหยดถึง (คนเลื่อยไม้)

แมนะไร พี่น้องท้องเดียว แลเหลียวบ (ไม้) เห็นกัน "ใบหู)

แมนะไร ใบอะไร บ (ไม้) มีคัน คนชอบคล่า (ใบหู)

แมนะไร ข้างนอกประตูไม้ ข้างในประตูเหล็ก ผ่าหินเล็กตก (ริมฝีปาก ฟัน ลิ่น)

แมนะไร ตัดโคนบ (ไม้) คาย ตัดปลายบ (ไม้) เน่า (หม)

แมนะไร กลางวัน เกี้ยวใส่กระบวย กลางคืนยาย (ขยาย) ออก ยายออก (ดาว)

แมนะไร มักมากับฝน เวลาอยู่ข้างบนร้องเสียงดัง (ฟ้าร้อง)

แมนะไร บินมายิบ ๆ นกกระเจิบก็บ่อ (ไม้) แมน (แดด)

แมนะไร กระโดดขึ้นสองขา ตกลงมาทหาทางเดียว (คนขี่วัว)

แมนะไร สามขาเดินมา หลังคามุงสำลี (คนแก่หมทงอกเดินมาถือไม้เท้า)

แมนอะไร แผลดินเดินหน้า ลีบเท้าลบชอย (คนตัดผม)
 อะไรเอ๋ย มีห้องกับสะตือ ตัวนั้นหรือไม่มีใครเห็น (ทะเล)
 อะไรเอ๋ย พอสว่างกับมืด พอมืดกับสว่าง (ดาว)
 อะไรเอ๋ย สุกไม่รู้หอม งอมไม่รู้หล่น สุกคาตัน คนกินไม่ได้ (พระจันทร์)
 อะไรเอ๋ย คนโง่อยู่หน้า คนบ้าอยู่หลัง (คนโง่)
 อะไรเอ๋ย สีสันเดิน เชื่อง ๆ ไม่มุ่งกระเบื้องแต่มุ่งเข็ม (เม่น)
 อะไรเอ๋ย สีสันกินน้ำบ่อสูง (กระรอก)
 อะไรเอ๋ย เมื่อน้อยแน่นหนักหนา ใหญ่ขึ้นมาดังโลละละ (มะขาม)
 อะไรเอ๋ย ยามแก่เป็นเพื่อนนอน ยามอ่อนเป็นเพื่อนกิน (ปาก หมอไม้)
 อะไรเอ๋ย ต้นสีเขียว ใบเรียวยาว (ไม้ไผ่)
 อะไรเอ๋ย สุกไม่หอม งอมไม่หล่น แห้งคาตัน คนกินได้ (ข้าวโพด)
 อะไรเอ๋ย มัดคนท่านเอ๋ย มัดดินข้าทนาย

มัดคนเดินมา เห็นมัดดินข้าบ้างไหม

ซ่อม เล็บกัดคายน อยู่ที่ได้ดินซ่อนดอก

ถ้ามัดคนไม่บอก ซ่อนพันกินสิ้น

- มัดคน คือ พระ (พระมัดตนเองด้วยสิล 227 ข้อ)

- มัดดิน คือ ข้าง (ข้างถูกล่ามโซ่)

- ซ่อมเล็บ คือ เลือ

- ซ่อนดอก คือ มะเคื่อ

- ซ่อนพัน คือ ทนอน

อะไรเอ๋ย ผ้าซิ่นทั้งห้า สองผืนผ้าเพ็ญชาย

ขันน้ำพันดา บ้ากระต๊อบโรง

- ผ้าซิ่นทั้งห้า คือ ผ้าซิ่น

- สองผืนผ้าเพ็ญชาย คือ ผ้ามัดหูสังเวียนเวลาจินน้ำข้าว

- ขันน้ำพันดา คือ กะลามะพร้าว

- บ้ากระต๊อบโรง คือ คำครก (เสนาหา บุญรักษ์ 2527: 136-150)

๘. คำพูดที่คล้องจองในท้องถื่น

ในจังหวัดพิษณุโลกแต่ละท้องถื่น มีคำพูดที่คล้องจองกัน เช่น

ท่านาหนองปล้อง	ควายมีท้อง
เจ้าเนื้อ เกลี้ยง	ดูเยี่ยง เขาคน เก่ง
พ่อร้อยชั่ง	จงฟังซึ่ง เรื่องราว
อย่าขึ้นชมผมไปรักเหา	(ทิพย์สุตา นัยทรัพย์ 2530: 1-2)
เคลื่อนหัวลบ	กลมหัวแตก
พลัดที่นา	คาที่อยู่
นอนแต่ดึก	สิกแต่หนุ่ม
มากขี้ควาย	หลายขี้ช้าง
ตัวเป็นข้า	อย่าให้ผ้าเหม็นสาบ (ทิพย์สุตา นัยทรัพย์ 2530: 212)

๙. สุภาษิต คำพังเพย

สุภาษิต คำพังเพย ของจังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

หมาขบอย่าคิดขบหมาหมาย

น้ำผักบึงไปน้ำสายบัวมา

อย่าจับเงาในกระจกไม่เที่ยงตรง

ท่านาอย่าเสียใจ ถ้าเลี้ยงไก่อย่าเสียรัง

อย่าเห็นกำดีกว่ากอบ อย่ายินชอบชื่อของแพง

รู้กินก็เป็นเบียด มีรู้กินก็เสียหาย

ครูสอนให้เร่งคิด ฟังพิณจึ่งหันหลัง

มักกินอย่าขี้คร้าน จะใครมีย่านอนสบาย

“จารีตเสื่อฟุ้งป่า ลูกกำพร้าว้างคายาย

ผู้ซื้อฟุ้งผู้ขาย คนเขี่ยใจฟุ้งขุนนาง”

(ทิพย์สุตา นัยทรัพย์ 2530: 79-81)

กินได้เอาไว้ในไท	กินไม่ได้เอาไว้ในใจ
ชูถึงหน้าแข้ง	วิ่งหาไม้ค้อน
แรงไม่มากอย่าทรมานนัก	เอาไม่หักก็หลังโกง
กินของเขา	ไว้ของตัว
ไก่แก่ดีไก่อ่อน	
กินแล้วลืมยาก (เสนาหา บุญรักษ์ 2527: 170-171)	

10. ภาษาพื้นบ้าน ใน จังหวัดพิษณุโลก

จากการสำรวจระบบเสียงวรรณยุกต์ที่ใช้พูดตามอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพิษณุโลก
ภาษาถิ่นย่อยของจังหวัดพิษณุโลก แบ่งออกได้ 32 ภาษาถิ่น ดังนี้

1. ภาษาลาวชาติตระการ
2. ภาษาชาติตระการ
3. ภาษาด่านซ้าย
4. ภาษานครไทย
5. ภาษาหนองกระบาก
6. ภาษาคันไ้
7. ภาษ่าหินลาด
8. ภาษาโคกสมอ
9. ภาษามันมิ่ง
10. ภาษาท้องไพลง
11. ภาษาสมอคล้าย
12. ภาษาวังวน
13. ภาษามันกร่าง
14. ภาษามะตูม
15. ภาษาท้อแท้
16. ภาษาลานหญ้า

17. ภาษาม่วงหอม
18. ภาษาดอนทอง
19. ภาษาไผ่ค่อม
20. ภาษาสมอแข
21. ภาษาแสงดาว
22. ภาษาคลองวัดไร่
23. ภาษาแก้วรัง
24. ภาษาชมพู
25. ภาษาลาวพวน
26. ภาษาทางลัด
27. ภาษาไทยโคราช
28. ภาษายางโทน
29. ภาษาโคกสนั่น
30. ภาษาดงหมี่
31. ภาษาบางระกำ
32. ภาษาไทยกลาง (ภาษาคำบลในเมือง)

ลักษณะภาษาพื้นบ้านในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพิษณุโลก สามารถสรุปได้ว่ามี

ลักษณะเป็นเสียงสูง และอยู่ในกลุ่มคำตายเสียงสั้น (กาญจนา เเงรัมย์ และคณะ บ.ป.ป.:

111-112)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจังหวัดพิษณุโลกที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. พระพุทธชินราช
2. ประติมากรรมพระพุทธรูปชินราช
3. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดพิษณุโลก
4. ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
5. กลองอินทเกร์
6. วัดราชบูรณะและจิตรกรรมฝาผนัง
7. พระปรารักษ์วัดจุฬามณี
8. พิพิธภัณฑ์ จ.ส.อ.ดร.ทวี บูรณเขตต์

1. พระพุทธชินราช

เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามที่สุดองค์หนึ่งของไทย ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ความงามขององค์พระพุทธรูปชินราชนี้เป็นที่เลื่องลือมาก ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงตอนที่ 21 ว่าด้วยเมืองพิษณุโลกว่า "ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธรูปมานักแล้ว ไม่ได้เคยรู้สึกว่าคุณงามความดีเท่าพระชินราชเลย ที่ตั้งอยู่นั้นก็เหมาะนักหนา วิหารก็พอเหมาะกับพระ มีที่ดูได้ถนัด องค์พระก็ตั้งค้ำพอดูได้ตลอดองค์ ไม่ต้องเข้าไปดูจนจ่อเกินไป และไม่ต้องแหงนคอตั้งบ่าและดูพระยิ่งพิศไปยิ่งรู้สึกยินดี ว่าไม่เชิงลงมาเสียจากที่นั่น ถ้าพระพุทธรูปชินราชยังคงอยู่ที่พิษณุโลกใด เมืองพิษณุโลกก็จะ เป็นเมืองที่ควรไปเที่ยวอยู่ตราบนั้น ถึงในเมืองพิษณุโลกจะไม่มีชิ้นอะไรเหลืออยู่เลย ขอให้มิแต่พระพุทธรูปชินราชเหลืออยู่แล้ว ยังคงจะหวัดได้อยู่เสมอว่ามีของควรดูควรชมอย่างยิ่ง อย่างหนึ่งในเมืองเหนือ หรือจะว่าในเมืองไทยทั้งหมดก็ได้"

การสร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุและการหล่อพระพุทธรูปชินราชนี้ ตามตำนานที่มีไว้แย้งกันเป็น 2 นัย นัยหนึ่งกล่าวว่าสร้างเมื่อราวจุลศักราช 319 ปี (ปี พ.ศ.1500) แต่อีกนัยหนึ่งกล่าวว่าสร้างเมื่อราวจุลศักราช 719 (ปี พ.ศ.1900) ซึ่งระยะเวลาที่แตกต่างกันถึง 400 ปี

ตำนานที่อ้างว่าพระพุทธรูปชินราชหล่อขึ้นในจุลศักราช 319 (พ.ศ.1500) นั้น เป็นตำนานที่กล่าวไว้ในพงศาวดารเหนือ ปรากฏอยู่ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ว่าด้วยเรื่องพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปชินสีห์ และพระศาสดา และพระราชปรารภ

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ (รัชกาลที่ 5) เรื่องพระพุทธชินราชความว่า

เมื่อพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกได้จัดสร้างเมืองพิษณุโลกแล้ว ก็มีพระราชประสงค์จะบำเพ็ญกุศล ทำนุบำรุงพระศาสนา และไว้พระเกียรติยศพระนามปรากฏในภายหน้าด้วยการสร้างเจดีย์สถาน ซึ่งเป็นถาวรวัตถุผู้อื่นจะทำลายล้างเสียไม่ได้ จึงทรงสร้างวัดมหาธาตุภายในเมืองฝั่งตะวันออก มีพระปราสาทมหาธาตุตั้งกลาง มีพระวิหารทิศ 4 ทิศ มีพระระเบียง 2 ชั้น แล้วให้จัดการขึ้นหุ้มพระพุทธรูป 3 พระองค์ เพื่อจะตั้งเป็นพระประธานใน

เมื่อพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ได้สร้างเมืองพิษณุโลกแล้วในเวลานั้นที่เมืองศรีสัชชนาลัย สวรรคโลก และสุโขทัย มีช่างฝีมือในการสร้างพระพุทธรูปยิ่งนัก พระองค์ทรงวิตกว่าถ้าจะใช้เฉพาะช่างชาวเมืองเชียงแสนเกรงว่าจะสู้พระพุทธรูปเมืองสวรรคโลกไม่ได้ อันจะเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศ จึงมีพระราชสาสน์ไปยังกรุงศรีสัชชนาลัย เพื่อขอช่างมาช่วยปั้นหุ้มพระพุทธรูป สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีสัชชนาลัยจึงส่งช่างพรหมณ์ที่มีฝีมือในการปั้นพระพุทธรูป จำนวน 5 นาย ซึ่งมีชื่อปรากฏในหนังสือโบราณคดีคือ บาอินทร์ บาพรหม บาพิชฌุ บาราชสังเข บาราชกุศล พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกโปรดให้ช่างสวรรคโลกสมทบกับช่างชาวเชียงแสนและช่างทิวัญไชยช่วยปั้นหุ้มพระพุทธรูป 3 พระองค์ มีทรวดทรงสัณฐานคล้ายกัน ซึ่งมี 3 ขนาดคือ พระองค์ 1 ตั้งพระนามเริ่มไว้ว่า พระพุทธชินราชหน้าดักกว่า 5 สอกคืบ 5 นิ้วมีเศษ อีกพระองค์หนึ่งเริ่มพระนามไว้ว่า พระพุทธชินสีห์ หน้าดักกว้าง 5 สอกคืบ อีกพระองค์หนึ่งเริ่มพระนามไว้ว่า พระศรีศาสดา หน้าดัก 4 สอกคืบ 6 นิ้ว พระองค์ทรงเลือกลักษณะอาการตามชอบพระทัยให้ช่างทำ คือสัณฐานอาการนั้นอย่างพระพุทธรูปเชียงแสนไม่เอาอย่างพระพุทธรูปในเมืองศรีสัชชนาลัยสวรรคโลก และเมืองสุโขทัยที่ทำนิ้วสั้นยาวไม่เสมอกันอย่างมือคน รัชสั่งให้ทำให้เสมอกันตามที่พระองค์ทรงทราบว่า เป็นพุทธลักษณะพระลักษณะอื่น ๆ ก็ปน ๆ เป็นอย่างเชียงแสนบ้าง อย่างศรีสัชชนาลัย สวรรคโลก สุโขทัยช่างและคนดูทั้งหลายเห็นพร้อมกันว่าพระพุทธรูป 3 องค์นี้ งามดีหาที่จะเสมอมิได้ และได้ทำพิธีเททอง ๗ วัน 5 (วันพฤหัสบดี) เดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จุลศักราช 317 เมื่อแกะพิมพ์ออกรูปพระพุทธรูปชินสีห์และพระศาสดาบริบูรณ์ มีน้ำทองแล่นตลอดเสมอกันเป็นการสำเร็จ แต่รูปพระพุทธรูปชินราชนั้นทองไม่แล่นบริบูรณ์ ช่างได้ทำหุ่นรูปใหม่และหล่ออีกถึง 3 ครั้ง ก็ไม่สำเร็จเป็นพระองค์ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกจึงทรงตั้งสัจจกริยาธิษฐานเสี่ยงเอาบุญบารมีของพระองค์เป็นที่ตั้ง แล้วให้ช่างปั้นหุ่นใหม่ ครั้งนี้มีศิษะชาวคนหนึ่งเข้ามาช่วยปั้นหุ้ม ทำการอย่างแข็งแรงทั้งกลางวันและกลางคืนจนเสร็จ กำหนดคมนาถมงคลฤกษ์เททอง ๗ วัน 5

(วันพฤหัสบดี) เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ ปีมะเส็ง นพศกจุลศักราช 314 พุทธศักราชกาลล่วงแล้ว 1500 หย่อนอยู่ 7 วัน เมื่อเททองก็แล่นเต็มบริบูรณ์ ชีปะขาวที่มาช่วยก็เดินออกจากที่นั่นไป แล้วออกประตูเมืองข้างทิศเหนือหายไปที่ตำบลหนึ่ง ปัจจุบันคือตำบลตาปะขาวหาย และเมื่อแกะพิมพ์ออกพระพุทธรูปสมบูรณดี จึงโปรดให้ช่างแต่งพระพุทธรูปให้เกลี้ยงเกลาค็ดแล้วชักเงาอย่างเครื่องสัมฤทธิ์ไม่ได้ปิดทอง และได้อัญเชิญประดิษฐานไว้ในวิหารทั้งสามแห่ง คือ พระพุทธชินราช ประดิษฐานในวิหารใหญ่ พระพุทธชินสีห์ประดิษฐานในวิหารทางเหนือ พระศาสดาประดิษฐานในวิหารทางทิศใต้

อนึ่ง เมื่อเวลาหล่อพระพุทธชินสีห์ พระศรีศาสดาเสร็จแล้วนั้น ทองชلابและชนวนของพระพุทธรูป 2 องค์ ที่เหลืออยู่ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกรับสั่งให้รวมลงในทอง ซึ่งจะหล่อพระพุทธชินราช หล่อองค์พระใหม่เรียกว่า "พระเหลือ" ส่วนชนวนและชلابของพระที่เรียกว่าพระเหลือนั้นก็หล่อรูปพระสาวก 2 องค์ สำหรับพระเหลือนั่นเอง ครั้นเมื่อการหล่อพระเสร็จแล้ว จึงรับสั่งให้เก็บอิฐซึ่งก่อเป็นเคาหลอมและเคาสุ่มหุ้มหล่อพระทั้งปวงนั้นมาก่อน เป็นชุกชีสูง 3 ศอก และให้ขุดดินที่อื่นมาผสมกับดินพิมพ์ที่ค้อยจากพระพุทธรูปถมในชุกชีนั้น แล้วทรงปลุกดินมหาโพธิ์ 3 ต้น แสดงว่าเป็นพระมหาโพธิ์สถานของพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศาสดา 3 องค์ เพราะเหตุว่าที่ซึ่งปลุกดินโพธิ์นั้น เป็นที่ซึ่งได้หล่อพระพุทธรูปทั้ง 3 พระองค์นั้น จึงเรียกนามว่า "โพธิ์สามเสา" สืบมา แล้วให้สร้างปฏิมาธรสถานเป็นวิหารน้อยในระหว่างดินโพธิ์ทั้ง 3 หันหน้าค่อทิศอุดร แล้วเชิญพระเหลือกับสาวกอีก 2 องค์ เข้าไว้ในที่นั้น ให้เป็นหลักฐานแสดงสถานที่ซึ่งหล่อพระพุทธรูปทั้ง 3 พระองค์

ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นความในพงศาวดารเหนือที่ปรากฏอยู่ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนอีกนัยหนึ่งที่กล่าวว่า สร้างเมื่อประมาณจุลศักราช 719 นั้น เป็นพระราชวิจารณ์แห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือ "เที่ยวเมืองพระร่วง" มีความดังต่อไปนี้ "...เรื่องตำนานการสร้างเมืองพิษณุโลกและการสร้างพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์นั้น สอบสวนหลักฐานเห็นว่ารูปเรื่องจะเป็นดังกล่าวในพงศาวดารเหนือเป็นแต่พงศาวดารเหนือลงนามเป็นของพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกนั้น มิใช่ผู้อื่นคือพระนามมหาธรรมราชาพญาสิทธิราชย์ ราชบิดาของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชนั่นเอง มีเรื่องในศิลาจารึกว่าเมื่อเป็นพระมหाराชครองเมืองศรีสัชชนาลัยก่อนจะได้ราชสมบัติ มีศัตรูต้องยกกองทัพลงมาตีเมืองสุโขทัยในเวลาพระราชบิดาประชวรหนัก จึงได้ครองราชอาณาจักรตรงกับที่ว่าพระเจ้า

ศรธรรมไตรปิฎกยกทัพมาตีเมืองสุวรรณโลกได้ราชสมบัติในเมืองเมืองนั้น และพระมหาธรรมราชาพญาสิทธิทรงรอบรู้พระไตรปิฎกถึงทรงสามารถแต่งเรื่อง "พระไตรปิฎก" หรือไตรภูมิตรงกับที่เรียกว่าพระเจ้าศรธรรมไตรปิฎกมีแต่พระองค์เดียวเท่านั้น อีกประการหนึ่งโบราณวัตถุที่สร้างไว้ ณ เมืองพิษณุโลก เป็นแบบอย่างครึ่งสุโขทัย เมื่อรับลัทธิพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์มาแล้ว ยกตัวอย่างดังเช่น พระพุทธรูป พระชินราช พระชินสีห์ คงจะเชื่อได้ดังกล่าวในพงศาวดารเหนือว่าเป็นประมุขช่างอย่างวิเศษทั้งที่มณฑลพายัพและในอาณาจักรสุโขทัยมาช่วยกันคิดแบบอย่าง แต่พึงสังเกตได้ที่ทำปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากันทั้ง 4 นิ้ว เป็นความคิดที่เกิดขึ้นด้วยวินิจฉัยคำภีร์มหาปุริสลักขณะฐานกันอย่างถนัดในชั้นหลัง พระพุทธรูปขึ้นก่อนมาทำนิ้วพระหัตถ์เช่นนั้นไม่ และที่สุดยังมีหลักฐานอีกอย่างหนึ่ง ด้วยในพงศาวดารเมือง เชียงแสนมิได้มีปรากฏว่ามีพระเจ้าศรธรรมไตรปิฎก หรือพระเจ้าเชียงแสนองค์ใดได้ลงมาตีเมืองสุวรรณโลกเหมือนอย่างกล่าวในพงศาวดารเหนือ ด้วยมีหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวมา จึงสันนิษฐานว่า พระมหาธรรมราชาพญาสิทธิ เป็นผู้สร้างเมืองสองแควขึ้นเป็นเมืองอุทลวง และหล่อพระพุทธรชินราช พระพุทธรชินสีห์ เมื่อราว พ.ศ. 1910

2. ประติมากรรมพระพุทธรชินราช

บานประตูชั้นนอกของพระวิหารพระพุทธรชินราช ทำด้วยไม้สักประดับมุก เป็นลวดลายสวยงามมาก พระเจ้าบรมโกศ (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3) แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างถวายพระพุทธรชินราช เมื่อ พ.ศ. 2299 โดยมีคำจารึกอยู่ที่บานประตูขวาของผู้ที่เข้าไปว่าผู้ที่ทำให้อือ "พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว" ลงศักราชไว้เป็น "พุทธศักราช 2299 ปีกุนสัปตศก" ตรงกับแผ่นดินของพระสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ และในจารึกยังบอกไว้ว่าใช้เวลาทำลวดลายมุกนี้ถึง 5 เดือน 20 วัน จนแล้วเสร็จ ส่วนบานประตูด้านซ้ายของสันประตูมีอกเลา ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แกะเป็นรูปทนต์แบบอุณาโลมในบุษบก ระหว่างฉัตรสองข้างสวยงามมาก ทางวัดได้จัดพิมพ์รูปอกเลานี้จำหน่ายเป็นรายได้ส่วนหนึ่งของวัด (บุญชา คุเจริญใหญ่ 2521 : 200-205)

3. ศิพธรภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดพิษณุโลก

ตั้งอยู่ ณ วิหารคดตอนด้านหลังวิหารพระพุทธรชินราช มีโบราณวัตถุมากมายหลายร้อยชิ้น ซึ่งมีทั้งพระพุทธรูป เครื่องสังคโลก เครื่องปั้นดินเผา กลองมโหรีทิก พระบรมรูปของ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และอื่น ๆ โบราณวัตถุบางชิ้นเป็นศิลปสมัยลพบุรี สมัยสุโขทัย และสมัยรัตนโกสินทร์ (ทวน พินธุพันธ์ 2515 : 62)

4. ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ลักษณะของศาลเป็นศาลทรงไทยแบบศรีมข ทึนคอนกรีตเสริมเหล็กปูด้วยหินอ่อน ผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้อง ข้างในประดิษฐานพระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หล่อด้วยโลหะ เท้าพระองค์จริงประทับพระหัตถ์ถือพระสุวรรณภิงคาร หลังน้ำประภาศศิธรภาพ ที่เมืองแครง ทั้งศาลและพระรูป กรมศิลปากรสร้างเสร็จเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2504 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จทรงเปิดอนุสาวรีย์นี้ เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2505

ในอดีตศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นที่ตั้งของศาลเทพารักษ์มาก่อน ซึ่งศาลเทพารักษ์นี้ ร้อยเอก หลวงเชื้อชำนานุกนต์ ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือ "ตำนานเมืองพิษณุโลก" ว่า

"ศาลนี้ตั้งอยู่ภายในบริเวณพระราชวังจันทร์ทางด้านหลัง เรียกกันในปัจจุบันว่า ศาลอดีตมหาราช แต่มักเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ตัวศาลเป็นเรือนไม้ ขนาดเล็กยกพื้นสูงหลังคามุงสังกะสี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2444 ในคราวเสด็จเสียบมณฑลฝ่ายเหนือ บนศาลมีรูปเทพารักษ์ทรงเครื่องอย่าง กษัตริย์รูปหนึ่งสมมุติกันว่าเป็นพระรูปอดีตมหาราช ซึ่งครองเมืองพิษณุโลกแต่โบราณ เทพารักษ์ที่ศาลนั้นนอกจากจะเป็นที่นับถือของชาวเมืองแล้ว ยังปรากฏว่า พระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายบางพระองค์ที่เสด็จมาถึงเมืองพิษณุโลก ได้เคยเสด็จไปกระทำการสังเวชบูชาด้วย"

ต่อมากรมศิลปากรได้ให้ นายสิทธิเดช แสงหิรัญ ช่างของกรมศิลปากรปั้นพระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น แล้วหล่อด้วยปูนปลาสเตอร์ เป็นพระรูปยืนสูงประมาณ 1.50 เมตร พระหัตถ์เขม็งพระแสงดาบ พระรูปนี้ได้ตั้งไว้ในศาลเทพารักษ์นั้นด้วย แต่เปลี่ยนเป็นเรียกกันว่า "ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช" และต่อมาเมื่อกรมศิลปากรได้สร้างพระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสร้างศาลขึ้นใหม่ ศาลเก่าจึงถูกยกไปตั้งไว้ข้างโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม และได้อัญเชิญรูปเทพารักษ์สลักไม้และพระรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเก็บไว้ที่สาขาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (ทวน พินธุพันธ์ 2515 : 63)

5. กลองอินทเกรี

กลองอินทเกรี เป็นกลองขนาดใหญ่ 2 ใบ ตั้งอยู่ในศาลทรงไทยหน้าวิหารพระพุทธรูปราชทางด้านขวามือ กลองอินทเกรีนี้มีไว้เพื่อย่ากลองบอกเวลานั้นเอง กล่าวกันว่าคงจะปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยครั้งที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยครอง เมืองพิษณุโลกแล้ว เดิมคงจะเป็นการทำด้วยความจำเป็นของบ้านเมือง เพื่อบอกเวลาย่าค่ำ และเที่ยงคืนแก่ประชาชนที่ไม่มีนาฬิกาประจำบ้านหรือประจำตัว คงถือเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติอยู่ในพระนครและเมืองใหญ่ทั่วไป แต่บัดนี้ไม่มีใครย่ากลองบอกเวลากันอีกแล้ว คงมีกลองอินทเกรีที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุนี้เพียงแห่งเดียวเท่านั้น

เหตุที่ชื่อกลองนี้ว่า "กลองอินทเกรี" นั้น กล่าวกันต่อมาว่าตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารเหนือ นั้นเอง คือมีพระอินทร์ได้เนรมิตกายเป็นชัชชวาลงมาช่วยบันพระพุทธรูปราชจนกระทั่งสำเร็จขึ้นด้วยอำนาจของพระอินทร์ และกลองที่ใช้ประจำวิหารพระพุทธรูปราชจึงเรียกกันว่า "อินทเกรี" ไปด้วย ซึ่งหมายถึงกลองของพระอินทร์นั่นเอง เดิมทีเดิยวกลองนี้ทำด้วยไม้มะเขือ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ป่าชนิดหนึ่ง แต่กลองดังกล่าวนี้ได้สูญหายไปนานแล้ว เพิ่งมาสร้างใหม่ในราวรัชกาลที่ 4 นี้เอง (หวน พินธุพันธ์ 2515 : 61-62)

6. วัดราชบูรณะและจิตรกรรมฝาผนัง

วัดราชบูรณะตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งตะวันออก อยู่เชิงสะพานนเรศวร ทิศเหนือจดถนนมิตรภาพ และทิศใต้จดถนนบรมไตรโลกนาถ ทิศตะวันตกจดถนนพุทธบูชาและอยู่ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิษณุโลก อยู่ใต้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุลงมาไม่มากนัก

วัดราชบูรณะเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง เข้าใจว่าคงจะรุ่งราวคราวเดียวกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ มีโบราณวัตถุสถานที่น่าสนใจหลายอย่าง เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสด็จเมืองพิษณุโลก ก็ได้เสด็จวัดราชบูรณะนี้ด้วย ดังข้อความที่ทรงบันทึกไว้ในจดหมายระยะทางไปพิษณุโลกตอนหนึ่งดังนี้

"...ออกจากหมู่บ้านก็เข้าท้ายวัดราชบูรณะ พอถึงหลังหลังโบสถ์ โบสถ์ก็ดูจืดต้องลงจากม้าเข้าทางหลังโบสถ์ บานประตูสลักลายดอก 4 กลีบ มีมโหรี แต่ลายเป็นคาบธรรมเนียม ผนังโบสถ์เขียนรามเกียรติ์ แต่ไม่สู้เก่านัก มีพระประธานใหญ่แต่ไม่เก่า มีพระเล็กน้อย เสาแลเครื่องบนทาคำทาแดง ปิดทองลายฉลุ แต่ไม่ใช่ลายเก่า เป็นปฏิสังขรณ์

ใหม่ แต่ผนังโบสถ์ แลตัวไม้เครื่องบนเก่า เป็นเครื่องประคองฝ้าปูน ออกจากโบสถ์ พระยา
เทพาชวนไปดูการเปรียญ แต่ไปไม่รอด เพราะอายุธรรมาศน์เก่าศาลาข้างโบสถ์ มันเหนียว
เอาไปดูมัน ธรรมาศน์นั้นเก่ามากทีเดียว ทึกก็เป็นซุ้มเกี้ยวอดมันพังทั้งอยู่ข้างล่าง เหลือชั้นเดียว
ฐานก็ไม่แปลกจากที่เคยเห็น คือ สิงห์แขวนขนาดค่อ แต่ข้างล่างจะเป็นอย่างไรอีกไม่ทราบ
เพราะสูญเสียหมดแล้ว มาแปลกอยู่ที่ไม่มีกระจัดบังคตินยานใช้อายหยัก ๆ สำหรับหลังซุ้มประดู
แทน เช่นเขียนตัวอย่างไว้ดูนี้ และมีวางทรงเครื่องหักอยู่ตัวหนึ่ง สำหรับเป็นบันไดรองเท้าขึ้น
ไปบนธรรมาศน์ ที่เก็บมาแต่วัดในในเมืองสมุทรปราการ แต่ก่อนนั้น ดูธรรมาศน์แล้วไปดูการ
เปรียญที่ก็เหมือนโบสถ์ เครื่องประคองฝ้าอิฐ แต่ฝาเกอที่หลัง เดิมเป็นเสาไม้ เป็นศาลาโถงฝา
เขียนประดอมสมโพธิ แต่ไม่เก่าแลไม่เก้ง มีพระงามพอใช้องค์หนึ่ง หน้าตักสัก 2 ศอก...”

ต่อมาในปีเดียวกันนั้นเอง คือเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม ร.ศ.120 พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จวัดราชบูรณะ ดังข่าวเสด็จพระราชดำเนิน เก็บความตาม
ที่ควรกล่าวจากพระราชหัตถเลขาที่ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ 1 พฤศจิกายน
ร.ศ.120 ตอนหนึ่งดังนี้

“...ต่อวัดนางพระยานั้นลงไปก็ถึงวัดราชบูรณะ ไม่มีบ้านเรือนคัน วัดนี้มีพระอุโบสถ
พระวิหารหลวงตั้งอยู่ใกล้พระเจดีย์ อันอยู่ใกล้ถนนริมน้ำ พระเจดีย์องค์นี้ฐานเป็นแปดเหลี่ยมใหญ่
แต่ชำรุด มีผู้ไปสร้างพระเจดีย์ไม้ 12 ต่อขึ้นข้างบน ท่านองสร้างพระปราสาท ขึ้นบนเนินพระ
ปฐมเจดีย์ พระเจดีย์องค์นี้ถ้าหากว่าจะ เป็นรูปแปลก เช่นพระบรมธาตุเมืองไชยนาท ก็จะต้อง
เลยไปถึงพระเจดีย์มอญ แต่ส่วนพระอุโบสถก็ดี พระวิหารก็ดี เมื่อได้เห็นแห่งใดแห่งหนึ่งแล้ว
ก็นับว่าไปเห็นทั่วทุกแห่ง เพราะทำอย่างเดียวกันทั้งสิ้น ดั่งใจจะเอาอย่างพระวิหารวัดมหาธาตุ
พระประธานเล่าก็ตั้งใจจะเอาอย่างพระชินราชด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่น่าดู มีธรรมาศน์บุษบก
สลักปิดทองอย่างเก่า ก็เอาอย่างในวัดมหาธาตุ แต่สู้กันไม่ได้ แลออกจะทิ้งให้โหมม มีเสลียงกง
อย่างเก่าเหมือนที่ลพบุรี ไม่มีผิดกันเลย ที่ลพบุรีเชื่อว่าสำหรับแห่งพระราชาคณะ ซึ่งไปอยู่วัด
ราชบูรณะ เสลียงนี้ก็อยู่วัดราชบูรณะเหมือนกัน”

จากข้อความที่ยกมาทั้ง 2 ตอนนี้ จะเห็นว่าวัดราชบูรณะ เมื่อ 69 ปีล่วงมาแล้วนั้น
มีสิ่งดีของงามที่น่าดูน่าชมอยู่เป็นอันมากทีเดียว

บุญชด แสงคำย ก็ได้กล่าวถึงวัดราชบูรณะ เมื่อ 32 ปีที่ล่วงมาแล้ว ไว้ในหนังสือ
“เที่ยวเมืองสองแคว” ตอนหนึ่งว่า “วัดราชบูรณะและวัดนางพญา วัดทั้งสองนี้อยู่ในบริเวณติดต่อกัน

และอยู่ใกล้เคียงกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุทางใต้ จะว่าวัดทั้งสองนี้สร้างในพื้นที่อันเดียวกันก็ได้
 วัดราชบูรณะมีอาณาเขตกว้างขวาง ด้านหน้าวัดอันเป็นที่สำนักสงฆ์ มีศาลายกพื้นสูงเล็ก ๆ
 หลังหนึ่ง กับหลังใหญ่เอียงไปทางตะวันออกอีกหลังหนึ่ง ด้านตะวันออกมีอุโบสถ มีพระประธาน
 นั่งขัดสมาธิองค์ใหญ่ รอบ ๆ ผนังอุโบสถมีภาพพระบายสีเขียนเรื่องรามเกียรติ์ไว้อย่างวิจิตร
 ถัดจากอุโบสถก็เป็นสวนไม้ดอกไม้ดอก มีดอกไม้บานสพรั่ง ส่งกลิ่นหอมกรุ่น และมีต้นไม้ผลอีกหลายอย่าง
 ด้านหลังมีวิหารหลังย่อม และมีเจดีย์ใหญ่น้อยหลายองค์ ด้านตะวันตกจรดตลาดขายของย่อม ๆ
 เรียกตลาดพระเจดีย์ และมีพระเจดีย์ก่อด้วยอิฐโอบปูน องค์ทั้งใหญ่และทั้งสูงที่สุดในพิษณุโลก
 (เดี๋ยวนี้ชำรุดไม่ทราบว่ารูปร่างจะเป็นอย่างไร) พระเจดีย์องค์นี้ตั้งอยู่ริมถนนพุทธบูชา ข้าง
 ตะวันออก ครบบนฝั่งริมลำน้ำน่าน หากว่าเดินขึ้นไปตามแ่งอิฐ ตามฐานพระเจดีย์อันเป็นชั้น ๆ
 ขึ้นไปจนถึงตัวองค์เจดีย์ใหญ่เอียงบนแล้ว จะได้ชมทิวทัศน์และภูมิประเทศของพิษณุโลกได้รอบ ๆ
 ด้านอย่างถนัดทีเดียว ติดกับพระเจดีย์สูงใหญ่นี้ เป็นอุโบสถยกพื้นต่ำขนาดใหญ่พอประมาณ
 ภายในมีพระประธาน และตามฝาผนังอุโบสถมีภาพวาดสี เรื่องพระพุทธเจ้าอย่างงดงาม
 ด้านใต้อุโบสถลงมามีหอรบขังคอนกรีตสูง" (หวน พินธุพันธ์ 2515 : 63-66)

ปัจจุบัน พระอุโบสถตั้งอยู่ติดกับถนนมิตรภาพ แต่น่าจะกล่าวว่าการถนนมิตรภาพสร้างขึ้น
 ชิดพระอุโบสถมากกว่า พระอุโบสถหลังนี้มีสิ่งที่น่าสนใจหลายอย่าง เช่น เศียรนาคที่ชายคาโบสถ์เป็น
 นาค 3 เศียร และที่บานประตูก็มีลายสลักไม้ แต่ถูกแดดฝนชำรุดไปบ้างแล้ว ภายในพระอุโบสถ
 มีจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน ซึ่งเป็นเรื่องราวรามเกียรติ์ติดต่อกันไปและตอนที่เขียนได้ดีที่สุด
 คือ ตอนทศกัณฐ์สังเมือง ซึ่งอยู่ที่ผนังด้านเหนือ ส่วนด้านล่างติดกับพื้น เป็นเรื่องกามกรिता ซึ่ง
 ไม่ปรากฏว่าเคยพบที่ใดมาก่อน ภาพเขียนทั้งหมดนี้เข้าใจว่าคงจะเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์
 คอนัน รวรัชกาลที่ 4 แต่น่าเสียดายที่บางตอนถูกน้ำฝนรั่วจากหลังคาลงมาเป็นทางยาว
 ภาพดังกล่าวก็ชำรุดและกระเทาะไปด้วย นอกจากนี้ยังมีพระประธานที่นับว่าสวยงามองค์หนึ่ง
 และด้านหลังพระประธานมีพระพุทธรูปตั้งอยู่หลายองค์ล้วนสวยงามทั้งสิ้น และมีตู้พระธรรม
 ลวดลายรดน้ำที่น่าชมอีกด้วย (หวน พินธุพันธ์ 2515 : 63-66)

ประติมากรรมชิ้นเอกชิ้นหนึ่งของเมืองพิษณุโลกได้แก่ ภาพแกะสลัก เป็นรูปเทวดา
 ไม้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อาจเปรียบเทียบกับรูปเทวดาบนบาน
 ประดู่สลักไม้จากเจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา อุดยธา
 ซึ่งน่าจะสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2035 โดยสมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ 2 เพื่อใช้เป็นที่บรรจุ
 พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งทรงเป็นพระชนกนาถของพระองค์ ลักษณะการสลัก
 ใบหน้าและเครื่องแต่งกายของเทวดาทั้งสองนี้ใกล้เคียงกันมาก

เศียรพระพุทธรูปทรงเครื่องในวิหารพระศรีศาสดาที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุพิชฌุโลก เป็นปฏิมากรรมชิ้นสำคัญอีกชิ้นหนึ่งของพิชฌุโลก กระบังหน้าของพระพุทธรูปองค์นี้มีลวดลายซึ่งเปรียบเทียบกับลายดอกกลมสลับลายเหลี่ยมขนมเปียกปูนที่ปรากฏวัดจุฬามณีพิชฌุโลก ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปี พ.ศ.2007 เศียรพระพุทธรูปองค์นี้แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดกันระหว่างศิลปะสุโขทัยและอยุธยา เช่นรูปพระเนตรเกือบจะเป็นเส้นตรงไม่เป็นรูปกลีบบัวปลายซี่ขึ้นอย่างในระยะก่อนหน้านี้ พระชนงจกกันสนิทเหมือนสันพระนาสิก พระโอษฐ์เรียวยาว (พิริยะ ไกรฤกษ์ 2522 : 290)

7. พระปรากฏวัดจุฬามณี

พระปรากฏวัดจุฬามณี เมืองพิชฌุโลก เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงของนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลปะ และนักประวัติศาสตร์ทั่วไป ในฐานะที่เป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่สุดของเมืองพิชฌุโลกมีรูปแบบและแผนผังไม่เหมือนปรากฏแห่งใดในเมืองไทย มีลวดลายปั้นประดับสวยงามและมีคุณค่าที่สุด และเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในเมืองพิชฌุโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ปรากฏแห่งนี้และทรงออกผนวชอยู่ ณ วัดจุฬามณีนานถึง 8 เดือน ในปี พ.ศ. 2008

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์คำอธิบายประกอบเรื่องการสร้างวัดจุฬามณีไว้ในหนังสือ "พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา" มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"เมื่อปีวอก จุลศักราช 826 พ.ศ.2007 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงสร้างวัดจุฬามณี วัดจุฬามณีนี้อยู่ฝั่งตะวันออกใต้เมืองพิชฌุโลกลงมา ทางสัก 200 เส้น ข้าพเจ้าได้ไปตรวจดูสังเกตุเห็นว่า พระปรากฏเป็นปรากฏขอมไม่ใช่ของสร้างคราวเดียวกับวัดเข้าใจว่าเดิมปรากฏนั้นเป็นเทวสถาน บางทีเมื่อขอมแรกสร้างเมืองพิชฌุโลกจะสร้างตรงนั้นก่อน ซึ่งซึ่ง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสร้างใหม่นั้น มีพระอุโบสถหลังหนึ่ง พระวิหารหลวงหลังหนึ่ง เป็นฝีมือครั้งนี้ เห็นได้ว่าสร้างใหม่และพอกแก่เทวสถานเป็นพระปรากฏ อยู่ระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหาร ข้างหน้าวัดมีทวารกติกอยู่แห่งหนึ่ง เข้าใจว่าเห็นจะเป็นตำหนัก เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชในวัดนั้น มีมณฑปสร้างภายหลังอีกหลังหนึ่ง มีศิลาจารึกทำเมื่อแผ่นดิน สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงสร้างวัด และทรงผนวชที่วัดจุฬามณีปรากฏอยู่เป็นสำคัญ วัดจุฬามณี เห็นจะรกร้างไม่มีผู้ใดเห็นศิลาจารึกนี้ มาช้านานทีเดียว จึงเข้าใจกันว่าวัดจุฬามณีมีอยู่ในกรุงเก่า ได้ทราบว่าการครั้งรัชกาลที่ 4 ได้เที่ยวค้นหาวัดจุฬามณีในกรุงเก่าจึงไม่พบ."

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ทรงพบวัดจุฬามณีที่เมืองพิษณุโลก ในปี พ.ศ. 2451 และทรงพบศิลาจารึกที่ผนังมณฑปอีกด้วย ดังนั้นวัดร้างแห่งนี้จึงเป็นที่รู้จักกันอีกครั้งหนึ่ง และในปีเดียวกันนั้นเอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จวัดจุฬามณี

พระปรารภวัดจุฬามณี เป็นที่อภิปรายถกเถียงของนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลป์เป็นอันมาก เกี่ยวกับปัญหาในเรื่องอายุของการก่อสร้าง สมเด็จพระยาตราชวรางคณาพทรงสันนิษฐานว่าคงสร้างมาแต่สมัยขอมมีอำนาจ มีนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์กลุ่มหนึ่งเห็นพ้องด้วยกับแนวคิดของพระองค์ โดยพิจารณาจากการจัดแผนผังและรูปแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับปรารภขอม มีมุขด้านหน้าเป็นแบบตรีมุข ตลอดจนลวดลายปั้นปูนซึ่งเลียนแบบคติของปรารภที่ลพบุรี และหลักฐานที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ ก็กล่าวแต่เพียงว่า "ศักราช 826 (2007) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสร้างพระวิหารวัดจุฬามณี" ซึ่งแสดงว่าพระองค์มิได้สร้างพระปรารภวัดจุฬามณีแต่อย่างใด แต่คงจะทรงบูรณะปฏิสังขรณ์เท่านั้น ความคิดเห็นดังกล่าวนี้ได้รับการคัดค้านจากนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลป์หลายคน โดยที่กลุ่มหลังนี้มีความเห็นว่าปรารภวัดจุฬามณี คงจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น หรือในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนี้เอง เพราะมีความเชื่อว่าขอมไม่เคยมีอำนาจปกครองในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตามทฤษฎีเก่าที่เข้าใจกันมาแต่เดิม ปัญหาขัดแย้งดังกล่าวนี้จึงเป็นเรื่องที่อยู่ในแวดวงของโบราณคดี และศิลปะจะทำการวิจัยหาข้อเท็จจริงกันต่อไป (สงวน รอดบุญ 2522 : 330-335)

ศูนย์วิจัยทรัพย์พยากรณ์

8. พิพิธภัณฑ จ.ส.อ.ทรี บุระเซตต์

บุคคลที่มองเห็นคุณค่าของศิลปะพื้นบ้านมีอยู่จำนวนหนึ่งที่ไม่มากนักและอยู่ในวงการต่าง ๆ ทั่วไป สำหรับในเมืองพิษณุโลกนั้น ผู้ที่รู้คุณค่าอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน เป็นเพียงบุคคลธรรมดา (มิยศก่อนออกจากราชการเป็นจำสับเอก) โดยมีอาชีพเป็นช่างหล่อพระที่มีฝีมือเยี่ยมของเมืองพิษณุโลก ต่อมาในปี 2527 ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศิลปศึกษา จากวิทยาลัยครู และคุชกุฎบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาประติมากรรม จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในเวลาต่อมาตามลำดับ จ.ส.อ.ทรี บุระเซตต์ คือบุคคลผู้ที่มีความรู้เพียง ม.3 แต่ได้รับปริญญาเอกและได้รับการยกย่องจากสำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติให้เป็นนักวัฒนธรรมดีเด่นในเขตภาคเหนือตอนล่างอีกด้วย

จ.ส.อ.คร.ทวี บูรณเขตต์ เก็บสะสมสิ่งของพื้นบ้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 จนกระทั่งปัจจุบันนี้มีตั้งแต่ของชิ้นเล็ก ๆ จนถึงของชิ้นใหญ่ ๆ ทั้งที่เป็นเครื่องจักสาน เช่น กระบุง ตะกร้า ฯลฯ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องใช้ในครัวเรือนโบราณ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพที่ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องวัดน้ำด้วยมือ เครื่องสีข้าว เครื่องตักสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนถึงเครื่องมือในการจับหนูและแมลงสาป เป็นต้น ทั้งหมดมีอยู่อย่างพร้อมมูลเป็นจำนวนมากกว่าพันชิ้น โดยท่านจัดแสดงไว้ให้เข้าชมในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของท่าน ซึ่งใช้บ้านจำนวนสองหลัง เพื่อจัดวางสิ่งของดังกล่าว การเข้าชมก็ไม่ได้เสียค่าบริการใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะจุดประสงค์สำคัญของท่านคือ "เก็บไว้ให้ลูกหลานไทยไว้ดูต่อไปภายหน้า เพราะปัจจุบันหาดูได้ยากมากขึ้น" จากความตั้งใจนี้เองทำให้ จ.ส.อ.คร.ทวี บูรณเขตต์ ยอมเสียเงินทองมากมาย เพื่อที่จะซื้อและเสาะหาสิ่งละอันพันละน้อยที่หายากเก็บสะสมไว้ในพิพิธภัณฑ์ของท่านด้วยความรักและความรู้จักคุณค่าของงานศิลปะพื้นบ้านที่บรรพบุรุษไทยต้องถนอมได้คิดประดิษฐ์ทำขึ้นมา

แม้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของ จ.ส.อ.คร.ทวี บูรณเขตต์ จะยังมีได้เป็นลักษณะพิพิธภัณฑ์สมบูรณ์แบบก็ตาม แต่ท่านก็ได้พยายามจัดวางสิ่งของต่าง ๆ ให้เป็นกลุ่มเป็นหมวด เป็นชนิดโดยมีชื่อสิ่งนั้น ๆ ติดอยู่ประกอบการบรรยายสั้น ๆ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่ผู้ที่สนใจและศึกษาศิลปะพื้นบ้าน เพราะทุก ๆ วันจะมีนิสิต นักศึกษา นักเรียนสถาบันต่าง ๆ มาเยี่ยมชมไม่ขาดสาย ทั้งผู้สนใจทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เกี่ยวกับโครงการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านนี้ ท่านกล่าวว่าท่านมีเจตจำนงแน่วแน่ที่จะทำเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สมบูรณ์แบบ โดยจะมีการปรับปรุงภายนอกและภายในอาคารทั้งสองหลัง ซึ่งท่านก็ได้ขอความช่วยเหลือไปยัง คณบดี คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในช่วงสมัยที่อาจารย์จักร ศิริพานิช ดำรงตำแหน่งเป็นคณบดี ซึ่งท่านก็ได้ให้ความกรุณาช่วยเหลือส่งแบบการวางโครงสร้างภายนอกมาให้

จากการที่ท่านได้ลงแรงร่วมใจรวมทั้งทุนทรัพย์เก็บสะสมศิลปะพื้นบ้านต่าง ๆ ของชาวไทยเอาไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา พิพิธภัณฑ์ของท่านในอนาคตคือ แหล่งความรู้ด้านศิลปะพื้นบ้านอันยิ่งใหญ่ที่จะนำความภาคภูมิใจมาสู่ชาวพิษณุโลก ตลอดจนชาวไทยทั้งชาติสืบไป (แสงนา ตีประชา ศิลปและวัฒนธรรม 2529 : 16-18)

4. ดนตรีนาฏศิลป์และการละเล่น ในจังหวัดพิษณุโลกมีดนตรีนาฏศิลป์และการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. การแข่งเรือบก
2. การรำวงตระ (มังคละรำเต้น)
3. รำวงพื้นเลเล
4. การเล่นขอมฝน แม่ศรี นางข้อง นางควาย และแท่นางแพว
5. เพลงกล่อมเด็ก
6. เพลงพื้นบ้าน

1. การแข่งเรือบก

การแข่งเรือบก เป็นงานที่จัดขึ้นทุก ๆ ปี ที่วัดเนินกุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการแข่งเรือบกนี้ คณะกรรมการวัดได้ประยุกต์ดัดแปลงมาจาก "ประเพณีการแข่งเรือ" ซึ่งในเดือน 11 ของทุกปีทางวัดเนินกุ่มจะมีประเพณีทอดกฐินของชาวบ้านในการทอดกฐินนั้นก็จะมีการจัดงานมหรสพต่าง ๆ เช่น ลิเก ภาพยนตร์ มวย การละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ และการแข่งเรือ เป็นต้น สำหรับการแข่งเรื่อนับเป็นกีฬาที่ชาวบ้านให้ความสนใจมากที่สุด สร้างความสามัคคีในหมู่คณะได้เป็นอย่างดี การแข่งขันเรือจะมีการแข่งเรือประเภทเรือยาว แต่ต่อมาแม่น้ำเกิดดินเขิน การใช้เรือยาวจึงเกิดความลำบากยากยิ่งในการบังคับเรือให้แล่นไปตามความต้องการได้

จึงได้เปลี่ยนแปลงจากการแข่งขันเรือยาว เป็นการแข่งพายเรือแจวแทน ซึ่งใช้ฝีพาย 9 คน แต่ประเพณีแข่งเรือแจวดำเนินไปได้ไม่กี่ปี แม่น้ำก็ดินเขินขึ้นอีก ประกอบกับชาวบ้านปลูกที่อยู่อาศัยยื่นล้ำไปในแม่น้ำ จึงทำให้สายแม่น้ำแคบเกินไปทางคณะกรรมการวัดจึงประชุมตกลงกัน เพื่อจะรักษาประเพณีนี้สืบไป โดยการจัดให้มีการแข่งขัน เรือบกแทน

ลักษณะและวิธีการแข่ง เรือบกก็นี้

ชาวบ้านจะใช้ไม้ไผ่ลำยาว 9 ศอก เท่ากับเรือแจวสมมติว่าเป็นเรือแจว ใช้คน 9 คน เป็นฝีพาย ทุกคนจะค่อมไม้ไผ่อยู่ในระหว่างขา แต่ละคนจะยื่นหน้าไปทางเดียวกัน ยกเว้น

คนอยู่ต้นขบวน หรืออยู่ตอนหัวเรือ จะหันหน้าไปทางหลังคือวิ่งถอยหลังพร้อมทั้งให้จังหวะด้วย ขบวนเรือบกจะวิ่งกันบนพื้นดิน 2 เที้ยว มีการเปลี่ยนแปลงเส้นทางกันหรือที่เรียกว่า เปลี่ยนสายน้ำ ซึ่งหากเสมอกันอีกก็จะแข่งกันเป็นเที้ยวที่ 3

ระยะทางที่วิ่งประมาณ 100 เมตร ใช้ธงเขียวหรือเสียงปี่เป็นสัญญาณปล่อยเรือ เรือบกล่าไคที่ชนะเลิศจะได้รับรางวัลเป็นเงิน สิ่งของหรือถ้วยเกียรติยศ แต่วัตถุประสงค์กล่าวนี้ ชาวบ้านถือว่าไม่สำคัญนัก แต่สิ่งที่ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการแข่งเรือบก คือ การสืบทอด ประเพณีอันดีงามไว้ให้ลูกหลานสืบต่อไปในอนาคต และมีความสามัคคีในหมู่คณะเป็นประการสำคัญ ยิง (สนม ครุทเมือง 2528: 40)

2. มังคละรำ เต้น

การละเล่นพื้นบ้าน เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยการ จดจำถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน การละเล่นเหล่านี้ได้สะสมและหล่อหลอมอย่างมีความ สัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเพณี ศาสนา หรือวัฒนธรรมของชุมชน การละเล่นพื้นบ้านจึงมิได้เป็นเพียง ความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่ควรค่าแก่การศึกษาเพื่อจะได้ร่วมกันอนุรักษ์ให้การละเล่น เหล่านี้ดำรงคงอยู่ต่อไป

มังคละรำ เต้น เป็นการละเล่นที่กำเนิดขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลก มังคละเป็นชื่อของเครื่อง คนตรีชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายกลองยาว แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก คือ มีขนาดยาวประมาณ 1 ฟุต ไซ้ไม้เล็ก ๆ 2 อันดีเพื่อให้เกิดเสียงว่ากันแท้จริงแล้ว เสียงของกลองมังคละนี้ จะดังชัดกว่า เครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ ที่นี่คือจุดของมังคละรำ เต้น การละเล่นพื้นบ้านของชาวจังหวัดพิษณุโลก

มังคละรำ เต้นมีถิ่นกำเนิดที่หมู่บ้านวัดสะกัคน้ำมัน ตำบลท่าทอง อำเภอเมือง จังหวัด พิษณุโลก ก่อนจะถึงวันเพ็ญเดือนสิบของทุกปี ชาวบ้านวัดสะกัคน้ำมัน จะต้องตกแต่งเรือยาว ประดับประดาอย่างสวยงาม เพื่อนำผ้าห่มไปถวายพระพุทธรชินราช เป็นประจำทุกปีก็จะมีการ ผูกข้อมมังคละรำ เต้นตรงลานวัดสะกัคน้ำมัน

ทอดกกลางคืนหลังจากชาวบ้านเสร็จภารกิจแล้ว จะจุดตะเกียงเจ้าพายุเพื่อผูกข้อมให้ สว่างไปทั่วบริเวณวัด ในครั้งนั้นสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้เสด็จหัวเมืองเหนือ

โดยทาง เรือ ผ่านวัดสะกดน้ำมันก็ได้ยินเสียงกลองมโหรี จึงได้ถามชาวบ้านว่านั่นเสียงอะไร และให้หามา เล่นให้ฟัง เมื่อได้ฟังแล้วก็ตรัสว่ามโหรีนี้ได้ฟังแล้วไม่เกิดความไพเราะทวนหู เสียมากกว่า

ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2511 อาจารย์ อนงค์ นาคสวัสดิ์ ได้ศึกษาค้นคว้าและได้คิด ทำรำประกอบจังหวะของ เครื่องดนตรีชนิดนี้ขึ้นและเรียกการรำชนิดนี้ว่า "มโหรี" โดยใช้เรียก ชื่อตาม เครื่องดนตรีที่ใช้ตีประกอบจังหวะในการรำ สำหรับดนตรีที่ใช้ตีประกอบจังหวะในการ รำมีกลองมโหรี กลองสองหน้า ข้อง ปี่นอก ฉิ่ง ฉาบ ทำรำแต่ละท่ามีความสวยงามสนุกสนาน และยังสามารถแสดงทัศนคติสอนใจให้ผู้ชมได้ติดตามไปด้วย ลักษณะโครงสร้างท่ารำ ที่สะท้อนให้เห็น อารมณ์ต่าง ๆ ของสังคม อาทิ ผู้เดิน 10 คู่ หรือ 20 คู่ แสดงท่ากระโดด ผู้เดินอีกกลุ่มหนึ่ง เข้ามาเบียดเสียดกระทบกระทั่งแตกกันไปมา และอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นสุภาพสตรีก็เดินถลาออกมาจาก ด้านข้าง แม้กระนั้นการเดินก็มีลีลาได้จังหวะ แต่ปรากฏให้เห็นชัดก็คือจุดเดิน วงเวียนไปมา อาศัยวิธีการที่มีทั้งตามแบบแผนของธรรมชาติ และผสมกับอารมณ์ขึ้นนี่เองที่ดึงอารมณ์ปรารถนา ของผู้คนต่าง ๆ ที่พบเห็น แล้วก็จบการเดินลงด้วยความผันที่ทุกคนต้องการในอิริยาบถที่เร้าร้อน และกลมกลืนกันทั้ง 4 ท่า

ชายจะออกมาในลีลา "เจ้าชู้โก้แจ้" ชายจะตีปี่ก (ตีแทนตนเอง) ให้เข้ากับทำนอง เพลงมโหรี มือพยายามที่จะไขว่คว้า เขยคางหญิง หญิงก็จะกระบิดกระบวนบิดบองได้อย่าง สวยงาม ขณะที่กลุ่มชายจะออกมาเกี่ยว คนที่เหลือนางฝ่ายก็จับกลุ่มกันเอง และส่งเสียงสนับสนุน พรรคพวกของตัวเอง ผลที่สุดการเกี่ยวโดยวิธีเจ้าชู้โก้แจ้ไม่บังเกิดผล หญิงก็ส่งเสียงทำท่า เยาะเย้ยให้ชายได้รับความอับอาย ท่าเจ้าชู้โก้แจ้มีคติสอนชายให้ทราบว่า การที่เกี่ยวข้องหญิงนั้น ถ้าหากทำกรุ่มกริม หลกหลิกเกินไป หญิงก็จะไม่ชอบแล้วทั้งสองฝ่ายก็แยกย้ายกันไปยังกลุ่มของ ตนเอง เพื่อปรึกษาเปลี่ยนวิธีการใหม่ต่อไป โดยฝ่ายชายตกลงกันว่าจะทำอย่างไรดี

ท่าบ่อ เป็นท่ารำที่อ่อนช้อย อ่อนน้อมจะให้หญิงเห็นใจ มีการรำบ่อไปมาวนรอบตัวหญิง พยายามมองหน้าสบตาเพื่อจะฝากรัก แต่หญิงก็ทำ เป็นลอยหน้าไม่สนใจ ชายเห็นดังนั้นก็มลงกราบ แทบเท้าหญิงทันที แต่วิธีนี้หญิงไม่ใจอ่อน ชายก็เลยต้องคอดกกลับไปเช่นเคย วิธีนี้สอนให้รู้ว่า หญิงไม่ชอบชายที่อ่อนให้ตนจนเกินไป กระทั่งขาดลักษณะผู้นำ จึงแยกย้ายกันไปปรึกษากันใหม่

ท่าเจ้าชู้ยั๊กซ์ ชายร่ำออกมาด้วยท่าคุณ ชิงชัง เพราะคอนนี้ออกจะไม่โหขึ้นมาย่าง แล้ว มีการปรบมือ กระพือเท้าและโคดเข้าปล้ำ หญิงตกใจแต่หลบหลีกเอาตัวรอดได้ วิธีนี้ก็ไม่สำเร็จจึงกลับไปปรึกษากันอีกครั้ง ท่านีสอนให้รู้ว่าทะเลจุดดินเกินไป หญิงก็ไม่เล่นด้วย ชายจึงคิดว่าทำเป็นสุภาพอ่อนน้อมนึ่มนวล หรือชิงชังก็ตามไม่ได้ผล จึงชวนกันทำเป็นไม่สนใจ

ท่าเมิน คือ ท่าท่าไม่สนใจหญิง ทำเป็นไว้ตัวเสียบ้าง มีท่าร่ำเป็นลักษณะชี้หน้าหญิง 1 จังหวะ และเมินหน้าไม่สนใจอีก 1 จังหวะ หญิงเมื่อเห็นชายไม่จ้อตนก็ชกอะใจ จึงพยายามมองหน้าส่งสายตาวิงวอน ชายเห็นได้ทีก็เดินหนี หญิงจึงชวนกันตามง้อชาย โดยกัวกมือชวนกันตามไป สมใจชายด้วยท่านี้อเอง ท่านีสอนให้รู้ว่าหญิงชอบชายเป็นผู้นำ เพื่อจะได้คุมครองคนให้ปลอดภัย

สำหรับการแต่งกายนั้น หญิงใส่ผ้าถุงกรอมเท้า เสื้อแบบไทยเรือนต้น แขนยาว ชายนุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้นมีผ้าคล้องคอ และผ้าคาดเอวดอกไม้หัตถูและถือประกอบท่าร่ำ ผู้แสดงไม่จำกัดจำนวนยิ่งมากยิ่งดี (สนม ครุฑเมือง 2528: 49-51)

3. รำวงพื้นเล

รำวงพื้นเลเป็นการเล่นพื้นบ้านทั่ว ๆ ไปในจังหวัดพิษณุโลก มีลักษณะคล้ายรำวงเครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองรำมะนา ฉิ่ง และ ฉาบ ดิประกอบการเล่นเพลงแก้กันระหว่างพ่อเพลงแม่เพลง ส่วนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็จะได้เดินรำเป็นคู่ ๆ เป็นวงกลม จังหวะการรำนั้นค่อนข้างช้าและอ่อนช้อยงดงาม

รำวงพื้นเลนิยมเล่นกันในเทศกาลครูสงกรานต์ คือหลังจากที่ไปทำบุญ สรงน้ำพระ และเล่นสาดน้ำกันแล้ว พอพลบค่ำก็จะมีการเล่นรำวงพื้นเลเล่นกันตามลานบ้าน ซึ่งแล้วแต่ว่าหนุ่มสาวจะนัดเล่นกันที่ลานบ้านใคร และจะเล่นไปจนกระทั่งรุ่งเช้าจึงจะแยกย้ายกันกลับบ้าน บางแห่งจะเล่นติดต่อกันตั้งแต่ 3-7 คืนก็มี

เนื้อเพลงที่พ่อเพลงแม่เพลงร้องนั้น จะร้องเป็นกลอนสดซึ่งต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการร้องแก้กัน กลอนทุกวรรคจะต้องลงท้ายด้วยสระเอ ส่วนหนุ่มสาวที่รำก็จะ เป็นลูกคู่ร้องคำว่า พื้นเลเล พื้นเลเล เช่น

- (สร้อย) หิน เล หิน เล เล
- (ข) แม่คนนี้สวยเกินยิ่งดูยิ่งเพลินยังใจละเว หินเลเล หินเลเล
- (ง) ซ้อเอยเจ้าชื่อได้เสาะเจ้าอย่ามาเยาะโห้หน่อยเลยเว หินเลเล หินเลเล
- (ช) รักจริงเอาจริงได้แล้วไม่ทิ้งจริงหนอเว หินเลเล หินเลเล
- (ญ) คอกเอยสิมาเกี่ยว ก็น้องไม่เชี่ยพี่เลยเว หินเลเล หินเลเล
- (ช) รักจริงจะพาน้องหนี ๆ ไปวันนี้ได้ไหมเว หินเลเล หินเลเล
- (ง) ไช้เอ้อยที่คามชาย ๆ ก็สันไม้ไปคอกกะเว (สัน = ฉัน)
รักนงก็มาขอค่อน้ำแม่พ้อกันนะเว หินเลเล หินเลเล
รักจริงก็หนอเอาจริงได้แล้วอย่าทิ้งนะเว หินเลเล หินเลเล
- (ช) รักจริงเอาจริง พี่ไม่ทิ้งคอกหนาเว หินเลเล หินเลเล
รักนงจะไม่มาแต่ง กลัวสันสอดจะแหงยังใจละเว หินเลเล หินเลเล
- (ง) ทองหมั้นแม่คบาทอย่าให้ขาดเลยนะเว หินเลเล หินเลเล
- (ช) บาดั่งเงินไม่มี ไม่สู้พาทนคอกกะเว หินเลเล หินเลเล
- (ง) พ้อยากได้ให้พี่มาขอย่ามัววีรอกันเลยนะเว หินเลเล หินเลเล
- (ช) เตี้ยนี้รักกันสุดสุด เขาหากันสุดแล้วนะเว (สุด = จุด) หินเลเล หินเลเล
- (ง) สุดไปแล้วพ้ออย่าเสียใจ สันจะขายเอนนะเว หินเลเล หินเลเล
- (ช) ถึงนงจะขายที่ก็จะซื้อ ไม่ให้คอกมือกันเลยนะเว หินเลเล หินเลเล
- (สุพจน์ พุทธะวัน 2525: 113)

4. การเล่นขอมัน แม่ศรี นางข้อง นางควาย และแห่นางแมว

เป็นการเล่นตามความเชื่อของชาวชนบทในท้องที่ ๆ ภาคกลางน้ำในฤดูฝน คือ ถ้ามีไคลฝนคณ้อยไม่พ้อทำนาทำไร่ ชาวบ้านก็จะขอมันจากเทวดาด้วยการเชิญนางคัง นางควาย นางข้อง นางสาก แห่นางแมวและการทรงแม่ศรี ฯลฯ การเล่นดังกล่าวนอกจากจะมีความเชื่อว่ามีผีจะตกแล้ว ยังทำให้เกิดความสนุกสนานด้วย การเล่นขอมันส่วนใหญ่นิยมเล่นกันในอำเภอ นครไทย รังทอง ไร่ไธสงค์ และเนินมะปราง

ในการเล่นนั้นจะต้องมีแม่เพลง ลูกคู่ และดนตรีประกอบ สำหรับเครื่องดนตรีใช้
อย่างเดียวก็คือกลองรำมะนา นิยมเล่นกันตอนกลางคืนหลังจากกลับจากไร่นาแล้ว ก่อนเล่นจะต้อง
มีเครื่อง เช่น เทวดาก่อนที่จะอัญเชิญมาสู่คนทรงด้วย

อาจารย์ จาริต เข้าวุ่นทศ เขียนบทความเรื่องการ เล่นพื้นเมืองของจังหวัดพิษณุโลก
กล่าวถึงการ เล่นแม่ศรี นางข้อง นางควาย นางคัง และแห่นางแมวไว้ดังนี้

การเล่นแม่ศรีนั้นนิยมเล่นกันทั่วไป คนทรงต้องนุ่งห่มสีขาว มีคน เชิด เนื้อเพลงสำหรับ
เชิญแม่ศรีนั้น แยกต่างกันไปบ้างตามท้องถิ่น เช่น

"แม่ศรีเอ๋ย	แม่ศรีสาวสะ
ยกมือไหว้พระ	แล้วจะมีคนชม
ชนคิ้วเจ้าก็รา	ทั้งตาเจ้าก็กลม
ชักผ้ามีคนชม	ชมแม่ศรีเอ๋ย"

ถ้ามีเข้าคนทรง คนทรงจะมีการสั่นเท้าทั้งร่างกาย ชาวบ้านก็จะถาม เรื่องฝนฟ้าจน
พอใจแล้วจึง เชิญออก

การเชิญผีนางข้อง นั้นสะดวก เพียงแต่ใช้ข้อง (ภาชนะสำหรับใส่ปลาของชาวบ้าน)
1 ใบ ใช้เชือกผูกที่หูทั้ง 2 ข้าง มีคนทรง 2 คน ช่วยกันจับที่ปลายเชือกคนละข้าง แล้วคนเชิญ
จะเชิญเทวดาคามสู่ข้อง ถ้ามาข้องจะสั่น ชาวบ้านจะถามว่าถ้าฝนตกดี ข้องจะสั่นยังงี้ก็มักจะ
เป็นไปตามนั้น ถ้าฝนไม่ตกข้องก็อาจจะหยุดสั่น เมื่อคนทรงเหนื่อยก็เลิกเล่น

การเชิญผีนางควายนั้นค่อนข้างจะน่ากลัว สำหรับกลุ่มเด็ก ๆ เพราะเขาใช้หัวควาย
ที่ชำแหละเนื้ออย่างดี ตกแห้ง โดยไม่มีกลิ่นเหม็นเลย แล้วใช้ไม้ขนาดพอเหมาะมือ ตอกต่อ
จากหัวควายนั่น เพื่อใช้เป็นที่จับเวลาให้ควายไถนา เมื่อบูชาเทวดาแล้วคนทรงก็จะจับไม้ยาว ๆ
ที่ตอกไว้ นั้น คนเชิดก็จะร้องเพลงเชิญเทวดาให้มาสิงสู่ในตัวควาย (สมมติ) ถ้าเทวดามาตาม
คำอัญเชิญมือคนทรงจะเริ่มสั่นทีละน้อยจะสั่นมากขึ้นเรื่อย ๆ และในที่สุดหัวควายนั่นจะเคลื่อนไหว
ผู้ใหญ่มักบอกว่ามือคนทรงเคลื่อนไหวตามหัวควาย ไม้ใช้หัวควายเคลื่อนไหวตามมือคนทรง ผู้ดูจะถามว่า
ปีนี้ฝนจะตกพอไถนาได้ไหม ถ้าได้ขอให้ท่านแสดงฝีมือไถนาให้ดู หัวควายนั่นจะไถนาโดยสิ่งปราด ๆ
ไปข้างหน้าเร็วบ้างช้าบ้าง บางครั้งก็เสียวกกลับมาที่เดิม กลับไปกลับมาเหมือนการไถนาที่ใช้
ควายเทียมไถจริง ๆ ถ้าเหนื่อยแล้วเชิญเทวดาออกก็เสร็จการเล่นทรงผีนางควาย

การเล่นที่สนุกอีกอย่างหนึ่งคือการ เชิญผีนางด้ง ก่อนจะเล่นต้องมีเครื่องบูชาเทวดา ที่นิยมกันได้แก่ แป้ง น้ำมัน หมาก 1 คำ ชองดอกไม้ พานรูปเทียน น้ำของบูชาเหล่านี้วางไว้ บนที่สูง ถ้าเล่นในหมู่บ้าน บางครั้งก็วางไว้บนครกที่สูงพอแล้ว คนตีกลองก็เริ่มตีกลองโดยไม่ต้องมีจังหวะ ผู้เล่นถือกระดิ่ง มีคนเข็ดนั่งล้อมวงร้องเพลงเชิญเทวดามาเข้าคนทรง ผู้เล่นเอาน้ำใส่ภาชนะไปช้อนไว้ที่ใดก็ได้เพื่อให้นางด้งนั้นหาน้ำ ถ้าหาน้ำพบก็แสดงว่าผีฟ้าตกขบริบูรณ์

เมื่อเชิญเทวดามาเข้าคนทรงนั้น คนเข็ดจะร้องเข็ดดังนี้

"เชิญเอ๋ยเชิญลง เชิญองค์เทวดา องค์ใดศักดิ์สิทธิ์ ให้เนรมิตรลงมา เข้าตัวน้องข้า
เข้าตัวคนทรงเอง เข้าตัวน้องข้า เจ้าคนทรงเอ๋ย"

นางด้งเอ๋ย นางด้ง แม่ขาวแม่ค แม่นางแรด แม่นางขวัญลง ขวัญขึ้นขวัญลง ขวัญ
พัดกันลง

นางด้งเอ๋ย ลงมากินปลา อย่าหันล่า ลงมาเล่นน้ำ ทะเลพาไป เหล้าสองไห
ไก่เคี้ยวสองตัว กระเทียมสองหัว เชิญผู้เคี้ยวขอ เชิญย่าเคี้ยวขอ"

นางด้งเอ๋ย เข้าป่าระทง เข้าดงไม้หมาก เข้าสากไม้แดง กะแดง (คือตะแกรง)
ห่อน (ร่อน) แกลบ กระดิ่งผัดข้าว ทือ ๆ พาย ๆ กำดินทรายมาห่ายน้ำเค็ม (ห่าย-กรอก)
เชิญแม่เจ้า มาเข้านางด้งเอ๋ย"

ถ้าผีเข้ามือคนทรงจะเริ่มสั่น กระดิ่งก็สั่นด้วย คนทรงจะถือกระดิ่งสั่นไปรอบ ๆ วง
ไปเที่ยวหาน้ำที่ช้อนไว้ แล้วกลับมากลางวง ผู้เล่นจะถามว่าปีนี้ฝนจะตกดีไหม ถ้าตกดีให้ผัดข้าว
คนทรงก็จะผัดข้าว แสดงว่าข้าวกล้าสมบูรณ์ดี ถ้าฝนแล้ง กระดิ่งจะหยุดสั่น เมื่อผู้เล่นเหนื่อย
มาแล้วหยุดเล่น จะสนุกตอนนางด้งหาน้ำ กระดิ่งไปทางไหนคนแคกฮือร้องหลบนางด้ง

ส่วนการแห่นางแมว ก็เหมือนกับท้องอื่นอื่น เล่นโดยการจับนางแมวใส่กรงแห่ ไปรอบ ๆ
หมู่บ้าน ถ้าผ่านบ้านใคร เจ้าของบ้านต้องดักน้ำมาราดตัวนางแมวนั้นทุกบ้านไป ผู้แห่จะร้องว่า

"นางแมวเอ๋ย ขอห้าขอฝน ขอน้ำมนต์รดหัวนางแมว" จนทั่วหมู่บ้านแล้วจึงเลิก

การแห่นางแมวนี้นิยมแต่ตอนเย็นหอกกลางคืนก็เล่นอย่างอื่น เช่น นางด้ง นางข้อง
นางควาย แม่ศรี (จาริต ชาวขุนทด 2520: 108-110)

5. เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กของจังหวัดพิษณุโลกมีอยู่หลายเพลงดังนี้ (รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์
เมืองพิษณุโลก ครั้งที่ 1 2527: 315)

เพลงกล่อมเด็ก

เอ๋ย...ลูกนอนเปแม่จะกาย (กาย = ไกว) นอนเสียเถอดลูกแก้ว (เถอด = เถิด)
จงนอนแม่จะก้มพัควี (ก้ม = กล่อม) แม่ก็คอยพุง
ยุงสิ้นจะกัดลูก นอนให้สบาย
ตื่นขึ้นมาแม่ก็อาบน้ำ แต่งตัวให้ลูกแก้ว เอ๋ย.

พ่อเนื้อเย็น

พ่อเนื้อเย็นเอ๋ยของแม่นอน เจ้านอนเสียเถิดเอ๋ยหนาพ่อนอน
เจ้าอย่าอ่อนแม่เลย ร้อยซึ่งทราชมเชย ของแม่นอน
เมื่อเจ้าตื่นขึ้นมาเอ๋ย แม่จะอุ้มลูกยาเอ๋ย ชูเชิดให้เจ้า
เจ้าหลับเสียเถิดจนเย็น ไอ้พ่อสายสุดใจเอ๋ย
อ้อ...มาร้องให้ละอ่อน ไอ้พ่อสมรเอ๋ย...ของแม่นอน

ด็กแกกิ้นดัย

นอนเสียเถิดเอ๋ยแม่ละม่อม แม่จะก้อมเอ๋ยลูกนอนเอ๋ย
น้อยนอนไม่หลับ ด็กแกน้อยจะมากินดัยเอ๋ย
เจ้าเอ๋ยด็กแกด็กไก่อเอง ห้อยหัวลงมา
ลูกโคไม่หลับเอ๋ย ด็กแกกิ้นดัยมันเสียเถิดวา

ลูกจำ

นอนเสียเถิดนะลูกจำ นอนไปให้สบายให้เสียเถิดเอ๋ย
ลูกอย่าล้องให้กวนแม่เอ๋ย (ล้อง = ร้อง) แม่จะไปหาบน้ำมาใส่คุ่ม
ให้อาบน้ำก็กิน ลูกนอนหลับเสียเถิดเอ๋ย
ตื่นขึ้นมาแม่จะพาไปเท่วที่วัด (เท่ว = เที้ยว) ไปเล่นสงกรานต์เอ๋ย

เนื้อเย็น

เนื้อเย็นเอ๋ย
เล่นที่หาดทราย
มันจะพาเจ้าลอยหายเอ๋ย

แม่ไมให้เจ้าไปเล่นเอ๋ย
น้ำเอ๋ยมันขึ้นมา
แสนเสียตายพ่อคุณ

นางชะนี

ไอชะนีมือเหนียวเอ๋ย
บ้างก็ห้อย โทนโยนราว
ต้องกินลูกไม้ในป่า
บ้างก็ขึ้นต้นไม้ไกวตัว
ฤาษีท่านประหลาดเอ๋ย
นางมาคิดชั่วชาติแสนกล
นางยอมเป็นเมียใจ
คิดแล้วทางนี้เอ๋ย
เลย เขาสาบตัวแม่ไมรา
เห็นพระอาทิตย์เอ๋ยสาดแสง
นางก็รำบ่นแม่ชะนีเอ๋ย

มือเหนียวถึงพฤษภา
แสงหาลูกไม้เอามา
ไม่ได้ทำอะไร นาเหมือนคน
ร้องหาพ่ออยู่ลวน
ให้เขามาคุยมากับพ่อคน
คิดฆ่าตัวตายคนเสียเอ๋ย
พ่อพ่อสิ้นชีวิต
ไอใจหนีไปกลางหน
เศร้าโศกอยู่กระสับกระสั่น
สำคัญว่าเลือกสามี
ว่าเดิมทีเอ๋ยเป็นคน

นกเขา

นกเขาเอ๋ยขันคู
มาขันคอยหาคู่อยู่ยั้งคำ
แม่อีกจำไว้ได้
แม่จะกล่อมเจ้าละมุนละม่อม
จงนอนเสียเป็นไร
ไอละซ่าแม่อีกกล่อมไกว

มาจับอยู่กิ่งข่อย
มาเรียกคำคู่คำ
นอนเสียเสียนะลูกชาย
แม่จะกล่อมไกว
แม่อีกไกวให้ลูกนอน

เพลงกล่อม

(ส่วนที่ 1)

กล่อมเอยนอนเสียดึก	อยู่เรือนเอยนะเสียดึง
แม่จะไปซื้อข้าวขายของเอย	เสียดึงจงดี
นอนนะพอนอนเอย	อย่าอ่อนนะแม่ไปเขาจะตีเอย
เจ้าจะวิ่งหนีไปหาใคร	แม่จะบอกให้ลูกเอย
เจ้าอย่าร้องไปเลยนะพ่อคุณ	นอนเถิดนะพอนอนเอย
แม่นั่งกล่อมเอยนั่งไกว	เจ้าจงหลับไปเลย

(ส่วนที่ 2)

กล่อมเอยนอนหลับเสียดึกแม่จะกล่อม
 นอนละม่อมแม่จะกล่อมไป
 นอนเอยไปเถิดนานา
 แม่จะไปทำงานหากิน
 เนื้อเย็นเอย
 แม่ไม่ให้ไปเล่น
 เอยท้องคลองเอย
 ถ้ามั่นขึ้นมา
 แล้วมันจะพาเจ้าลอยล่องเอย
 เข้าไปในท้องพระคงคา

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก มีอยู่หลายเพลง ดังตัวอย่างเช่น

เพลงพวงมาลัย

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอ๋อ เอ็ง เอย

ญ แต่พอมายังที่จะมาพัก เหลือมาฝากสักก็เลยฝากไม้ดี (ลัก = รักร)

พอลับลักกับที่เถิดหนา พ่อคุณพ่อชาพ่อคนดี (ลักลัก = รักรรักร)

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรร หรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเอย (หือ = ทรือ)

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

ช เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

แม่บัวบังใบ น้องหรือจะพากไปเลย

ที่ลักน้องสุดจะเอย ที่ต้องเสลดความในใจ (เสลย = เผลย)

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรรหรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเอย

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

ญ เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

พี่อย่ามาลักน้องเลย ชาวบ้านเขาจะเขย เขาจะค่อนข้าง

อยู่ที่นี้มาลักสัน พอกลับไปบ้านสักเมีย (สัน = ฉัน)

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรรหรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเอย

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

ช. ที่สักใครก็เอยสักเขา (ซ้ำ) ก็มันไม่เท่าสักน้อง

มักลักกับสันก็หมายใจปองให้แลดูสวยพิไล จะให้ที่สักคนอื่นก็มันไม่ชื่นหัวใจเอย

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋อ เอ็ง เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรรหรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเอย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

ฅ เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

ถ้าน้องไม่ลักพี่อย่ามาเรียน ให้พี่ไปบวชเสียนก็ไปเถอะไป

พี่ไปก็อย่าท้วงนวลน้อง มันไม่ได้คองผ้าใด

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

(สร้อย) หวงมาลัยควารหรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเลย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

ช เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

ไอแม่ชาติลำยอง ไอแม่ทองสำลิต

ก็มาฝากลักเอาไว้สักนิดก็ไม่ได้ มันไม่ได้กอดน้องนอนหรือแม่แก่สรลำโย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

(สร้อย) หวงมาลัยควารหรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเอย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

ฅ เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

เออหนอกก็พอชาติชายหลายใจ สับลักไม่ได้เสียจิงจิง

เดินมาคนเดียวก็มาทำเจ้าชู้ เหมือนน้องไม่สู้ก็หัวใจเอย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

(สร้อย) หวงมาลัยควารหรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเอย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

ช เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

น้องจะลักพี่ก็ลักเสีย

ถ้าลักพี่ก็ให้ลักเสีย

มาคู่พี่ใหม่มีเมีย

แล้วน้องก็ลักไม่ได้

ก็หัวเมียเขาลักกัน

แต่ว่าเธอนั้นไม่อาย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

(สร้อย) หวงมาลัยควารหรือจะไปจากน้อง สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโถนเอย

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

ฅ เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

หนึ่งคำที่ก็ว่าลักสองคำที่ก็ว่าลัก   อีกทั้งน้ำดื่มผักที่ก็ว่าหวาน
ถึงเวลาเที่ยงคั้ง   เอน้องไปสังประจาน (เกียดซั้ง = เกียดคั้ง)
เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรหลือจะไปจากน้อง   สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโหนดเอย

เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

ช   เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

ที่ลักขุนหัวที่ลักเจ้า   ที่ลักขุนหัวที่ลักเจ้า
มีแต่หวังว่าไปอาศัย   ที่ลักน้องเท่า ๆ กับฟ้า
ที่ลักน้องเท่า ๆ กับแผ่นดิน   แล้วน้องยาสักที่เท่าไลเอย (เท่าไล = เท่าไร)
เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรหลือจะไปจากน้อง   สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโหนดเอย

เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

ญ   เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

ชาตินี้ขายหน้าตะหวัก   มาเกี่ยวผู้หญิงไม่ลัก
ก็ทำเป็นหน้าอ   ถ้าไผ่มาเลือนหอยทำหน้าจ้อเหมือนสิง (เลือนหอย = เรือนหอย)
เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรหลือจะไปจากน้อง   สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโหนดเอย

เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

ช   เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

น้องจะขอเลือนหอย   ที่ก็ไม่ท้อกะไลคอกน้อย (กะไร = กระไร)
แม่ช่อโสนโพธิ์ทอง   ที่ก็ไม่ท้อกะไล
ที่จะเอาเลือนหอย   มาจัดให้สุขกับสักนางใน
เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

(สร้อย) พวงมาลัยควรหลือจะไปจากน้อง   สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องโหนดเอย

เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

ญ   เอ๋อ   เออ   เอ็ง   เอย   เอ้อ   เอ็ง   เอย

ไก่อ่อยอย่าเพิ่งขึ้น   ตะวันเอ่อยอย่าเพิ่งตก

นกเอ่อยอย่าเพิ่งนอน   คอยดูหนุ่มสาวสักกัน

ก็เมื่อตะวันลอย ๆ

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

(สร้อย) หวงมาลัยควรหลือจะไปจากน้อง   สาวน้อยลอยล่องอยู่ในห้องไหนเอย

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้อ เอ็ง เอย

(สุพจน์ พุทฺษะวัน 2522: 174-176)

เพลงลิเก

(ช) แม่รูปทรงสำอาง พี่รักนางก็มิใช่ช้อย   จงพินหน้ามารักสักหน่อย   พี่อยากเห็น
ลอยลักษ์ยิ้ม   ก็เมื่อน้องไปรยยิ้ม   สองแก้วอ้อมเข้มแล้ม   เหมือนดอกกุหลาบแรกแย้ม   ดูสองแก้วเอิบ
อ้อม   ดวงเนตรแม่ดำเป็นนิล   เมื่อยามน้องผินดวงพักตร์   ดลิ่งงันก็หยุดชงักช่างงามนักแม่เนื้ออ้อม
แม่พิมพ์เมืองสุพรรณ   เขาลือกันว่าโสกา   มาเปรียบแม่ยอคกสัยา   แม่ยังสวยกว่านางพิมพ์   จงรับ
รักพี่อย่าสลด   เจ้าอย่าตัดรักที่แม่งามเค็ด   เพชรบุรีดูสักเป็นสิทับทิม   อย่าผิวอย่ากายให้ครอมครม
นะแม่ขนมปากิม (ลูกคู่)   น้อย นอย...หน้อยน้อย   นอยหน้อย   น้อย นอย นอย

(ญ) เอ้อ เออ เอ็ง เอย   ตัวน้องไปเก็บผักนึ่ง   กันอยู่กลางทุ่งนา   น้องไปเก็บผัก
แสนดา   ว่ากันอยู่ในหนอง   ว่าใครจะเป็นคู่หมั้นก็มาหมั้นมาขอน้องแน่นอน (ลูกคู่)

(ช) ถึงพี่รักน้องติดตา   จึงได้มาติดคาม   มาติดสูงติดต่ำ   เปรียบเทียบสังแมวดิตเต้า
พี่รักน้องติดต่อ   เปรียบเหมือนร้อยโทติดดาว (ลูกคู่) ...

(ญ) เอ้อ เออ เออ เอย   น้องเกิดมาเป็นหญิงก็อยากจะบอกกับชาย   จะว่ารักหรือก็
ไม่ได้   พ่อแม่เขาเลี้ยงมายาก   ก็หวังกินขันหมากผัวไป (ลูกคู่) ...

(ช) แม่สวยนังงามนัง   ก็ดูที่โหนดงามรักก็เชียวนะน้องเอย   กินครไทยกับหนองกระท้าว
สวยไม่ปานเจ้าไปเสียเลย (ลูกคู่) ...

(ญ) เอ้อ เออ เอ็ง เอย   แต่พอมมาถึงที่จะมาฟังพัก   ที่จะมาฝากรักจะทำให้น้องเป็น
ห่วง   อิพ่อสะเดาที่ว่าขม   ก็ยังไม่เท่าลมชายลวง (ลูกคู่)   โยน โยนแย้งกันแม่แล้วละเอย

เพลงหน้าค

1. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้าฮั) นะพ่อคุณเอยนาครา ลูกน้อยชอบแดงน่อง
จะจัดแจงไว้ถ้าให้พ่อนาคซีกจะก็ออกมาเอย เกิดเอย (สัน = ฉัน)

(ลูกคู่รับ) ให้พ่อนาคซีก ละก็ออกมาเอย เกิดเอย ลูกน้อยชอบแดงน่องจะจัดแจง
ไว้ถ้า ให้พ่อนาคซีกจะก็ออกมาเอย เกิดเอย (ซีก = สิก)

2. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้าฮั) นะพ่อคุณเอยนาครา ถ้าแม่นพูดจริงดังหวัง ถ้า
พูดจริงดั่งว่า พ่อนาคละก็จะซีกออกมาเอย แล้วเอย

(ลูกคู่รับ) พ่อนาคจะซีกจะก็ออกมาเอยแล้วเอย

3. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ) นะพ่อคุณเอยนาครา พี่อย่ามาหมายดั่งป้า อย่าไป
ย่างกลางคอน ถ้าใครไวแล้วก็ได้ก่อน เอยแล้วเอย

(ลูกคู่รับ) ถ้าใครไวแล้วก็ได้ก่อนเอยแล้วเอย พี่อย่ามาหมายดั่งป้า อย่าไป
ย่างกลางคอน ถ้าใครไวแล้วก็ได้ก่อนเอยแล้วเอย

4. พี่นาคแล้วก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้าฮั) นะพ่อคุณเอยนาครา ถ้าแม่นรุ่นใหญ่เขา
ไม่คอยรุ่นน้อยก็ยังมิดม พี่นาคอย่านึกละก็ปรารมย์เอย เกิดเอย

(ลูกคู่รับ) พ่อนาคอย่านึกละก็ปรารมย์เอย เกิดเอย ถ้าแม่นรุ่นใหญ่เขาไม่คอย
รุ่นน้อยยังมีม พี่นาคอย่านึกละปรารมย์เอย เกิดเอย

5. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้าฮั) นะพ่อคุณเอยนาคเอย รุ่นใหญ่เขาไม่คอยรุ่น
น้อยก็ไม่ทัน ก็คอยเอาเนจลูกละก็ในครรภเอยแล้วเอย

(ลูกคู่รับ) ก็คอยเอาลูกละก็ในครรภเอยแล้วเอย รุ่นใหญ่เขาไม่คอย รุ่นน้อยก็
ไม่ทัน ก็คอยเอาลูกในครรภเอยแล้วเอย

6. พี่นาคละสันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้าฮั) นะพ่อคุณเอยนาคจำ รุ่นใหญ่ไม่คอยรุ่นน้อย
ไม่ทัน จะเอาแม่ละก็ของมันเอยแล้วเอย

(ลูกคู่รับ) จะเอาแม่ละก็ของมันเอยแล้วเอย รุ่นใหญ่ไม่คอยรุ่นน้อยไม่ทันจะ
เอาแม่ละก็ของมันเอยแล้วเอย

7. พี่นาคละสันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้าฮั) นะพ่อคุณเอยนาครา บวชไปนาน ๆ จะได้
ฝากหลานน้อย ๆ จะได้ตามกันพี่นาคละก็ทุกรอบ เอย เกิดเอย

(ลูกคู่รับ) จะได้ตามกันพี่นาคละก็ทุกรอบเอย เกิดเอย บวชไปนาน ๆ จะได้
ฝากหลานน้อย ๆ จะได้ตามกันพี่นาคละก็ทุกรอบเอย เกิดเอย

8. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้ำฮั) นะพ่อคุณเอยนาคขา ก็ดูเอานมเข้ามา
ล่อแม่โต เท้าหม้อเท้าโท จะให้พ่อนาคบวชนานละก็ไม่ได้เอยแล้วเอย

(ลูกคู่รับ) จะได้พ่อนาคบวชนานละก็ไม่ได้เอยแล้วเอย ก็ดูเอานมออกมาล่อ
แม่โตเท้าหม้อเท้าโท จะให้พ่อนาคบวชนานก็ไม่ได้เอยแล้วเอย

9. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้ำฮั) นะพ่อคุณเอยนาคจำ น้องเอานมออกมาล่อ
แม่โตเท้าหม้อเท้าโท น้องไม่ได้เอาฟาดหัวใครเอยเกิดเอย

(ลูกคู่รับ) น้องไม่ได้เอาฟาดหัวใครเอยเกิดเอย น้องเอานมออกมาล่อแม่โต
เท้าหม้อเท้าโท น้องไม่ได้เอาฟาดหัวใครเอาเกิดเอย

10. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้ำฮั) นะพ่อคุณเอยนาคขา พี่นาคบวชไปนาน
ก็กลัวหน้าประธานจะลาบวชขอยุ่ไม่ได้ก็ห้วงละก็ไหน้ำปายเอยเกิดเอย

(ลูกคู่รับ) บวชขอยุ่ไม่ได้ก็ห้วงละก็ไหน้ำปายเอยเกิดเอย พี่นาคจะบวชไปนานก็
กลัวหน้าประธานจะลา บวชขอยุ่ไม่ได้ก็ห้วงละก็ไหน้ำปายเอยเกิดเอย

11. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้ำฮั) นะพ่อคุณเอยนาคขา กฎหมายถ้าเขาไม่ห้าม
จะบวชตามหลวงพี่ จะไปอยู่ในละก็กฎึ เอยแล้วเอย

(ลูกคู่รับ) จะไปอยู่ในกฎึเอยแล้วเอย กฎหมายถ้าเขาไม่ห้ามจะบวชตามหลวงพี่
จะไปอยู่ในละก็ กฎึเอยแล้วเอย

12. พี่นาคละก็สันเอย (ลูกคู่รับ ฮ้ำฮั) นะพ่อคุณเอยนาคขา เดี่ยวนี้กฎหมายเขาไม่
ห้ามมันจะไปตามหลวงพี่ ขอให้ไปบวชละก็เป็นซีเอยแล้วเอย

(ลูกคู่รับ) ขอให้บวชละก็เป็นซีเอยแล้วเอย เดี่ยวนี้กฎหมายเขาไม่ห้ามมันจะ
ไปตามหลวงพี่ ขอให้ไปบวชละก็เป็นซีเอยแล้วเอย (สุพจน์ พฤษะวัน 2522: 310-312)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. บัจจยชีวิตรและความเป็นอยู่พื้นบ้าน การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวจังหวัดพิษณุโลกที่มีลักษณะเด่น ๆ มีดังนี้

1. อาชีพพื้นบ้าน
2. การใช้สมุนไพร
3. ย่าพื้นบ้าน
4. ศาถาอาคม

1. อาชีพพื้นบ้าน

นอกจากอาชีพหลักแล้ว ชาวจังหวัดพิษณุโลกยังประกอบอาชีพรองซึ่ง เป็นอาชีพพื้นบ้านที่ใช้วัสดุจากท้องถิ่นมาใช้ในการผลิต เช่น

การทำกล้วยตาก ทำกันมากที่สุดอำเภอบางกระทุ่ม เป็นอาชีพที่น่าจะสนับสนุนให้เป็นอุตสาหกรรมสำคัญของจังหวัดได้ เพราะที่ดินเหมาะแก่การปลูกกล้วย และทำได้ดีน้ำรับประทาน

การทำน้ำตาลโตนด และน้ำตาลมะพร้าว ทำกันทั่วไป สำหรับน้ำตาลโตนดที่มีชื่อคือน้ำตาลที่ทำกันในอำเภอดโบสถ์

การหาของป่า ได้แก่ น้ำผึ้ง ฝรั่ง และหน่อไม้ชนิดต่าง ๆ ซึ่งทำกันในเขตอำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ และอำเภอนเนินมะปราง

การทำเครื่องจักสาน วัสดุที่ใช้คือหวายและไม้ไผ่ ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ทั่วไปตามป่าชาวบ้านจึงทำกันทั่วไป ส่วนใหญ่ทำขึ้นใช้ในครัวเรือน เช่น ตะกร้า กระบุง ข้อง และไซ เป็นต้น

การทำไม้กวาด วัสดุที่ใช้เป็นหญ้านชนิดหนึ่งซึ่งมีมากในเขตอำเภอนครไทย และชาติตระการ ชาวบ้านทั้ง 2 อำเภอนี้จึงผลิตไม้กวาดออกจำหน่ายทั่วไป

การทอผ้า ทำใช้กันในชนบททั่วไป ที่อำเภอนครไทยมีการทอผ้าชนิด ส่วนอำเภอนเนินมะปรางมีการทอผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายสีสันทสวยงามคล้ายกับทางภาคอีสาน

อาชีพพื้นบ้านซึ่งเป็นอาชีพรองเหล่านี้ ชาวบ้านทำกันในเวลาว่างจากทำไร่ทำนา แล้ว ผลผลิตบางชนิด เช่น กล้วยตาก น้ำตาล ไม้กวาด และเครื่องจักสาน นอกจากจะจำหน่ายกันในจังหวัดพิษณุโลกแล้ว ยังส่งไปขายยังจังหวัดใกล้เคียง เป็นการเพิ่มรายได้แก่ชาวไร่ชาวนาอีกด้วย (พวงทอง สุตประเสริฐ 2527: 174-175)

2. การใช้สมุนไพร

การใช้สมุนไพรโดยทั่วไปแล้ว มักนิยมใช้เป็นยารักษาโรคต่าง ๆ และบางครั้งก็ใช้ประกอบอาหารด้วย สำหรับการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันของชาวจังหวัดพิษณุโลก ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้แยกออกจากยาพื้นบ้านโดยอาศัยหลักที่ว่า การใช้สมุนไพรจะไม่มีส่วนประกอบของสัตว์ การใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันของชาวจังหวัดพิษณุโลก มีด้วยกันหลายอย่าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คือ

1. สมุนไพรถอนพิษไข้

- ส่วนประกอบ
1. ใบข่อย 7 ใบ
  2. ใบตำลึง 7 ใบ
  3. น้ำเดือด

วิธีทำ เอาใบข่อยและใบตำลึงย่างให้เหลืองก่อนนำไปต้มในน้ำเดือดให้คนไข้

ดื่มแทนน้ำ

2. สมุนไพรแก้ผื่นคัน

- ส่วนประกอบ
1. น้ำปูนใส 1 ส่วน
  2. น้ำชะนาว 1 ส่วน
  3. เกลือ 1 ส่วน

วิธีทำ ผสมตัวยาทั้ง 3 เข้าด้วยกันให้คนไข้ดื่ม

3. สมุนไพรรักษาฟัน

- ส่วนประกอบ
1. กิ่งข่อย
  2. น้ำร้อน

วิธีทำ หั่นกิ่งข่อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ คั่วให้เหลือง ชงกับน้ำร้อน ใช้น้ำปากตอนเช้า

และก่อนนอน

4. สมุนไพรแก้หูอื้อ ปวดหู

ส่วนประกอบ 1. ใบหูเสือ 3-4 ใบ

2. พิมเสน

วิธีทำ นำใบหูเสือมาขยี้ให้ละเอียดปนกับพิมเสนขยี้ไปด้วยกันแล้วห่อผ้าบาง ๆ

มัดให้แน่นอุดหูไว้

5. สมุนไพรแก้ท้องผูก

ส่วนประกอบ 1. ใบและดอกขี้เหล็ก

วิธีทำ นำใบและดอกขี้เหล็กประมาณ 2 หม้อ มาต้มในน้ำเดือด ต้มวันละ 1-2

แก้ว ก่อนอาหารเช้าหรือก่อนนอน

6. การใช้สมุนไพรรักษากลากเกลื้อน

ส่วนประกอบ 1. หัวข่า

2. ถ่านหุงข้าวที่ยังไม่ได้ใช้

วิธีทำ ตำข่าและถ่านให้ละเอียดแล้วนำไปทาบริเวณที่เป็นกลากเกลื้อน ภายใน 2-3

วัน โรคจะหาย

7. การใช้สมุนไพรรักษาโรคคหัย

ส่วนประกอบ 1. ต้นพยับหมอก

วิธีทำ หั่นต้นพยับหมอกสี่แฉกไว้แล้วนำมาต้มดื่มต่างน้ำ

8. การใช้สมุนไพรบำรุงผิวพรรณ

ส่วนประกอบ 1. น้ำมะนาว 1 ส่วน

2. น้ำเกลือ 1 ส่วน

3. น้ำตาล 1 ส่วน

4. น้ำแข็ง 1 ส่วน

วิธีทำ นำตัวยาทิ้งหมดผสมกันดื่มอย่างน้อยวันละ 1 ถ้วย

9. การใช้สมุนไพรแก้สัตว์มีพิษกัดต่อย

ส่วนประกอบ 1. ตำบักหิม 1-2 เกล็ด

2. น้ำมะนาว

วิธีทำ ใช้ด่างทับทิมวางบริเวณที่เป็นแผล ประมาณ 1-2 เกล็ด บีบมะนาวลง
ไปที่ด่างทับทิม จะหายปวดทันที (สัตว์มีพิษเช่น ตะขาบ, แมงป่อง)

10. การใช้สมุนไพรแก้ลมพิษ

ส่วนประกอบ 1. ใบพลู 2 ใบ

2. เหล้าโรง 1/4 ถ้วยชา

วิธีทำ นำใบพลูตำผสมกับเหล้าโรงแล้วนำมาทา

(เสนาหา บุญรักษา 2527: 250-252)

3. ยาพื้นบ้าน

ยาพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก โดยทั่วไปมักประกอบด้วยสมุนไพรและสิ่งที่ได้จากสัตว์
เช่น ดินหมี ดินเสือ ฯลฯ ซึ่งยาพื้นบ้านปัจจุบันยังมีใช้กันอยู่ในเขตที่ห่างไกลความเจริญและใช้
รักษากับโรคที่มีอาการไม่รุนแรงมากนัก อนึ่งยาพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลกมีด้วยกันมากมาย ซึ่ง
จะขอยกตัวอย่างดังนี้คือ

1. ยาเทพนิมิต

ยาชื่อเทพนิมิต แก้อันตรายทั้งปวง แก้อาการทั้งปวง แก้อาการสาหัสอันตราย แก้อันตราย
ท่านให้เอาว่านกับแรด ว่านร้อนทอง ว่านเปาะ เนระภูสีสังกรณี พิมเสน พืชหนาด ระย้อมใคร้
เครือ 1 รากอมเขย 1 จุกโรหิณี มะแว้งทั้ง 2 สีหวดทั้ง 2 เปล้าทั้ง 2 ไก่ให้ 1 พุงแก 1
รากหญ้านาง 1 สามร้อยราก 1 บอระเพ็ด 1 ขมิ้นน้อย 1 เกสรบัวหลวง 1 เกสรขุนาค 1
เกสรพิบูล 1 เกสรสารภี 1 จำปา 1 กระดังงา 1 มะลิทั้ง 2 ดอกการะเกด 1 ลูกจัน 1
ดอกจันทร์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 โกรฐ 5 เทียนทั้ง 5 สน 1 บาท การบูร 1 บดทำเม็ด
ไว้แก้อันตรายทั้งปวง แก้อันตราย รากสาธ กาลสังคสี อีต่าอีแดง แก้อันตรายใน กระวนกระวาย
น้ำข้าวข้าว น้ำจันทน์ น้ำดอกไม้ น้ำโกรฐหัวบัว แก้วน้ำจันทน์ มะงั่วตัด แก้วมหาเมฆ มหานิล
ละอองพระบาท แก้อันตรายแล กล่าวมาแต่หลัง ละลายน้ำเหมือนกันแล

2. ยาสมรรวมอินทรี

ยาสมรรวมอินทรีแก้อาการทั้ง 5 มันให้โทษผู้เป็นไข้ มันให้เหงื่อตกเป็นคาวปลา
กับท่อนจะรอดคินตัว ท่านว่าอินทรีธาตุออกจากตัวแล ท่านให้พิจารณาเหตุให้เกิดให้แก้งเร็ว ยาท่าน

ให้มันแก้ได้เลย ถ้าจะแก้ท่านให้อาโกฐเขมา 1 เทียนคำ 1 เทียนแดง 1 จันทรหึง 2
 กระวาน 1 กานพลู 1 ลูกเบญจกานี 1 สีเสียดเทศ 1 ชะเอม 1 สมอทั้ง 3 พริก ขิง ดีปสี
 1 ลูกผักชี 1 รากมะตูม 1 เสนียด 1 คัดมอญ 1 หน้ำปากควาย 1 หัวกก 1 หัวคูณ 1
 ดอกขุนาค 1 หิมเสน 1 ลูกมะขามป้อม 1 ใบบุก 1 จิงจ้อหลวง 1 หน้ำสังกา 1 สักแหวแดง
 1 มะแว้งทั้ง 2 ตะคร้าน 1 ว่านน้ำ 1 เจดพังตี 1 พรหมมี 1 ทูรังธาสา 1 เอาสวมเพื่อพวก
 อังกาบเห่ายาทั้งหลาย 1 บดเป็นแท่งไว้เอาน้ำมะงั่วเป็นกระสาย ละลายน้ำร้อนน้ำผึ้งก็ได้
 น้ำส้มก็ได้ ยาสวมรวมอินทรีทั้ง 5 มันให้โทษ แก้ไขมันให้เหงื่อคกน้ำ พรากเป็นคาวปลา
 คามบุญเกิดแล

3. ยาหิงหอม

ยาหิงหอม เอาพริกไทย 1 ขิง 1 ดีปสี 1 ตะคร้าน 1 รากชะพลู 1 เจดมูลเพลิง
 ลูกทูนังกาสา ว่านน้ำ เกลือสินเธาว์ แผลหอม จันทรหึง 2 สมอทั้ง 3 เทียนขาว เทียนคำ
 เทียนเขาวะหานี บหาหิงค์ บดเป็นแท่งไว้ละลายน้ำส้มช้ำแก้ไขทั้งปวง พิษไขมันให้สลบไปมิรู้ตัว
 มิรู้สมประคิลละลายน้ำขิง ถ้าสวิงสวาย ในอกในใจ ละลายน้ำจืดก็ได้ ดอกไม้ก็ได้ ถ้าก่อนอยู่
 ในห้องละลายน้ำร้อนกิน

ปะทะอยู่ให้กินข้าวไม่ได้ ละลายน้ำมะนาว ถ้ากระหายน้ำละลายน้ำส้มช้ำ น้ำตาล
 ทราย ลงกินแต่พอสมควร ถ้าริดสีดวงละลายเหล้ากินแก้ผูกเลือด มูกขาว มูกเหลือง แก้โรค
 สารพัดทั้งปวง ท่านตีราคาไว้ 1 ชั่งทอง หนึ่งวิเศษนัก ถ้าจะแก้พิษกาลหัวเดียวก็ได้ เร่งทำเกิด
 แก้ลงห้อง ท้องขึ้น ก็ได้ผล

4. ยาจักรนารายณ์ใหญ่

ยาจักรนารายณ์ใหญ่ ท่านให้อาพิษขนาด 1 ระย้อม 1 เจดพังตี 1 มูบรอย 1
 ลูคะ 1 จันทรหึง 2 กฤษณา 1 กระจ่าหัก 1 ชะมด 1 เทียนทั้ง 5 โกรฐทั้ง 5 ใบส้มทั้ง 5
 หัวเค่าค่า 1 อมเซย 1 เชือกเขาไฟ 1 หัวหัวหมู 1 ชะเอม 1 รากมะกล่ำเครือ 1 ใบมะเมีย
 1 ใบมะยม 1 ใบมะเฟือง 1 ใบระวังพิษ สิ้นคั้น 1 สิ้นเครือ 1 รากหน้ำค่า 1 รากหน้ำนาง 1
 หัวหน้ำกรอน 1 หัสคำ 1 กะดังใบ 1 หน้ำรากคำ 1 หนามพรหม 1 พุงแสน 1

พระยายา 1 ใบสมิ 1 ใบหิมเสน 1 ว่านเปราะ 1 ว่านกี้ยแรด 1 ว่านร้อนทอง
 1 ว่านนางคำ 1 ดอกกระดังงา 1 ดอกจำปา 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิกุล 1 ขุนาค 1 ดอกบัวขม

ดอกบัวหลวง 1 ดอกบัวเฟื่อน 1 ดอกลัดดาศุขย์ 1 แฝกหอม 1 ลูกประคำดีควาย 1 ตรีผลา 1
 ตรีกระดุก 1 ใบสะเดา 1 ขมิ้นอ้อย 1 บอระเพ็ด 1 ผักขวง 1 ใบชาลิขม 1 ใบรักขาว 1
 ขี้วัว 1 พิมเสนเกล็ด 1 การบูร 1 สารพัดกระดุก 1 สารพัดเขียว 1 ยาทั้งนี้

เอาผืนเป็นกระสาย ชะมดคัตลงบดเป็นแท่งไว้ ถ้าสลบคายไปถอนผมของคุณก่อน
 ถ้าผมหลุดอย่าแก้เลย ถ้าผมยังไม่หลุดให้แก้เถิด ถ้าหัวอกยังอุ่น เท่างบน้ำอ้อยไม่เป็นไร ยา
 ขนานนี้ใช้ได้ 108 ได้เชื่อมามากแล้ว อย่าสนเท่ห์เลย

5. ยาแก้เจ็บปาก

ยาแก้เจ็บปาก เจ็บลิ้น เจ็บคอ ถ้าจะแก้เอารากมะดุก 1 รากข่อย 1 ม้วนหมู 1
 รากมะกรำตัน 1 มะขามบ้อม 1 ไคร้เครือ 1 หัสคำ 1 จันทร์ทั้ง 2 บดเป็นแท่งไว้ ผนด้วยหิน
 ถ้ามีผนในด้วยเหล้ากินหายแล

6. ยากำลังหัวระมาร

ยาชื่อกำลังหัวระมาร ถ้าใช้กินอาหารมิได้ระอาเสีย เอาบัวเกรอะขัว 1 ดอก
 บุนนาค 1 แฝกหอม 1 จันทร์ทั้ง 2 พิมเสน 1 บดละลายน้ำขาวข้าวกิน เป็นยาเจริญอาหารแล

7. ยาแก้ไข้รากสาด

ยาแก้ไข้รากสาด มันให้ปวดหัว ถ้าจะแก้เอาระย้อม 1 รากมะนาว 1 หัวฝักหนาม
 1 ใบระงับพิษ 1 บดผนด้วยน้ำขาวข้าวกินหายแล

8. ยาชื่อจันทร์หรัชัย

ยาชื่อจันทร์หรัชัย เอาจันทน์ทั้ง 2 ลูกกะดอม 1 บอระเพ็ด 1 ชะเอม 1 ไกรสู
 1 ไกรเขมา 1 ไกรจุฬารำพา 1 กรุงเขมา 1 บดเป็นแท่งไว้ละลายน้ำจืด แก้ไข้ให้ร้อนให้
 หนาว แก้กระหายน้ำ และให้ร้อนด้วยนมนมไม่หลับ แก้ไข้ได้ทุกประการหายแล

9. ยาแก้ไข้

เพื่อพิษแก้ไข้เพื่อกาล ท่านให้เอาไกรเขมา 1 ไกรก้านมะพร้าว 1 ไกรสู 1
 ไกรหัวบัว 1 ไกรจุฬารำพา 1 เทียนทั้ง 5 จันทน์ทั้ง 2 เถาวมกทั้ง 2 เกลสบัวทั้ง 5 เห็ด
 กระถินพิมาน 1 เห็ดตาล 1 เห็ดไม้แดง 1 เห็ดไม้รัง 1 เห็ดมะขาม 1 เห็ดหมาก 1 เห็ด
 มะพร้าว 1 เนระภูสี 1 พิษหนาด 1 หัสคำ 1 ไคร้เครือ 1 ระย้อม 1 ว่านกีบแรด 1 ว่าน
 ร้อนทอง 1 ว่านเปราะ 1 กฤษณา 1 กระลำพัก 1 ขอนดอก 1 พิมเสน 1 ชะลูด 1 อบเชย

1 ลูกดอกจันทน์ 1 ชะเอมเทศ 1 รากผักข้าว 1 รากขี้กาแดง 1 ใบทองพันชั่ง 1 ใบสันพร้าวอบ
1 ใบพิมเสน 1 ดอกมะลิทั้ง 2 ดอกจำปา 1 ดอกกระดังงา 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิบูล 1 ดอก
บุณฑาค 1 ดอกทองกลางใบมน 1 สารพัดดอกไม้ตามแต่จะได้เกิด เมื่อจะบดเอาพระยารากขาว
กับยาหัวรากคำเอาน้ำเป็นกระสาย บดบั้นแห้งไว้ละลายน้ำจืดเป็นกระสาย กินแก้สารพัดไข้ทั้ง
ปวง เป็นมหาวีเศษคินักแล

10. ยาแก้ไข้ทั้งปวง

ยาแก้ไข้ทั้งปวง แก้กอบ แก้กวางแข็ง ท่านให้อาหิวสับประด 1 คางงูเหลือม 1
คางปลาช่อน 1 ขนเม่น 1 กระจุกแรง 1 อางม 1 ยานี้เอาให้ไหม้ เอาลูกจันใส่ลงบดเป็นแห้งไว้
ละลายน้ำมูตร แก้ไขตามแต่จะยัก น้ำกระสายใช้เอาเถิด ใช้ได้สิ้นแล

11. ยาแก้สันนิบาต

ยาแก้สันนิบาต รังหาแรงมิได้มันให้กรอมแกรม เมื่อมันจะคลุกเอามันก็ให้รัง ไปมีรู
ลึกตัว เอายานี้แก้ เอารากสมิ 1 รากคาครวง รากคันทรง 1 หัวเอื้องควาย 1 รากมะเบ้าควาย
1 พริก 1 ขิง 1 กระเทียม 1 บดเป็นแห้งไว้ ผ่นน้ำขาวข้าว กินชะโลมหายแล

(สุพจน์ พฤษะวัน ม.ป.ป.: 11-17)

4. คาลาอาคม

คาลาอาคมของชาวจังหวัดพิษณุโลกมีลักษณะเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะ
ประชาชน 99% นับถือศาสนาพุทธ (พวงทอง สุดประเสริฐ 2527: 110) สำหรับคาลาอาคม
ที่ยกตัวอย่างนี้จะเป็นคาลาที่ใช้สำหรับอารธนาพระนางพญา อันเป็นพระเครื่องที่มีชื่อเสียงที่สุด
ของจังหวัดพิษณุโลกจนได้นามว่า "ราชินีแห่งพระเครื่อง" (ตรี ยัมปวา 2516: 13)

การอารธนาคลองพระนางพญา

- นโม..... สยามสมพุทธสสา (3 จบ)
- พุทธ สรณ คจฺฉามิ.....คตฺติมํปิ สงฺฆิ สรณ คจฺฉามิ ๓
- พุทธ อาราธฺน่านิ ๓
- ธมฺม อาราธฺน่านิ ๓
- สงฺฆิ อาราธฺน่านิ ๓

ดิณฺณ รคฺคณานํ อายุภาเวน สหฺพโสคติ ภาวนตุ เม ฯ

พุทธํ สิทธิ ชนาจิตฺตํ ฯ

ธมฺมํ สิทธิ ชนาจิตฺตํ ฯ

สงฺฆํ สิทธิ ชนาจิตฺตํ ฯ

นโมพุทธาย มอฺล อรหํ สหฺพเพชฺณา พุชฺชณา ฯ

อิ ธ เจ ค โส ทฺย หํ คนฺ ทา หิ ภา มา สา ฯ

นมะพะทะ นมะนะอะ นอกอนอกะ กอออนะกะ นะอะกะอั้ง ฯ

นชาลีสํ อีสวาสฺ อสฺวิสุโลปฺสภฺท สิทธิลาภา ภาวนตุ เม ฯ

(ตรี ยัมปวา 2516: 241)

นอกจากนี้ยังมีการใช้คาถาอาคมซึ่งใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ ของชาวม้านไทยทรงดำ
อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เช่น (เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ 2527: 173-187)

1. คาถาที่ใช้รักษาโรคลูกไล่

โอมสิทธิ ุจะโพนน้ำหนองจันบึก ุจะโพนดาวเดือนกัศคิกจากฟ้า ุจะโพนภูมาศิลา
ก็เคลื่อน ุจะโพนปาก สิทธิคุ้ม สิทธิคุ้ม คัมหาย

ความหมาย

โอมสิทธิ ุจะโพนน้ำหนองที่เกิดขึ้นให้แห้งจนหมด ุจะสามารถที่จะเป่าพระจันทร์หรือ
ดวงดาวให้ตกจากฟ้า และเป่าภูเขาให้เคลื่อนที่ได้ ไม่ว่าจะโพนที่ปากหรือเท้าอาการดังกล่าวก็จะ
หายไป สิทธิคุ้ม สิทธิคุ้ม คัมหาย

2. คาถาที่ใช้รักษาโรคหมดเรี่ยวหมดแรง

โอม ุจะเข้ากองชิลล่อมแมหลุ่มาน ุจะเข้ากองจานหล่อมแมหล่อม ุจะเข้า ุจะชะ
ไปได้ให้ถนอินทรีลงแล ุจะชะเมื่อเหนือ ให้พญาถนเหนือลงมก ุจะบิ๋นน้ำจ้าง ข้าให้ยอ
สองขาเข้าเบ้าะ ุจะบิ๋นน้ำค้ำวนมันาง ให้สองมือค้ำวอ่นพังความ ุจะมิ่งอ่น ุจะข้างจ้างอ่นขอ
ถ่ามิ่งอ่น ุจะข้างก้ออ่นหล่าบ โอมถ่ามิ่งอ่น ุจะข้างม่ายชี่หล่าย อ่นพังความ ุจะ โอมเค็ด โอมเค็ด

ความหมาย

โอม เมื่อ ุจะเดินลอดใต้ถุนที่มีผู้หญิงท้องอยู่บนบ้าน หรือเดินลอดใต้ชานบ้านที่มีแม่
ลูกอ่อนอยู่ ุจะปลดเปลื้องวิชาอาคมของ ุจะข้างนอก เพื่อไม่ให้วิชาอาคาเสื่อม ไม่ว่าจะไปแห่ง
ไหนตำบลใดก็ขอให้พญาถนและพระอินทรีลงมาปกปักรักษาป้องกันอันตรายให้กับ ุจะ เมื่อ ุจะพบกับข้าง

เชือกโต ขอให้ช้าง เชือกนั้นอ่อนนุ่มต่อภู หากพูดกับผู้สูงศักดิ์คนใด ขอให้ผู้นั้นอ่อนนุ่มและเชือกพัง
 ภูแต่โดยดี และขอให้โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เชือกพัง ภูกลัวภูเหมือนช้างกลัวขอ คอกกลัวคานหรือ
 คันไม่ยราพที่กลัวการแตะต้องจากสิ่งต่าง ๆ โอมเค็ด โอมเค็ด

3. คาถาที่ใช้กวาดยาในคอเด็ก

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

0 9 8 7 6 5 4 3 2 1

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 สาธุ

4. คาถาที่ทำให้เกิดความคลาดแคล้วจากภยันตรายทั้งปวง

นะแคล้ว ไมคาค พุทธพาด ธาฬิต ยะบิต อสวาหะ

ความหมาย

นะแคล้ว ไมคาค พุทธพาด ธาฬิต ยะบิต อสวาหะ

5. คาถาที่ใช้ในการประสานกระดูก

พุทธังสูญหาย อัมมังสูญหาย สังขังสูญหาย พุทธังละลาย อัมมังละลาย สังขังละลาย

พุทธนิมิตตัง อัมมนิมิตตัง สังขานิมิตตัง เมตตานนิมิตตัง พุทธาปฏิบัติธานัง อัมมาปฏิบัติธานัง

สังขาปฏิบัติธานัง ปฏิโลโหติ

ความหมาย

พุทธังสูญหาย อัมมังสูญหาย สังขังสูญหาย พุทธังละลาย อัมมังละลาย สังขังละลาย

พุทธนิมิตตัง อัมมนิมิตตัง สังขานิมิตตัง เมตตานนิมิตตัง พุทธาปฏิบัติธานัง อัมมาปฏิบัติธานัง

สังขาปฏิบัติธานัง ปฏิโลโหติ

6. คาถาที่ใช้ในการประสานเนื้อ

โอม กุจะเนื้อเข้ามาบัง กุจะละนังเข้ามาเป็น กุจะละเอ็นเข้ามาคือ กุจะละกระดูก

เข้ามาดีด โอมดีดดีด ให้สปีปยุอำบันแก้ว ให้แก้วยุอำบันทิพย์ ชิมพะคุมงค์มาสัทธูเป็นแก้ว โอม

สะโหมดีด

ความหมาย

โอม จะใช้คาถาอาคมของภูติงเนื้อ หนึ่ง เอ็น และกระดูกเข้ามาประสานให้ติดกันดั้งเดิม โอนติด ติด ขอให้วาจาของภูตศักดิ์สิทธิ์ดังที่บรมครูทั้งหลายได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ภูมิตัวมีความเก่งกล้าสามารถ โอม สะโหม ติด

7. คาถาที่ใช้ในการป้องกันภัยอันตราย

โอมพะเพ็ง โอมพะพาย โอมพระนารายณ์ทั้งสี่ ม้าบังแขนกับขา ม้าบังค้ำกับหน้า ม้าบังฝ่าห่มคน ม้าบังคนบังข้าง บังทั้งข้างกับม้ากับกัน บังทั้งผู้กินแค้นง่เฝ้า บังทั้งผู้กินเหล่านั่งงัน ม้าบังภูเนื้อ อานน้ำในห้วยสีอ่อน ม้าบังตนภูเนื้อ โอมสะโหมติด

ความหมาย

โอม ขอให้พระเพลิง พระพายและพระนารายณ์ได้โปรดมาก้มครองป้องกันภูและผู้ที่ยืนอยู่ร่วมกับภู ไม่ว่าจะอยู่บ้านเดียวกันหรือเพียงแต่มานั่งกินเหล้าด้วยกันก็ตาม ให้ประสบแต่ความปลอดภัย อย่าให้มีภัยอันตรายมากกล้ำกราย แม้กระทั่งในเวลาที่ถูกอานน้ำในห้วย ก็ขอได้โปรดมาก้มครองภูด้วย โอมสะโหมติด

8. คาถาที่ใช้ในการห้ามเลือด

โอม ภูจิตเกิดโอบอนหน้าท่า เด็ดโอบากันซ้าย ความภูหลายให้แม่เลือด เลือดหยุดกว้าง ภูจิบให้เอ๊ะ หนึ่งหยุดเนาะภูจิบให้ห่มเข้า โอมพุทซังติด

ความหมาย

โอม ภูจะเกิดโอบไม้ต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ตัวภูมาปลุกเสกด้วยคาถา คาถาของภูนั้นมีมากมายและสามารถทำให้เลือดหยุดได้ ขอให้เลือดที่อยู่ในร่างกายอย่าไหลออกมา และหนึ่งที่อยู่รอบแพลนั้นให้ประสานกันเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน โอม พุทซังติด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ ทม 0309/4356

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

22 มิถุนายน 2532

เรื่อง ขอความร่วมมือในการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก

- สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์
2. รายชื่อโรงเรียน

เนื่องด้วย นายชิต แก้วเพ็ง นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา กำลังดำเนินการวิจัย เพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษามหาชนของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดพิษณุโลก ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน" โดยมี รองศาสตราจารย์ รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการแจกแบบสอบถามแก่ครู และแจกแบบสัมภาษณ์แก่ผู้บริหารโรงเรียนของโรงเรียนประถมศึกษาต่าง ๆ ในสังกัดของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ นายชิต แก้วเพ็ง ได้เก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว และหากจะกรุณามีหนังสือแจ้งไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ให้ความอนุเคราะห์แก่นิสิตผู้นี้ ก็จักเป็นพระคุณยิ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
ขอแสดงความนับถือ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัย)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

แผนกมาตรฐานการศึกษา

โทร. 2150871-73 ต่อ 3530

ที่ ศธ 1444/3993

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก

ถนนพิษณุโลก-แควน้อย พิษณุโลก 65000

27 มิถุนายน 2532

เรื่อง ขอความร่วมมือในการวิจัย

เรียน หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอทุกอำเภอ

สิ่งที่ส่งมาด้วย รายชื่อโรงเรียน 1 ฉบับ

ด้วย นายชิต แก้วเพ็ง นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา กำลัง
ดำเนินการวิจัย เพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง " การศึกษามหาชนของโรงเรียนประถมศึกษาใน
จังหวัดพิษณุโลก ในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน" โดยมี รองศาสตราจารย์ รุจิระ
สุภรณ์ไพญ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
โดยการแจกแบบสอบถามแก่ครู และแจกแบบสัมภาษณ์แก่ผู้บริหารโรงเรียนของโรงเรียนประถมศึกษา
ต่าง ๆ ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก พิจารณาแล้ว เห็นควรให้ความอนุเคราะห์
แก่ นายชิต แก้วเพ็ง ในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว ตามบัญชีโรงเรียนที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อดำเนินการแจ้งโรงเรียนทราบต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(นายจรัส สัตยารักษ์)

ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก

ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

โทร. (055) 258537

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามครูผู้สอน

คำชี้แจงในการตอบแบบสอบถาม

1. แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามติของโรงเรียนในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน แบบสอบถามนี้ใช้สำหรับหาข้อมูลเพื่อการวิจัยเท่านั้น คำตอบที่แท้จริงของท่าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการวิจัยในครั้งนี้ คำตอบทุกคำตอบ จะเก็บ เป็นความลับ จะไม่มีผลต่อการปฏิบัติงานและด้านส่วนตัวของผู้ตอบแต่ประการใด

2. กรุณาตอบทุกข้อ มิฉะนั้นจะไม่สามารถนำไปใช้ประกอบการวิจัยได้

3. แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัว

ตอนที่ 2 บทบาทของโรงเรียนในการศึกษาและรวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้าน

บทบาทของโรงเรียนในการถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน

การจัดการเรียนการสอน เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน

บทบาทของโรงเรียนในการ เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน

ตอนที่ 3 การนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสอดแทรกในกลุ่มวิชาต่าง ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงและเติมข้อความลงในช่องว่างต่อไปนี้

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ
  - 20 - 25 ปี
  - 26 - 30 ปี
  - 31 - 35 ปี
  - 36 - 40 ปี
  - 41 - 45 ปี
  - 46 - 50 ปี
  - 51 - 55 ปี
  - 56 - 60 ปี
3. ภูมิลำเนาของท่าน ตำบล ..... อำเภอ ..... จังหวัด .....
4. ท่านนับถือศาสนา
  - พุทธ
  - คริสต์
  - อิสลาม
  - อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....
5. ประสบการณ์ในการสอน
  - ต่ำกว่า 5 ปี
  - 5 - 10 ปี
  - 11 - 15 ปี
  - มากกว่า 15 ปี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. วุฒิกการศึกษาของท่าน

- ป.กศ.หรือเทียบเท่า
- ป.กศ.สูงหรือเทียบเท่า
- ปริญญาตรี
- ปริญญาโท และสูงกว่า
- อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

7. กลุ่มวิชาที่ท่านสอน

- กลุ่มทักษะ
- กลุ่ม ส.ป.ช.
- กลุ่ม ส.ล.น.
- กลุ่ม ก.พ.อ.
- อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

8. ท่านเคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือไม่

- เคย
- ไม่เคย

9. ถ้าเคยท่านเข้ารับการอบรมมาแล้วกี่ครั้ง

- 1 - 2 ครั้ง
- 3 - 4 ครั้ง
- 5 - 6 ครั้ง
- มากกว่า 6 ครั้ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทบาทของโรงเรียนในการถ่ายทอดและ เผยแพร่วัฒนธรรม

พื้นบ้าน

1. คณะครูปฏิบัติตามวัฒนธรรมพื้นบ้านและชักชวนให้นักเรียนปฏิบัติตาม เช่น การพูดคำสุภาพ การเคารพผู้อาวุโส .....
2. การสร้างบรรยากาศและจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านอันจะทำให้ นักเรียนเห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้ง เช่น การนำหัตถกรรมพื้นบ้านมาจัดตกแต่งโรงเรียน .....
3. การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมหรือมุมวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นภายในโรงเรียน ซึ่งอาจใช้มุมหนึ่งของห้องสมุดหรือมุมหนึ่งของห้องเรียน .....
4. ในปีการศึกษา 2530-2531 โรงเรียนได้ปฏิบัติตาม "โครงการส่งเสริมดนตรีไทย" และ "โครงการส่งเสริมศิลปแม่ไม้มวยไทยประกอบดนตรี" .....
5. ในปีการศึกษา 2530-2531 โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น สัปดาห์นิยมนไทย สัปดาห์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย .....
6. การจัดการศึกษาร่วมกับวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อให้ นักเรียนและประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ .....
7. จัดให้มีกิจกรรมสร้างสรรค์ปัญญา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมให้แก่ นักเรียน เช่น การตอบปัญหา การโต้วาทีเกี่ยวกับวัฒนธรรม .....
8. การจัดให้มีการประกวดและแข่งขันเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านภายในโรงเรียน เช่น การประกวดเล่านิทานพื้นบ้าน การแข่งขันเล่นกีฬาพื้นบ้าน ฯลฯ .....

	การปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
1. คณะครูปฏิบัติตามวัฒนธรรมพื้นบ้านและชักชวนให้นักเรียนปฏิบัติตาม เช่น การพูดคำสุภาพ การเคารพผู้อาวุโส					
2. การสร้างบรรยากาศและจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านอันจะทำให้ นักเรียนเห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้ง เช่น การนำหัตถกรรมพื้นบ้านมาจัดตกแต่งโรงเรียน					
3. การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมหรือมุมวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นภายในโรงเรียน ซึ่งอาจใช้มุมหนึ่งของห้องสมุดหรือมุมหนึ่งของห้องเรียน					
4. ในปีการศึกษา 2530-2531 โรงเรียนได้ปฏิบัติตาม "โครงการส่งเสริมดนตรีไทย" และ "โครงการส่งเสริมศิลปแม่ไม้มวยไทยประกอบดนตรี"					
5. ในปีการศึกษา 2530-2531 โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น สัปดาห์นิยมนไทย สัปดาห์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย					
6. การจัดการศึกษาร่วมกับวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อให้ นักเรียนและประชาชนได้ศึกษาหาความรู้					
7. จัดให้มีกิจกรรมสร้างสรรค์ปัญญา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมให้แก่ นักเรียน เช่น การตอบปัญหา การโต้วาทีเกี่ยวกับวัฒนธรรม					
8. การจัดให้มีการประกวดและแข่งขันเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านภายในโรงเรียน เช่น การประกวดเล่านิทานพื้นบ้าน การแข่งขันเล่นกีฬาพื้นบ้าน ฯลฯ					

	การปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
9. เมื่อโรงเรียนจัดงานส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้มีการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้ประชาชนในท้องถิ่นและต่างท้องถิ่น เข้ามาร่วมกิจกรรม					
10. การเสนอแนะและให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่นักเรียนและประชาชน เพื่อให้เกิดค่านิยมที่จะปฏิบัติ เช่น การบวชพระอย่างประหยัด ฯลฯ					
11. การริเริ่มให้มีการแสดง เกี่ยวกับวัฒนธรรม ในท้องถิ่น เช่น ละครชาวบ้าน คนตรีพื้นบ้าน ฯลฯ					
12. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีหลักฐาน เชื่อถือได้ให้ชุมชนในท้องถิ่นได้รับทราบ เช่น การจัดทำเอกสาร การจัดรายการเสียงตามสาย					
13. การร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เผยแพร่ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมให้แก่ประชาชน และนักเรียน เช่น การจัดงานประเพณีของท้องถิ่น ฯลฯ					
14. การฟื้นฟูและส่งเสริม เผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านให้แก่ท้องถิ่นอื่นทราบ เช่น การจัดวัฒนธรรมสัญจร					
15. การนำสิ่งประดิษฐ์ในชุมชนออกมาเผยแพร่ให้ชุมชนอื่นทราบ					

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. คณะครูได้ให้คำแนะนำแก่นักเรียน เมื่อนักเรียนมีข้อ
สงสัยทางวัฒนธรรม และ/หรือประสบกับปัญหาในการ
ปฏิบัติตัวตามวัฒนธรรมพื้นบ้าน .....
๑๐. เนื่องในโอกาสพิเศษ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่ง
ชาติ โรงเรียนได้พานักเรียนไปบูรณะ ทำความสะอาด
วัดโบราณสถาน และสถานที่สำคัญในท้องถิ่น .....

การปฏิบัติ				
5	4	3	2	1

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทบาทของโรงเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน

	การปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
1. การจัดการให้ประชาชน เข้ามารับการอบรม ในโรงเรียน เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อนำไปพัฒนาและประกอบเป็น อาชีพ เช่น การตั้งกลุ่มสนใจด้านการผลิตศิลปหัตถกรรม พื้นบ้าน ฯลฯ					
2. การให้บริการสถานที่ บุคลากร อุปกรณ์ต่าง ๆ เมื่อชุมชน ในท้องถิ่นจัดกิจกรรม เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน					
3. ให้มีการประกวด เกี่ยวกับ ผลงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในสาขาด่าง ๆ เช่น การประกวดดนตรีพื้นบ้าน					
4. การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน โรงเรียนได้ขอ ความร่วมมือจากผู้ปกครองและประชาชนด้านความคิดเห็น กำลังกาย เงิน และการเข้าร่วมกิจกรรม					
5. การเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน ในการจัดกิจกรรม เกี่ยวกับ วัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น งานลอยกระทง งานแห่เทียน จำนำพรรษา					
6. โรงเรียนของท่าน เข้าไปมีส่วนร่วมกับงาน "วันเรศวร มหาราช" เช่น การจัดกิจกรรม การจัดนิทรรศการ การแสดงบนเวที					
7. เมื่อชุมชนจัดตั้งกลุ่ม สมาคม ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน คณะครูได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก					
8. การร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เพื่อให้ คำแนะนำและส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน					

		การปฏิบัติ				
		5	4	3	2	1
9.	การร่วมมือกับชุมชนสนับสนุนบุคคลที่มีผลงานทาง ศิลปหัตถกรรมและวัฒนธรรมพื้นบ้านดีเด่น โดยยกย่องให้ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชน					
10.	การมีส่วนร่วมร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมพื้นบ้านกับโรงเรียนในท้องถิ่นอื่น					

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 การนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาสอดแทรกในกลุ่มวิชาต่าง ๆ

(กรุณาทำเครื่องหมาย ✓/ ✗ ลงในตารางแต่ละข้อ) ท่านรู้จักหรือไม่รู้จักวัฒนธรรมข้างล่างนี้ ถ้าท่านรู้จักท่านได้นำมาสอนและสอดแทรกในกลุ่มวิชาใด

<u>ความเชื่อและขนบธรรมเนียม</u> <u>ประเพณี</u>	รู้จัก	ไม่ รู้จัก	การนำมาสอนและสอดแทรกในกลุ่มวิชา			
			ภาษาไทย	ส.ป.ช.	ส.ล.น.	ก.พ.อ.
1. การย่ำก ลองบอกทุ่ม						
2. การแห่เทียนจำนำพรรษา						
3. การถวายผ้าอาบน้ำฝน						
4. การทำบุญกลางบ้านวันขึ้น ปีใหม่						
5. การเวียนเทียนวันมาฆบูชา						
6. งานวันสงกรานต์และการ สงฆ์น้ำพระพุทธรูป						
7. ลอยกระทง						
8. ความเชื่อในการประกอบ อาชีพ เช่น พิธีแรกนาขวัญ						
<u>ภาษาและวรรณกรรม</u>						
1. นิทานพระพุทธรูปชินราช						
2. นิทานวัดชีปะขาวหาย						
3. นิทานการสร้างเมืองพิษณุโลก						
4. นิทาน เนินอะแซทუნก็						
5. สุภาษิต คำพังเพย เช่น หมาขบอย่าคิดขบหมาหมาย ฯลฯ						

	รู้จัก	ไม่ รู้จัก	การนำมาสอนและสอดแทรกในกลุ่มวิชา			
			ภาษาไทย	ส.ป.ช.	ส.ล.น.	ก.พ.อ.
6. ปริศนาคำทายในท้องถิ่น เช่น สี่บาททาศรีว (คำสิง) หล่นดื่บใส่ทวมกแต่ คนคอแหล วิ่งมาดู (ลูกตาล) ฯลฯ						
7. คำพูดที่คล้องจองในท้องถิ่น เช่น ท่านาทนของปล้อง ควาย มีท้อง ฯลฯ						
8. ประวัตินุ้บ้านที่โรงเรียนของ ท่านตั้งอยู่						
ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน						
1. การประดิษฐ์ดอกไม้และใบตอง						
2. การจักสานด้วยไม้ไผ่และหวาย						
3. การแกะสลักไม้และวัสดุใน ท้องถิ่น						
4. จิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ						
5. พระปรางค์วัดจุฬามณี						
6. พระราชวังวังจันทร์และศาล สมเด็จพระนเรศวรมหาราช						
7. พิธีถือน้ำพิพัฒน์ของ จ.ส.อ. ดร.ทวี นุรณเขตต์						
8. พระพุทธชินราช						

ดนตรีนาฏศิลป์และ
การละเล่น

1. การแข่งเรือยาว .....
2. การรำมั่งคละ .....
3. การเล่นร่าวง .....
4. การเล่นมอญซ่อนผ้า .....
5. การแข่งเรือบก .....
6. เพลงกล่อมเด็ก .....
7. เพลงพื้นบ้าน .....
8. การเล่นชักเย่อ .....

ชีวิตและความ เป็นอยู่

1. ค่านิยมในท้องถิ่น เช่น
บุรุษปราชญ์วิชาปัญญา
เป็นสร้อยสนธิ์สำหรับประดับ
งาม ฯลฯ .....
2. การนำวัสดุพื้นบ้านมาใช้ใน
ชีวิตประจำวัน เช่น การทำ
กระดาษด้วยไม้ไผ่ ฯลฯ .....
3. การใช้สมุนไพร เช่น ใบพลูคำ
ผสมเหล้าแก้ลมพิษ ฯลฯ .....
4. การใช้ยากลางบ้าน เช่น น้ำผึ้ง
ผสมน้ำมะนาวแก้เจ็บคอ ฯลฯ .....
5. การใช้คาถาอาคมในชีวิต
ประจำวัน เช่น การอาราธนา
พระเครื่อง ฯลฯ .....

	รู้จัก	ไม่ รู้จัก	การนำมาสอนและสอดแทรกในกลุ่มวิชา			
			ภาษาไทย	ส.ป.ช.	ส.ล.น.	ท.พ.อ.
1. การแข่งเรือยาว						
2. การรำมั่งคละ						
3. การเล่นร่าวง						
4. การเล่นมอญซ่อนผ้า						
5. การแข่งเรือบก						
6. เพลงกล่อมเด็ก						
7. เพลงพื้นบ้าน						
8. การเล่นชักเย่อ						
1. ค่านิยมในท้องถิ่น เช่น บุรุษปราชญ์วิชาปัญญา เป็นสร้อยสนธิ์สำหรับประดับ งาม ฯลฯ						
2. การนำวัสดุพื้นบ้านมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน เช่น การทำ กระดาษด้วยไม้ไผ่ ฯลฯ						
3. การใช้สมุนไพร เช่น ใบพลูคำ ผสมเหล้าแก้ลมพิษ ฯลฯ						
4. การใช้ยากลางบ้าน เช่น น้ำผึ้ง ผสมน้ำมะนาวแก้เจ็บคอ ฯลฯ						
5. การใช้คาถาอาคมในชีวิต ประจำวัน เช่น การอาราธนา พระเครื่อง ฯลฯ						

	รู้จัก	ไม่ รู้จัก	การนำมาสอนและสอดแทรกในกลุ่มวิชา			
			ภาษาไทย	ส.ป.ช.	ส.ล.น.	ก.พ.อ.
6. การใช้німนต์ เช่น เมื่อก้าง ติดคอต้องตีнімนต์ ก้างจึงจะ หลุด ฯลฯ						
7. เทคโนโลยีชาวบ้าน เช่น การเลือกมะพร้าวว่าแก่หรือ อ่อนด้วยการใช้เล็บกรีดบนผิว มะพร้าว ฯลฯ						

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

โรงเรียน ..... อำเภอ ..... จังหวัด พิษณุโลก

ศาสนา .....

ภูมิลำเนา อำเภอ ..... จังหวัด .....

ประสบการณ์ในการบริหารโรงเรียน ..... ปี

วุฒิทางการศึกษา .....

การเข้ารับการอบรมทางด้านวัฒนธรรม เคย

ไม่เคย

ถ้าเคยเข้ารับการอบรมกี่ครั้ง ..... ครั้ง

ตอนที่ 2

1. โรงเรียนของท่านมีวิธีการศึกษาและรวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในท้องถิ่นโดยวิธีใด
2. โรงเรียนมีวิธีการเผยแพร่ความรู้ เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้แก่นักเรียนและประชาชนทราบ โดยวิธีใด
  - 2.1 นักเรียน
  - 2.2 ประชาชน
3. โครงการและแผนงานของโรงเรียนท่านที่เกี่ยวกับการรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมมีอะไรบ้าง
4. ท่านใช้วิธีการประเมินโครงการและแผนงานในข้อ 3 โดยวิธีใดบ้าง
5. ปัญหาในการดำเนินงานตามโครงการ แผนงานการรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน ของโรงเรียนท่านมีอะไรบ้าง
6. แนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามโครงการ แผนงานการรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน
7. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ประวัติผู้เขียน

นายชิต แก้วเพ็ง เกิดเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2501 ที่จังหวัดพิษณุโลก สำเร็จ
 การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก ปีการศึกษา 2522
 ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ 1 ระดับ 4 โรงเรียนบางระกำ สำนักงานการประถมศึกษา
 อำเภอบางระกำ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย